

תוכנית הלימודים בחינוך לשוני עברית - שפה, ספרות ותרבות

לבית הספר היסודי הממלכתי והממלכתי-דתי | ירושלים התשס"ג

תוכן העניינים

7 פתח דבר

10 א. החינוך הלשוני בבית הספר היסודי

10..... הנחות היסוד של התוכנית

10..... הנחות על אופי השפה

10..... הנחות על ההתפתחות הלשונית של ילדים

11..... מטרות החינוך הלשוני

12 ב. סביבה לימודית מיטבית לטיפול החינוך הלשוני

12..... עקרונות להפעלת סביבה לימודית מיטבית

13..... תפקיד המורים

14..... אחריות התלמידים

14..... תחומי הפעילות של חינוך הלשוני בבית הספר

15 ג. רכיבי החינוך הלשוני

17 • עולמות שיח, סוגות ותת-סוגות

21..... העיסוק בטקסטים מעולם השיח העיוני, מעולם השיח של התקשורת הבין-אישית ומעולם השיח של תקשורת ההמונים

23 • טקסטים למטרות מידוע, תיאור והסבר

34 • טקסטים למטרות טיעון ושכנוע

41 • טקסטים למטרות הפעלה

46 • טקסטים למטרות סיפור

53..... העיסוק בטקסטים מעולם השיח של הספרות ומעולם השיח של המקורות היהודיים

53 • טקסטים ספרותיים

59 • טקסטים מן המקורות היהודיים

64..... הטקסט הדיגיטלי

- ידע לשוני: לשון ושיח 66
- שימוש בלשון, מודעות לשונית וידע-על לשוני 66
- נושאים ומונחים מתחום הלשון 66
- נושאים ומונחים מתחום השיח 72
- קריאה, כתיבה, האזנה ודיבור 73

ד. הישגים נדרשים בחינוך הלשוני 78

ה. תוכנית הלימודים ותכנון הלימודים הבית ספרי 92

ו. דוגמאות ליישום התוכנית 95

ז. ביבליוגרפיה מומלצת 103

התוכנית פותחה בוועדה שמונתה על ידי מר משה אילן, מנהל האגף לתכנון ולפיתוח תוכניות לימודים עד תשס"א

חברי ועדת התוכנית:

פרופ' שושנה בלום-קולקה, יושבת ראש הוועדה, האוניברסיטה העברית בירושלים
רחל גרבר, מרכזת הוועדה, מפקחת תחום חינוך לשוני, האגף לת"ל
בת-ציון אהרונ, חינוך לשוני, ממ"ד, האגף לת"ל
ד"ר עמנואל אלון, מכללת בית ברל
בלהה ארצי, האגף לחינוך יסודי, משרד החינוך התרבות והספורט
נורית בן מנחם, מפקחת בחמ"ד, משרד החינוך התרבות והספורט
ד"ר מירי ברוך, האוניברסיטה העברית בירושלים ומכללת לוינסקי לחינוך
עירית השכל-שחם, מ"מ מפקחת מרכזת על הוראת העברית (בתשס"ב), משרד החינוך התרבות והספורט
חנה ויסוקר, מפקחת, משרד החינוך התרבות והספורט
ד"ר אילנה זילר, מנהלת האגף לחינוך יסודי (עד תשס"א)
תרצה יהודה, מחנכת בבית הספר בית אל-בנים ומדריכה לחינוך לשוני בחמ"ד
ד"ר נילי לוי, מפקחת מרכזת על הוראת הספרות בחינוך הממלכתי, משרד החינוך התרבות והספורט
נעמי לימור, מט"ח
יהודית מרום, חינוך לשוני ומפקחת תחום תקשורת המונים, האגף לת"ל
אנה סנדבנק, מל"ל - מכללת בית ברל
לאה פטרון, מפקחת, משרד החינוך התרבות והספורט
ד"ר מיכל צלרמאיר, מכללת לוינסקי לחינוך
אסתר קולומבוס, מפקחת מרבית על הוראת הספרות, ממ"ד, משרד החינוך התרבות והספורט
ד"ר דורית רביד, אוניברסיטת תל אביב
שרה רויטר, מנהלת האגף לחינוך יסודי (מתשס"א)
חדווה רון, מפקחת בחמ"ד, משרד החינוך התרבות והספורט
מזל שיניאק, מפקחת מרכזת על הוראת העברית, משרד החינוך התרבות והספורט
פרופ' יצחק שלוינגר, האוניברסיטה העברית בירושלים
ד"ר גיסי שריג, מכללת סמינר הקיבוצים

צוות הכתיבה:

פרופ' שושנה בלום-קולקה, יו"ר, האוניברסיטה העברית בירושלים
רחל גרבר, מרבית, מפקחת תחום חינוך לשוני, האגף לת"ל
יהודית מרום, חינוך לשוני ומפקחת תחום תקשורת המונים, האגף לת"ל
בת-ציון אהרונ, חינוך לשוני, ממ"ד, האגף לת"ל

השתתפו בחיבור פרק ד - הישגים נדרשים:

חברות האגף לחינוך יסודי: אתי בוקשפן, נורית בן מנחם, מירה גלעד, דליה הלוי, דינה וולף, אילנה מסט, תמנה שחר, נדיה שריקי
חברות האגף לתכנון ולפיתוח תוכניות לימודים: רחל גרבר, יהודית מרום, ד"ר פנינה שירב
ד"ר נילי לוי, מפקחת מרכזת על הוראת הספרות, משרד החינוך התרבות והספורט
מול שיניאק, מפקחת מרכזת על הוראת העברית, משרד החינוך התרבות והספורט
עירית השכל-שחם, מ"מ מפקחת מרכזת על הוראת העברית (בתשס"ב), משרד החינוך התרבות והספורט
איילה זהבי, מדריכה, מחוז הצפון

חברי הוועדה שסייעו בכתיבה:

ד"ר עמנואל אלון
נעמי לימור
אנה סנדבנק
ד"ר דורית רביד
ד"ר גיסי שריג

ייעוץ מדעי:

ד"ר רינה בן-שחר, אוניברסיטת חיפה ומכללת אורנים
פרופ' רפאל ניר, האוניברסיטה העברית בירושלים
ד"ר נורית פלד-אלחנן, האוניברסיטה העברית בירושלים והמכללה לחינוך ע"ש דוד ילין
ד"ר ישראל רוזנסון, מכללת אפרתה ומכללת הרצוג

קראו והעירו:

דורית באלין, מפקחת מרכזת על הוראת תקשורת וקולנוע
תמר שילה, מפקחת מרכזת על הוראת המקרא (עד תשס"ג)
רותי בורשטיין, המכללה לחינוך ע"ש דוד ילין
אתי ברונר, מדריכה, מחוז ירושלים והמכללה לחינוך ע"ש דוד ילין
אתי אורלובסקי, מדריכה, מחוז מרכז
נורית שאשא, מורה ומדריכה, מנח"י

חברים באגף לתכנון ולפיתוח תוכניות לימודים: נאווה סגן - מנהלת האגף, משה אילן - מנהל
האגף עד תשס"א, צופיה יועד - סגנית מנהלת האגף, מינה הוכברג, סימה חרוב, ארנונה פייקס,
נירה פרדקין, שרית רביד, ד"ר יהושע רוזנברג, ד"ר פנינה שירב

חברות באגף לחינוך יסודי: לאה אחי-מרים, אתי בוקשפן, דינה וולף, דליה הלוי, אילנה מסט,
תמנה שחר, נדיה שריקי

קראו, העירו ואישרו:

חברי ועדת המקצוע להוראת הלשון בראשותה של פרופ' אורה שורצולד
חברי ועדת המקצוע להוראת הספרות בראשותה של פרופ' זיוה בן-פורת

עריכה לשונית: ליאורה הרציג, דרורה ועדיה

עיצוב עטיפה: גדעון קיין

ביצוע גרפי ולוחות: ארט פלוס, ירושלים

תודתנו לכל המורים והמדריכים ברחבי הארץ שהיו שותפים לתהליך כתיבת התוכנית.

חזרה לתוכן

במהלך מאה השנים האחרונות הצליחו דוברי העברית להחיותה ולהפוך אותה לשפה נושמת ומתפתחת כמו כל שפות הדיבור הפעילות בעולם. העברית הישראלית בנויה על מאגר תרבותי היסטורי רחב של העברית הכתובה לדורותיה, במהלך אלפיים שנים ויותר. העברית הישראלית היא שפה עשירה וגמישה, המעמידה מגוון רחב של אמצעים לשוניים. מגוון זה משמש את הדוברים כדי להבחין בין שפה דבורה לכתובה, בין שפה פורמלית לבלתי פורמלית, בין מטרות תקשורתיות שונות ועוד. **החינוך הלשוני** בעברית נועד לחזק את תפקידה של העברית כמכנה תרבותי משותף תוך טיפוח התשתית הלשונית-תרבותית של הלומדים ופיתוח רגישות לשונית-חברתית.

החינוך הלשוני הוא אחד התחומים שזכו לתשומת לב רבה במיוחד במחקר ובעשייה החינוכיים בשנים האחרונות. תוכנית הלימודים החדשה מתבססת על המחקר, על העשייה ועל תוכניות הלימודים הקודמות בתחום.

אחת המשימות שעמדו בפני הכותבים הייתה התאמת התוכנית לנמענים שונים: מורים מומחים בתחום, מורים חדשים, מפקחים, מנהלים ומדריכים שמבקשים לתכנן או להכניס שינויים בתחום זה בבתי הספר. לחלקם תהיה התוכנית אישור לדרך פעולתם, לאחרים היא תהיה חידוש המצריך תיווך ואתגר להתעדכנות.

תוכנית הלימודים לבית הספר היסודי **חינוך לשוני: עברית - שפה, ספרות ותרבות** מתייחסת לשפה כאמצעי תקשורת בהקשר החברתי-תרבותי שבו חיים ופועלים דובריה. התוכנית היא ציר מרכזי של העשייה בבית הספר היות וכושרי ההבנה וההבעה הלשוניים משמשים את הלומדים בכל תחומי הדעת הנלמדים.

התוכנית מיועדת לטפח דוברים, קוראים וכותבים פעילים וביקורתיים, שיגדלו להיות אזרחים המודעים לכוחה של המילה ובני אדם הרואים בשפה אמצעי ביטוי מרכזי לזהות אישית ויחודית.

התוכנית מציגה את הנחות היסוד של תחום החינוך הלשוני ואת המטרות הנגזרות מהנחות אלה. התוכנית מתארת את הסביבה המיטבית למומוש המטרות תוך התייחסות לתפקיד המורים ולאחריות התלמידים בתהליך ההוראה והלמידה.

בתוכנית מגוון טקסטים שתלמידים פוגשים בבית הספר היסודי ואת פריטי הידע הלשוני הנחוצים לעיסוק בטקסטים הללו בסיטואציות של האזנה ודיבור, קריאה וכתיבה בשפה הכתובה והדבורה.

מתוך תפיסה תרבותית של השפה, הוקצה מקום מיוחד ליצירות ספרות ולטקסטים מהמקורות היהודיים, המהווים חלק בלתי נפרד מהחינוך הלשוני.

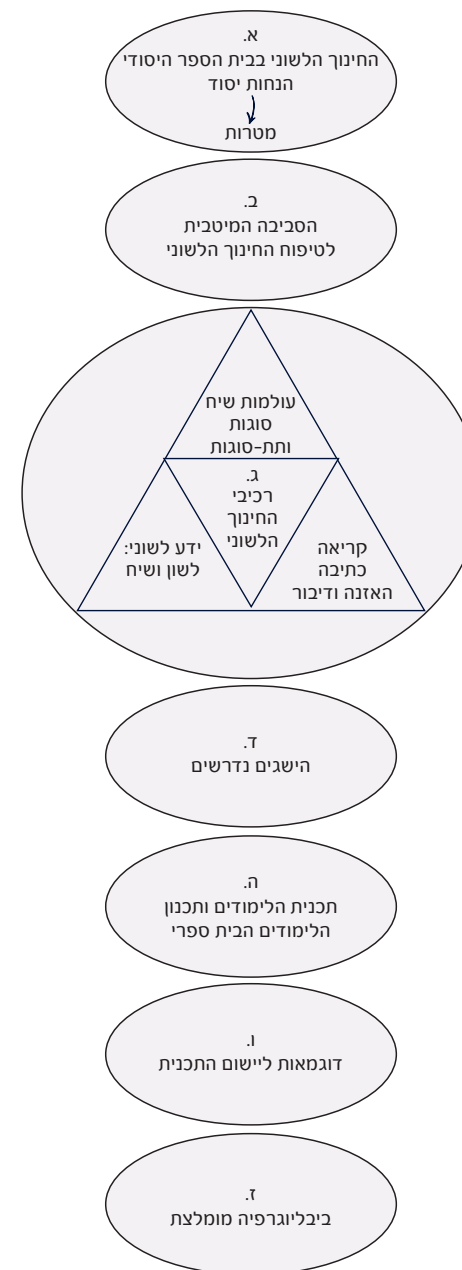
בתוכנית פרק המציג את ההישגים הנדרשים בחינוך הלשוני. הישגים אלה קובעים מה שתלמיד ידע ויהיה מסוגל לעשות בתחום השפה בעקבות ההתנסות והלימוד בשלבים השונים של בית הספר היסודי, וכל תכנון לימודים בית ספרי ייעשה בזיקה אליהם. התוכנית כולה אינה עוסקת בראשית הקריאה ובעקרונות המנחים את רכישתה, אלא בתפקוד האורייני הכולל, בכתב ובעל פה, במשך כל שנות הלימוד בבית הספר היסודי.

הפרק "הישגים נדרשים בחינוך הלשוני" מתייחס לתפקוד האורייני המצופה מתלמידים מסוף כיתה ב' עד סוף כיתה ו'. התוכנית נכתבה כמצע רעיוני וכמאגר של תכנים, פעילויות ומיומנויות שניתן לבנות ממנו תוכנית בית ספרית בהתאם ל"אני מאמין" הבית ספרי, להדגשים שנבחרו, לאוכלוסיית המורים והתלמידים ולקהילה שבית הספר משרת. לשם כך היא מציעה גם עקרונות לתכנון בית ספרי ומביאה כמה יישומים לדוגמה. התכנון הבית ספרי יכול להיעזר בפריטי הביבליוגרפיה שבתוכנית, המשקפים את המחקר והעשייה בתחום בשנים האחרונות. תוכנית זו מתפרסמת במהדורה ראשונה מתוך תפיסה כי כל תוכנית ראוי שתהיה קשובה לצרכים ותתעדכן מעת לעת. עם פרסומה, תועלה התוכנית לאתר האגף לתכנון ולפיתוח תוכניות לימודים של משרד החינוך, וכך יתאפשר ערוץ פתוח לתגובות, להבהרות ולשילוב דוגמאות¹.

מבנה התוכנית

חזרה לתוכן

א. החינוך הלשוני בבית הספר היסודי

הלשון העברית, ספרותה ותרבותה עומדות במוקד החינוך הלשוני בבית הספר היסודי היהודי במדינת ישראל. השתלבותם של כל תלמיד ותלמידה בלימודים, בחברה ובתרבות זוכה להתממש באמצעות שליטתם בשפה.

השפה היא מרכיב חשוב ביותר בהתגבשות הזהות התרבותית-הלאומית של התלמידים. זהות זו ניזונה ממקורותיה של העברית על כל רבדיה ומהקשריה החברתיים-תרבותיים. בחינוך הממלכתי-דתי, הלשון העברית היא בעלת ערך מקודש מהיותה לשון כתבי הקודש ולשון התפילה.

טיפול הלשון העברית יעשה מתוך כיבוד המציאות הרב-לשונית והרב-תרבותית של החברה הישראלית ותוך הדגשת חשיבותה של העברית התקנית בהבעה הפורמלית.

הנחות היסוד של התוכנית

הנחות על אופי השפה

- המושג "שפה" הוא רחב יריעה והוא מתייחס לערוצים שונים (שפה דבורה, שפה כתובה ושפת סימנים), לסגנונות שיח שונים בדרגות שונות של פורמליות ולסוגות (ז'אנרים) שונות.
- הלשון היא תופעה מורכבת, בעלת היבטים חברתיים, רגשיים, תרבותיים, קוגניטיביים ותקשורתיים.
- הידע הלשוני כולל ידע דקדוקי ומילוני וכן ידע על דרכי השימוש בלשון בהקשר חברתי-תרבותי. ידע זה מאפשר שימוש הולם וקביל בלשון, אף שהדוברים עצמם לא תמיד מודעים לכללים שביסודו.
- המשמעויות של הרכיבים הלשוניים בכל הרמות (החל בהגה, באות ובמילה ועד רמת המשפט והטקסט) מוקנות פעמים רבות מן ההקשרים הטקסטואליים. רכיב לשוני נטול הקשר מתפרש לא פעם בכמה וכמה אופנים.
- הכשירות הלשונית כוללת כשירות אינטרטקסטואלית המאפשרת קשירת קשרים עם טקסטים של התרבות וביניהם.
- הדיבור, הקריאה והכתיבה מתייחדים בתפקודים עצמאיים ועם ואת מפרים זה את זה.

הנחות על ההתפתחות הלשונית של ילדים

- רכישת שפת אם מתבססת על כשירות מולדת ומתממשת ביחסי גומלין עם הסביבה.
- הילדים מגיעים לבית הספר כשהם מצוידים בידע לשוני רב ומגוון, בעיקר בשפה הדבורה, אבל גם בשפה הכתובה. ידע זה מתבטא בהבנה ובהפקה של צירופים ושל משמעויות מוסכמות וכן בהפקה של צירופים ומשמעויות הייחודיים לילדים.
- רכישת הלשון נעשית הן בסיטואציות של הוראה ולמידה מכוונות ומפורשות והן בהזדמנויות לא מכוונות, הן בבית הספר והן מחוצה לו.
- תהליכי רכישת השפה הדבורה והכתובה ושכלול מתמשכים מן הגיל הרך, דרך גן הילדים ועד בית הספר היסודי ומעבר לזאת, מפני שהשפה והנורמות שלה משתנות דרך קבע ובדומה לכך ההקשרים שהשפה מופעלת בהם.
- הלשון הכתובה אינה נרכשת מאליה, באופן נסיבתי, אלא מצריכה לימוד מפורש ומכוון בבית הספר.

- התשתית הלשונית, ובעיקר הידע על הלשון שנרכשו בשפת האם - גם אם אינה עברית - משמשים גם לרכישת ידע לשוני בשפה נוספת.
- קיימת שונות רבה ברמת הכשירות הלשונית של ילדים בני אותו גיל. שונות זו מתבטאת בקצב הרכישה, באוצר המילים, בסגנונות השיח, במספר הלשונות הנרכשות, בהתפתחות הקוגניטיבית ועוד.

הנחות על החינוך הלשוני בבית הספר

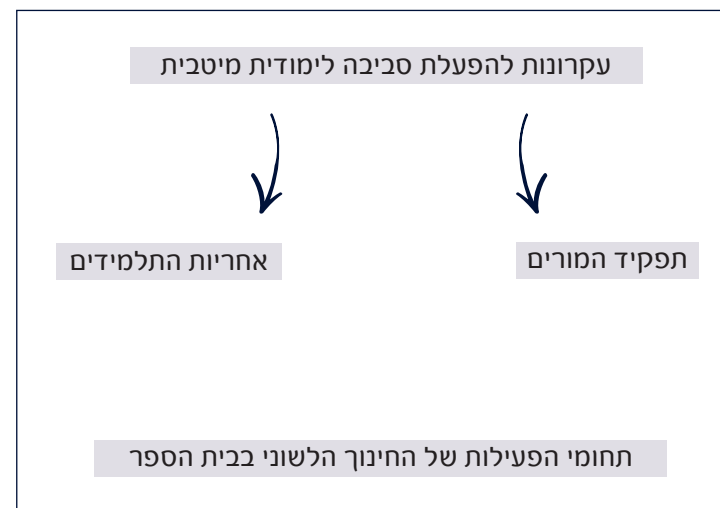
- הלשון העברית, ספרותה ותרבותה, עומדות במוקד החינוך הלשוני בבתי הספר היהודיים בישראל, ועם זאת נודעת חשיבות רבה לשימור שפות האם השונות של התלמידים ולטיפוחן.
- החינוך הלשוני בבית הספר עוסק בשפה הן כמטרה והן כאמצעי. הוא עוסק בפיתוח הכשירות הלשונית של התלמידים בשפה הכתובה ובשפה הדבורה ובידע על כשירות אלה.
- הכשירויות הלשוניות משרתות את התחומים השונים וגם מתפתחות ומשתכללות במסגרתם. העיסוק בשפה הוא חלק בלתי נפרד מכל תחומי הדעת והנושאים הנלמדים בבית הספר.
- לחינוך הלשוני פונקציות רגשיות, חברתיות, מוסריות, אסתטיות, תרבותיות וקוגניטיביות המשפיעות כולן על תחומי החיים בבית הספר. על כן חשוב שכל המורים בבית הספר יהיו מעורבים בקידומו של החינוך הלשוני.
- בחברה הדתית, ללשון גם פונקציה דתית, והיא תבוא לידי ביטוי בטקסטים שייבחרו להוראה.
- הידע והזהות התרבותית של התלמידים הם בסיס ללמידה.

מטרות החינוך הלשוני

- מטרת העל של החינוך הלשוני בבית הספר היסודי היא לטפח אדם אורייני. החינוך הלשוני בבית הספר היסודי מכוון לכך שכל תלמיד ותלמידה יוכלו להשתמש בשפה לצורכיהם, על פי בחירתם, בהתאם לתחומי העניין שלהם ולפי הנסיבות, כדלהלן:
- ישלטו בעברית התקנית וידעו להשתמש בה בכתב ובעל פה בנסיבות הולמות.
- יוכלו להשתמש בשפה הדבורה והכתובה למילוי צרכים תקשורתיים: לשוחח, להבין ולהעביר מידע בלשון העברית גם אם אינם דוברים ילידיים של השפה.
- יוכלו להבין טקסטים דבורים וכתובים במגוון סוגות, ואף להפיק טקסטים שהולמים את הנושא, את ערוץ התקשורת, את הנמענים, את מטרות התקשורת ואת מוסכמות הסוגה.
- ישכללו את התפקוד בשפה על פי המוסכם והרצוי בקהילות השיח שהם פועלים ועתידיים לפעול בהן.
- יהיו קוראים חובבי-ספר הנהנים מטקסטים ספרותיים - מקוריים ומתורגמים.
- יהיו בעלי יכולת קריאה מושכלת של טקסטים ספרותיים; יוכלו להזדהות עם דורות של יצירה עברית ולקיים דו-שיח עם מקורות היהדות.
- בחינוך הממלכתי-דתי: יפיקו משמעות מהקריאה בתורה ומהתפילה לקיום אורח חיים על פי ההלכה.
- ייעזרו בשפה לצורך ביטוי העולם הפנימי ולפיתוח מודעות עצמית.
- ייעזרו בשפה כדי לגבש השקפת עולם וכדי להכריע הכרעות אוטונומיות בדרך מודעת וביקורתית.
- יפתחו מודעות לשונית וירחיבו את הידע הלשוני: יוכלו להתבונן בשפה, להבין את היסודות המרכיבים אותה ולחשוב באמצעותה.
- ייהנו מן ההתנסות בשפה ומהבנת העקרונות שבבסיסה.

ב. סביבה לימודית מיטבית לטיפול החינוך הלשוני

הסביבה המאפשרת את מימוש המטרות של החינוך הלשוני, נבנית על ידי יחסי גומלין בין אנשים לבין עצמם, וכן בין אנשים לבין אתרים ולבין חומרים המייצגים גופי ידע. **אנשים:** תלמידים עם עמיתים ובוגרים, מורים בני משפחה ואחרים.

אתרים: אמתיים ווירטואליים, בבית הספר ומחוצה לו.

חומרים המייצגים גופי ידע: טקסטים מסוגים שונים בערוצים שונים (דפוס, שיחה, קולנוע, טלוויזיה ווידאו, תמונה, מוזיקה ותנועה, מדיה ממוחשבת ומתוקשבת), בהם חומרי יעץ וחומרים שהתלמידים יוצרים או יוזמים את הבאתם לכיתה. קיימים קשרי גומלין בין הסביבה הלימודית, הפעילויות והתוצרים המטפחים כשירותים לשוניות; הסביבה הלימודית נבנית על ידי הפעילויות והתוצרים שבתוכה, ועצם קיומה של סביבה כזו משפיע על אופי הפעילויות ועל התוצרים האלה.

עקרונות להפעלת סביבה לימודית מיטבית

- בסביבה הלימודית חשוב שיתקיים **שיתוף** בין תלמידים לבין עצמם, בין תלמידים למורים או למבוגרים אחרים ובינם לבין אמצעי הטכנולוגיה.
- הסביבה הזאת מתאפיינת **בצורות ארגון** שונות: תלמידים יכולים להיפגש במליאה לשמיעת סיפור, הרצאה או לצפייה משותפת, או לעבוד עבודה יחידנית, בזוגות או בקבוצות.
- הסביבה הלימודית המטפחת כשירותים לשוניות, אמורה לעודד **אקלים של סובלנות** לדעות שונות ולסגנונות למידה שונים, למגוון לשונות ולמגוון הלשוני.
- בסביבה הלימודית המקדמת חינוך לשוני, **ההוראה והלמידה** נתפסות **כתהליך** שבו מביאים בחשבון את הידע של התלמידים ואת התנסויותיהם בבית הספר ומחוצה לו לקראת למידה של גופי ידע חדשים.

בתהליך ההוראה והלמידה

- **לשיח הדבור מקום מרכזי:** ההאזנה והתגובה של המשתתפים בסיטואציות התקשורתיות השונות שהתהליך מזמן, הן מן היסודות החשובים של התהליך.
- מתקיימת **זיקה מתמדת** בין השיח הדבור לשיח הכתוב.
- **ארגון הזמן הוא גמיש;** יחידות השיעור משתנות בהתאם לדרישות התהליך ולצורכי הכיתה. ארגון גמיש של הזמן מאפשר התייחסות קצרה, ממוקדת ואישית, כמו גם התייחסות ממושכת, בהתאם לצרכים וליעדים.
- **מתקיימת זיקה בין החינוך הלשוני לתחומי הדעת השונים.**

תפקיד המורים

- תפקיד המורים בסביבה הלימודית המטפחת כשירויות לשוניות, הוא:
- להאמין ביכולתם של כל תלמיד ותלמידה להגיע למימוש הדרישות שיוצבו בפניהם.
 - ליצור אווירה של אמון שתאפשר שותפות בינם לבין התלמידים ובין התלמידים לבין עצמם, אווירה שתעודד סובלנות לדעות שונות ותטפח קבלת פרשנויות שונות לטקסטים.
 - להיות קשובים למה שהתלמידים מביאים עמם ולהתבונן בעשייתם.
 - לספק עידוד ותמיכה לראיות של ההתפתחות האוריינית אצל התלמידים ולמצוא זמן ומקום להתייחסות אישית לכל תלמיד ותלמידה בנפרד.
 - ליצור מפגשים עם טקסטים מגוונים ולהצביע על הזיקה בין הטקסטים השונים של התרבות.
 - להקנות ידע בדרך מפורשת, מובנית ומכוונת.
 - להציב בפני התלמידים אתגרים הולמים את רמתם בקריאה, בכתיבה ובדיבור ולעודד התמודדות עם אתגרים אלו.
 - ליצור מצבים מגוונים של יחסי גומלין בין תלמידים לבין הטקסטים; לזהות סיטואציות המזמנות טיפוח כשירויות לשוניות ולטפל בסוגיות שצצות, טיפול נקודתי או מתמשך, על פי הצורך.
 - ליצור מצבים של הוראה ולמידה שבהם תלמידים יוכלו לתכנן, להפיק, לשכלל, לערוך, להעריך ולהפיץ טקסטים דבורים וכתובים.
 - ליצור עם התלמידים הלך רוח רפלקטיבי וביקורתי ולתת בידם כלים לרפלקציה, להערכה עצמית ולהבנת התהליכים שהם עוברים.
 - לעודד ולהבנות פעילויות מטה-לשוניות ומטה-קוגניטיביות.
 - להשתמש בכלי הערכה מגוונים לשם מעקב אחרי תפקוד הלומדים בתחומי הקריאה, הכתיבה והדיבור.
 - לתכנן, להציב מטרות וליצור חלופות דידקטיות לאור תיעוד ההתקדמות ולשם הערכתה.
 - להדגים לתלמידים התנהגות אוריינית: היות המורה אדם קורא וכותב לפי הצורך והנסיבות ועל פי נטיותיו האישיות.
 - להציג היבטים חינוכיים ותרבותיים של הידע הלשוני שהתלמידים לא נחשפו אליהם בסביבתם.

אחריות התלמידים

אחריות התלמידים במסגרת החינוך הלשוני היא:

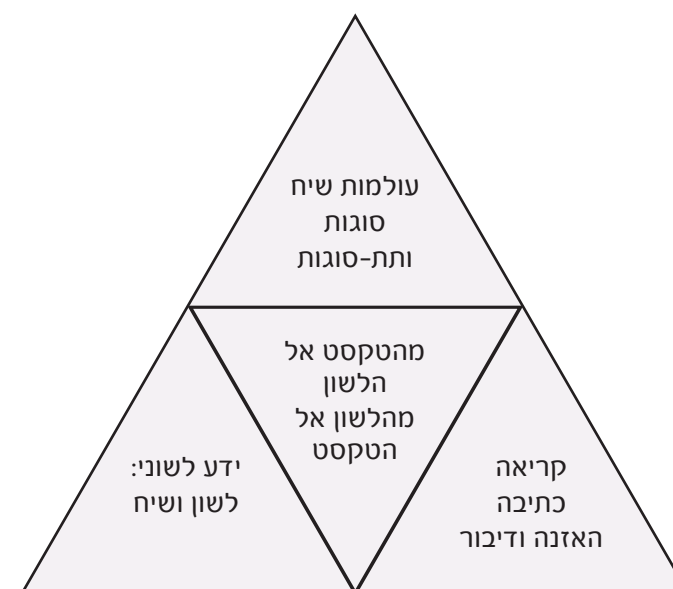
- לתפקד באופן פעיל במגוון של תפקודים אורייניים: כמאזינים, כדוברים, כקוראים וככותבים - כמרצים, כמלקטים, כפרשנים, כסופרים, כקריינים, כשחקנים ועוד.
- לאסוף ולהביא לכיתה חומרים מתחומי עניין אישיים או מתחומי הלימוד בכיתה.
- להעריך את יכולתם ואת יכולת זולתם על ידי הבאת ראיות להתקדמותם בתהליך.
- לתת ולקבל סיוע וביקורת.

תחומי הפעילות של החינוך הלשוני בבית הספר

- **למידה של שימושי הלשון השונים** - פעילויות המטפחות האזנה, דיבור, קריאה וכתיבה, המקנות יכולות של הבנה וביטוי ומפתחות את הלשון.
- **רכישת ידע-על לשוני** - פעילויות המטפחות חשיבה מטה-לשונית, הקשורות לידע על הלשון, המכוונות את ההתכוננות בדרך שבה אנו משתמשים בשפה ובדרך שבה היא פועלת.
- **למידה במסגרת תחומי הדעת השונים** - פעילויות של קריאה, כתיבה ודיבור הקשורות למקצועות הלימוד ולנושאים הנלמדים בכיתה.
- **תקשורת דיגיטלית** - איתור והפקה של מידע ברשת והשתתפות בקהילות שיח וירטואליות.
- **שגרת בית הספר** - פעילויות קריאה, כתיבה ודיבור הקשורות למהלכים ארגוניים של הכיתה ושל בית הספר.
- **פנאי / בילוי / בידור** - פעילויות קריאה, כתיבה ודיבור שלא במסגרת לימוד שיטתית ומוכתבת.
- **פעילות הקשורה לקהילה** - פעילויות קריאה, כתיבה ודיבור הקשורות לפעילות של בית הספר כמוסד חברתי, המקיים קשרים עם הקהילה שבה הוא פועל.
- **תקשורת בין-אישית** - פעילויות קריאה, כתיבה ודיבור הקשורות לקיום מערכות יחסים בין ילדים, בינם ובין מורים או מבוגרים אחרים בבית הספר ומחוצה לו.
- **תקשורת המונים** - פעילויות הקשורות לטקסטים מאמצעי תקשורת המונים.

ג. רכיבי החינוך הלשוני

בית הספר נועד להכשיר לומדים לתפקוד אורייני רב-פנים בחברה ובתרבות. פיתוח כשירויות אורייניות בבית הספר פירושו יצירת נגישות אל הטקסטים הדבורים והכתובים בתחומי דעת שונים ולצרכים חברתיים שונים. יתר על כן, התפקוד האורייני מאפשר ללומדים ליצור בתוך התבניות הטקסטואליות ועל פי המטרות שהוצבו: לימודיות, תקשורתיות, חברתיות.

בבית הספר מפתחים התלמידים במפורש ובמכוון דרכי התבטאות בלשון הדבורה ובלשון הכתובה. דרכי ההתבטאות הללו, שיש בהן זיקה בין הלשון הדבורה ללשון הכתובה, משמשות למגוון מטרות וצרכים חברתיים ותרבותיים.

בית הספר מזמן מגוון רחב של התנסויות בקריאה ובכתיבה: קריאה ביקורתית של טקסטים, שימוש מקיף ויעיל בטקסטים, עמידה על הזיקות שבין הטקסטים לבין ההקשר שבו נוצרו, יצירה בתוך הטקסטים ובעקבותיהם.

בבית הספר פוגשים התלמידים מבחר מן היצירה התרבותית של החברה: יצירות ספרות וטקסטים מהמקורות היהודיים, והופכים אותם לחלק ממטענם התרבותי האישי. עיסוק בטקסטים כולל לימוד מובנה של מבנים לשוניים ודפוסי שיח, שמטרתו לצייד את הלומדים בכלים לשוניים משוכללים למגוון צרכים: לביטוי אישי, לביקורת, לניתוח ולהערכה. לימוד זה מצריך הוראה **מהטקסט אל הלשון ומההלשון אל הטקסט**, כי להפקת טקסט נחוץ ידע מובנה של יסודות השפה שבאמצעותה נבנית המשמעות, ולהבנה אמיתית של תופעות לשוניות נחוץ להיווכח בתפקידן בהקשרים טקסטואליים.

יש לשאוף שלימוד המבנים הלשוניים ודפוסי השיח יהיה קשור לצורכי הביטוי של התלמידים בהווה ובעתיד, בבית הספר ומחוצה לו, וישרת את המדברים והמקשיבים, הקוראים והכותבים. כך ניתן יהיה להציג ולהדגים את הקשרים המרכזיים שבין תפקידו החברתי-תרבותי של הטקסט לבין רכיבי התוכן, רכיבי השיח ורכיבי הלשון של הטקסט. הידע הלשוני, הכולל ידע על השפה וידע על דפוסי השיח, הוא חלק בלתי נפרד מהמטען התרבותי שאדם צריך לשאת באמתחתו.

כדי לטפח כשירות אוריינית, נחוץ:

- ליצור אפשרויות שיחה, קריאה וכתיבה של מגוון טקסטים דבורים וכתובים, מסוגות רבות, למטרות שונות ומעולמות שיח שונים.
- ללמד באופן שיטתי ומכוון את המבנים הלשוניים, את דפוסי השיח ואת מערכת הכללים של השפה.
- ללמד להשתמש בידע הלשוני הנרכש לצרכים חברתיים.
- ללמד תהליכי הפקה של טקסטים דבורים וכתובים הכוללים תכנון קריאה, כתיבה ושיחה, שכתוב וחזרות, הערכה והוצאה לאור או הצגה של הדברים.
- לעקוב אחרי התקדמותם של התלמידים ולתכנן את ההוראה בהתאם לכך.

בהמשך יוצגו, יפורטו ויודגמו רכיביו של החינוך הלשוני:

עולמות שיח, סוגות ותת-סוגות / עמ' 17-65

ידע לשוני: לשון ושיח / עמ' 66-72

קריאה, כתיבה, האזנה ודיבור / עמ' 73-77

עולמות שיח, סוגות ותת-סוגות

מטרתו הכוללת של החינוך הלשוני היא לבסס את הידע הלשוני הקיים של התלמידים ולפתחו כדי להכשירם לתפקד כהלכה בחברה אוריינית.

השימוש המושכל בלשון בחברה אוריינית - השיח האורייני - מתבטא בעל פה ובכתב ובמגוון עשיר של סוגות ותת-סוגות. השליטה בשיח האורייני מאפשרת לדוברים להתאים את לשונם למטרות ולנסיבות החברתיות של השימוש (לשון רשמית יותר ופחות), לתחום הדעת (בחירת האמצעים הלשוניים) ולידע המשוער של קהל היעד (הצורך בהסברים).

הנחות היסוד של התוכנית בנושא זה הן אלה:

- **סוגה** היא מכלול של טקסטים - תת-סוגות - בעלי מטרה חברתית-תרבותית דומה ומאפיינים משותפים ברמת השיח וברמת הלשון, המיועדים לקהל מסוים.
- **כל תת-סוגה** מתאפיינת בבחירות הלשוניות ובבחירות ברמת השיח, הנובעות מתחום הדעת שבו היא עוסקת, מקהל היעד שלה, מהערוץ שבו היא מתקשרת (שפה דבורה או כתובה, משודרת או פנים אל פנים וכדומה) ומהמוסכמות של החברה והתרבות.
- **תפקוד אורייני** פירושו שימוש הולם במגוון טקסטים דבורים וכתובים שמציעה סביבתו החברתית-תרבותית של המשתמש.
- **הבנה והפקה של טקסטים דבורים וכתובים** כוללת את ההכרה **בזיקות הגומלין** שהטקסטים של התרבות מקיימים ביניהם.

בתוכנית מיוצגים חמישה עולמות שיח:

עולם השיח העיוני

עולם השיח של התקשורת הבין-אישית

עולם השיח של תקשורת ההמונים

עולם השיח של הספרות

עולם השיח של המקורות היהודיים

חזרה לתוכן

הטקסטים המודגמים בתוכנית מייצגים **עולמות שיח** המשמעותיים לחיי הילדים בבית הספר ומחוצה לו הן כתלמידים, כבני משפחה וכחברים בקהילת בני גילם, והן כאזרחים לעתיד.

המונח **"עולם השיח"** מתייחס למצבור התכנים (ידע, ערכים ותפיסות) ולדרכי ההבעה הלשוניות (דפוסים שיח) המשותפים לתחום ידע ו/או עיסוק מסוימים ולקהיליית בעלי הידע או העיסוק בתחום שבו מדובר.

ההבחנות בין עולמות השיח בתוכנית נועדו להדגים את הגיוון בעולמות ידע ודפוסים שיח שתלמידים נפגשים עמם במסגרת החינוך הלשוני.

עולם השיח העיוני מאגד את כל תחומי הידע הלא-ספרותי הנלמדים בבית הספר ואת ייצוגיהם הטקסטואליים של תחומים אלה. הקריאה, הכתיבה והדיבור בעולמות אלה אמורים לפתח בקרב התלמידים ידע תוכני ויכולות של שיח אורייני הנחוצים בתחומי הידע האקדמי והמקצועי.

עולם השיח של התקשורת הבין-אישית מאופיין במטרותיו - יצירת קשרים אישיים ושמירה עליהם - ובדפוסים השיח המאפיינים אותו. הטיפול בעולם זה בבית הספר נועד לחזק את הכישורים הלשוניים הבין-אישיים שהילדים רכשו עוד טרם בואם לבית הספר.

עולם השיח של תקשורת ההמונים - ילדים הם צרכנים פעילים של אמצעי תקשורת ההמונים מגיל צעיר. הם נחשפים לטקסטים מתקשורת ההמונים כשם שהם נחשפים לטקסטים כתובים מסוגות שונות. הכללת כמה תת-סוגות של שיח זה בתוכנית - כתבה, ידיעה, פרסומת - נועדה לפתח את הכשירות התקשורתית שלהם באמצעות היכרות קרובה עם המבנים, הצורות הלשוניות והאמצעים החזותיים המאפיינים תת-סוגות אלה ובאמצעות התנסות פעילה בדרכי הבעה האופייניות לכל תת-סוגה.

התוכנית אינה עוסקת במאפייניה הייחודיים של השפה האורקולית או בשימוש הייחודי בה בשיח של תקשורת ההמונים. העיסוק בשפה האורקולית ובהיבטים הכוללים של הטקסטים מעולם השיח של תקשורת ההמונים הוא חלק מלימודי תקשורת ההמונים בבית הספר². לעיסוק בטקסטים מתקשורת ההמונים השלכות חשובות על החינוך לאזרחות ועל החינוך לצרכנות ביקורתית ונאורה של תקשורת.

עולם השיח של הספרות משקף את המאגר העשיר של הניסיון החוויתי והתרבותי של היחיד ושל החברה, במהלך הדורות. בעיצובה האמנותי הייחודי, הספרות היפה מעניקה לקוראים חוויות והתנסויות אסתטיות שבאמצעותן יבינו טוב יותר את עצמם ואת הזולת. עולם שיח זה כולל מגוון סוגות ותת-סוגות המאופיינות באמצעים אמנותיים צורניים ורטוריים יחודיים.

עולם השיח של המקורות היהודיים מזמן מפגש עם טקסטים מהמורשת היהודית שמהווים רכיב משמעותי בבניית המאגר התרבותי-לשוני של אדם יהודי בישראל. הטקסטים מכוונים לחיפוש אחר משמעויות נרחבות הקשורות לחיי היחיד והחברה מנקודת המבט של היהדות.

2 **על פי תוכנית הלימודים** תקשורת המונים - חינוך לצפייה מעריכה וביקורתית בטלוויזיה ובקולנוע, משרד החינוך התרבות והספורט, המינהל הפדגוגי, האגף לתוכניות לימודים, ירושלים התשנ"ה.

התוכנית עוסקת בארבעה טיפוסים-על של סוגות:

- טקסטים למטרות מידוע, תיאור והסבר
- טקסטים למטרות שכנוע וטיעון
- טקסטים למטרות הפעלה
- טקסטים למטרות סיפור

כל טיפוס-על של סוגה מייצג מקבץ של תת-סוגות בעלות מטרה חברתית מרכזית משותפת ויסודות מבניים משותפים.

ההצלבה בין עולמות שיח לסוגות המוצגת בטבלה שממול נועדה ליצור מסגרת משמעותית לתהליך וליצירה של טקסטים מסוגים שונים, מתוך התחשבות במטרה החברתית ובמוסכמות הסוגה בכל מקרה ומקרה.

בספרות המקצועית מוצעות דרכים שונות למיון טקסטים לפי סוגות. החלוקה המוצגת בטבלה משלבת עקרונות עיוניים עם מטרות דידקטיות, והיא נועדה לפתח יכולות של הבנה והפקה בכל אחת מהסוגות, ובמידה מועטה יותר - לעודד הבחנה מודעת בין הסוגות השונות.

שיבוץן של תת-סוגות במשבצות הטבלה מדגים דרכים שונות למימוש המטרה המרכזית של הסוגה. אלא שטקסטים יכולים למלא יותר מפונקציה מרכזית אחת ולהשתייך ליותר מעולם שיח אחד. במקרים כאלה תופיע תת-הסוגה ביותר ממשבצת אחת.

לדוגמה: **מאמר העמדה והפרסומת** נועדו שניהם לטעון ולשכנע ושניהם משתייכים לעולם השיח של התקשורת, אך מאמר העמדה יכול להשתייך גם לעולם השיח העיוני. **לידיעה העיתונאית** מטרה מידעית ומטרה סיפורית - היא ממלאת תפקיד מידעי-הסברי, אך יש לה גם יסודות סיפוריים. בדומה לכך **הכתבה** - יש לה מאפיינים סיפוריים ויש בה רכיב של מסירת מידע.

העלילון (קומיקס) המספר סיפור בתמונות, הוא תת-סוגה נרטיבית בעלת יסודות עיצוב חזותיים-אסתטיים היות והוא מספר סיפור בתמונות. משום כך הוא משתייך לעולמות שיח שונים: עולם השיח של תקשורת המונים שבו הוא מתפרסם לרוב, ועולם השיח של הספרות.

עולמות שיח, סוגות ותת-סוגות³

המטרה החברתית של הסוגה	עולם השיח	מידוע, תיאור והסבר	טיעון ושכנוע	הפעלה	סיפור, שיתוף גרימת הנאה
עיוני		טקסט מידעי-לימודי (ערך באנציקלופדיה, טקסטים בספרי לימוד ובספרי יען) דיווח בכתב ובעל פה הצגת נושא בכתב ובעל פה רשומות	מאמר עמדה הצגת עמדה בעל פה ובכתב	חברות עבודה (פצילות) הוראות	סיפור היסטורי
תקשורת בין-אישית		דיווח בעל פה ובכתב רשומות	דיון בכתב ובעל פה	מכתב בקשה הוראות בכתב ובעל פה	סיפור אישי בכתב ובעל פה
תקשורת המונים		ידיעה עיתונאית כתובה ידיעה ציתונאית משודרת דיווח כתוב דיווח משודר כתבה כתובה כתבה משודרת	פרסומת כתובה פרסומת משודרת עצומה מאמר עמדה מכתב למערכת	תאוריות ולפי רחוב	ידיעה עיתונאית כתובה ידיעה ציתונאית משודרת עלילון כתבה כתובה כתבה משודרת
ספרות		ביוגרפיה רומן היסטורי	משל, אגדות ומעשיות		סיפורת משל, אגדות ומעשיות עלילון שיר
מקורות יהודיים			המדרש סיפורי חז"ל הסיפור המקראי	דינים והלכות	סיפורי המקרא סיפורי חז"ל מדרשים

3 תת-הסוגות שאינן מודגמות בתוכנית מופיעות בגופן כתב יד.

העיסוק בטקסטים מעולם השיח העיוני, מעולם השיח של התקשורת הבין-אישית ומעולם השיח של תקשורת המונים

הטקסטים מעולם השיח העיוני, מעולם השיח של תקשורת המונים ומעולם השיח של התקשורת הבין-אישית מוצגים בתוכנית על פי מטרותיהם החברתיות: טקסטים למטרת מידוע, תיאור והסבר; טקסטים למטרת טיעון ושכנוע; טקסטים למטרות הפעלה; טקסטים למטרות סיפור.

העיסוק בטקסטים השונים תלוי בצורכיהם של התלמידים, בכשירותם הלשונית, בפעילות בכיתה ובבית הספר ובמטרות החינוכיות. המורה, כסוכן התרבות, מחויב ליזום הוראה של טקסטים במגוון רחב ככל האפשר תוך התחשבות בהיבטים אלה. מטרת ההוראה היא לצייד את התלמידים בהבחנות טקסטואליות לקראת תפקוד אורייני בחברה. לשם כך הם ילמדו להבחין בייחודו של כל טקסט וטקסט במסגרת הסוגה שלו ובהקשר החברתי-תרבותי שלו וילמדו כי בחירתה של הסוגה קשורה בסיטואציה התקשורתית. **מומלץ לעסוק בכל המגוון בכל רמת גיל ולהעשירו בתת-סוגות נוספות על פי המטרות והצרכים של ההוראה. בשום מקרה אין מטרת העיסוק בסוגות בבית הספר לטפח את יכולת המיון של טקסטים.** הוראת הטקסטים בבית הספר תיעשה תוך מודעותו של המורה לזיקות שבין הסוגות השונות ולעובדה שגבולות הסוגות אינם מוחלטים.

מצבים של הבנה והפקה של טקסטים מעולם השיח העיוני, מעולם השיח של התקשורת הבין-אישית ומעולם השיח של תקשורת המונים, מאפשרים הוראה **מהטקסט אל הלשון**. בלימוד השיטתי של הידע הלשוני תיעשה ההוראה **מהלשון אל הטקסט** בהקשרים הטקסטואליים של עולמות השיח האלה.

דוגמאות לעיסוק בטקסטים בתוכנית

דוגמאות לעיסוק בטקסטים מעולם השיח העיוני, מעולם השיח של התקשורת הבין-אישית ומעולם השיח של תקשורת המונים כוללות:

- מבוא על הסוגה
- מאפיינים בולטים של תת-סוגות
- הטקסט בכיתה - פעילויות להכרת הטקסט
- הטקסט בכיתה - הקשרים
- הטקסט בכיתה - הדגשים

• **המבוא על הסוגה** מתאר את הקווים המשותפים לתת-הסוגות הכלולות בכל סוגה, על פי המטרה החברתית של הטקסטים. הטקסטים המודגמים בתוכנית אינם ייצוג ממצה של כל תת-הסוגות באותה סוגה.

• **מאפיינים בולטים של תת-סוגות** - בכל תת-סוגה צוינו הרכיבים הבולטים שלה ברמת השיח וברמת הלשון. המאפיינים ברמת השיח מתייחסים למוסכמות מבניות של הטקסט הנתון, לתכניו האופייניים, לדרכי ההיצג שלו ולעיתים גם לדרך שבה עמדת הכותב משרתת את מטרותיו. המאפיינים ברמת הלשון מתייחסים לאוצר המילים, לצורות דקדוקיות ולמבנים התחביריים האופייניים לסוגה. רשימת המאפיינים, שאינה מתיימרת להיות מלאה, תסייע למורה לעזור לתלמידים בתהליכי ההבנה וההפקה של טקסטים. המורים גם יוכלו להיעזר בתת-הפרק **ידע לשוני: לשון ושיח** המציג את הנושאים בתחום הלשון והשיח שמהווים את המכלול הלשוני שבו יצוידו בוגרי בית הספר היסודי.

אפיוני הטקסט לא נועדו להוראה ישירה. המורה יוכל להסתייע בהם ללמידה עצמית, לדיון עם התלמידים על טקסטים בסוגה הנתונה וכן להעמקת הידע הנוחץ לתלמידים להבנה ולהפקה של טקסטים, בהתאם למטרה שהוצבה.

• הטקסט בכיתה - פעילויות להכרת הטקסט

הפעילויות להכרת הטקסט משלבות **עיסוק בסוגות** בתהליך ההוראה והלמידה בבית הספר עם יחסי גומלין חברתיים מגוונים: בין עמיתים, מורה-תלמיד, עם מבוגרים, עם תלמידים מיומנים יותר ועוד. הצעות אלה מתייחסות למצבים שבהם הסוגות מממשות מטרות הן בתחומי הדעת השונים, הן בתפקוד הכיתתי והן לצרכים חברתיים-קהילתיים שונים. מומלץ שהפעילויות יכללו התייחסות לתחום התוכן שהטקסט עוסק בו ולהקשרו, לקהל היעד של הטקסט, לערוץ התקשורת, למטרה, למוסכמותיו המבניות ולבחירותיו הלשוניות של הטקסט. הפעילויות כוללות טיפוח משולב של השפה הדבורה עם השפה הכתובה.

• הטקסט בכיתה - הקשרים

בטבלאות מודגמים הקשרים המתאימים לעיסוק בטקסטים השונים בבית הספר; אלה הן הצעות למסגרות שבהן התלמידים כותבים, קוראים ומשוחחים. בהקשרים השונים עולים נושאים לרפלקציה על השפה: נושאים להבהרה, להבנת תהליכים, להשוואה בין חלופות ולהפיכתו של הידע הלשוני והטקסטואלי לידע שיטתי. בהקשרים השונים נבנות פעילויות בחיי הכיתה, בחיי בית הספר ובחיי הקהילה על פי העניין והצרכים. ההקשרים המוצעים בטבלאות והמפורטים בהמשך הם הצעות בלבד. צוות בית הספר יגבש ויעצב הקשרים המתאימים למציאות הבית ספרית-כיתתית. הפעילויות בהקשרים יתייחסו לזיקה שבין השפה הדבורה לשפה הכתובה ויטפחו את ארבעת תפקודי הלשון - קריאה, כתיבה, האזנה ודיבור. ההקשרים נועדו להבטיח שלא תהיה הוראה "מרשמית" של סוגי טקסטים כנושאים בפני עצמם.

• הטקסט בכיתה - הדגשים

ההדגשים המצוינים בהצגת תת-הסוגות באים להצביע על היבטים, פעולות ונושאים שהמורה צריך לתת עליהם את הדעת בסיטואציות של קריאה, כתיבה ודיבור. ושל הקניית הידע הלשוני והטקסטואלי, בהתאם לאפיוני כל אחת מתת-הסוגות המודגמות. ההדגשים יכולים לשמש את המורה בתכנון ההוראה בתחום החינוך הלשוני ובהערכה של טקסטים כתובים ודבורים שיפיקו התלמידים.

טקסטים למטרות מידוע, תיאור והסבר

טקסטים אלה כוללים תהליכים של ארגון מידע בדרכים הגיוניות כדי לצקת משמעות בתופעות בעולם החברתי, בטבע ובטכנולוגיה, וכן כדי לעודד פעולה בתחומים אלו. אלה הם טקסטים המבנים את המציאות ואשר מסייעים לנו להתבונן בעולם ולהבין אותו. תת-הסוגות הרווחות לביטוי פונקציות אלו מתמקדות בייצוג המציאות, בדרך זו או אחרת, על מנת **ליידע ולהסביר**.

אנחנו משתמשים **בתיאור, במידוע ובהסבר** כדי להתייחס לניסיון שלנו בעולם ולשתף אחרים בניסיון זה. למשל: בגאוגרפיה **מתארים** מקום מבחינת מראהו, במדעי הטבע מתארים ניסוי ותצפית.

מידוע הוא פונקציה מרכזית בכל שיחה וכמובן בכל מקצועות הלימוד.

הסברים משמשים בשיחה טבעית לענות על צורך משוער או מוצהר במידע מסוים – כתשובה לשאלות "מה?", "מתי?", "איך?", "למה?", "איך עושים?", "איך קרה ש...?", ובשיח אקדמי-אורייני – כתשובות מורחבות לשאלות מעין אלה בתחומי ידע שונים. ילדים נפגשים עם טקסטים שמטרתם ליידע כבר לפני כניסתם לבית הספר. אולם עיקר המפגש אתם הוא בבית הספר: בתהליך הלימוד של מקצועות רבים, התלמידים מתבקשים לפענח ולייצג מידע בדרך הגיונית, מאורגנת ומוסכמת.

ארגון מידע בדרכים הגיוניות, מאורגנות ומוסכמות, תוך התאמת המסר לרמת ידיעותיו של הנמען, הוא מאבני היסוד של השיח האורייני בכלל.

כמובן, רכיבים של מסירת ידע, תיאור והסבר יהיו כפופים לעתים גם למטרות אחרות, כגון טיעון או סיפור.

להלן דוגמאות לעיסוק בתת-הסוגות האלה:

טקסט מידעי-לימוד / עמ' 24-26

רשומה / עמ' 27-28

דיווח / עמ' 29-30

ידיעה עיתונאית / עמ' 31-33

טקסט מידעי-לימודי: הגדרה מילונית, ערך באנציקלופדיה וטקסטים בספרי הלימוד (עולם השיח העיוני)

מטרתו העיקרית של טקסט מידעי-לימודי היא להגדיר, להסביר, להבהיר ולהרחיב משמעויות של מונחים, מושגים, תופעות ותהליכים על העולם ולספר על ח" אישים ועל אירועים. הטקסט המידעי-לימודי מצוי במקורות מידע שונים, כגון אנציקלופדיות, לקסיקונים, מילונים, דפי מידע, ספרי לימוד ומאגרי מידע ממוחשבים. זהו טקסט רווח בבית הספר.

סוגים של טקסטים מידעיים-לימודיים ומאפייניהם הבולטים

הגדרה מילונית - ההגדרה מרחיבה את משמעותו של מונח על ידי שיוכו לקטגוריה (שמשייה - מכשיר) ועל ידי תיאור בהיר ומדויק של תכונותיו הגנריות והמבחינות - **שימשייה** - **מכשיר שעשוי מסגרת מתקפלת, שעל קניה מתוח אריג חזק להגנת הראש מקרני השמש הלוהטות (מילון אבן שושן).**

בהגדרה המילונית יש שימוש ברכיבים שמתקשרים עם המושג המוגדר מבחינת המשמעות, בקשרי נרדפות (**שימשייה** - **סוכך**). בהגדרה יש גם מידע משלים.

ערן באנציקלופדיה - דומה להגדרה בהיותו מורכב מנושא והרחבה תיאורית שלו, אך שונה ממנה בארגון ובגודל ההרחבה.

ערך באנציקלופדיה יכול כלול בדרך כלל:

- משפט פתיחה קצר או פסקת פתיחה קצרה המזהים ומגדירים את הערך הנדון: **אוויר-הגוף הגזי הסובב את האדמה: אטמוספירה: אורבך ליאופולד (1828-1897) - רופא וביוולוג יהודי גרמני יליד ברסלאו.**
- תיאור מאפייני הערך הנדון, תוך הדגשת תכונותיו הייחודיות (למשל, התכונות הכימיות והמכניות של האוויר), או תיאור פועלה של אישיות או תהליך התהוותה של תנועה או תופעה חברתית.
- ציון פרטים ותופעות המבחינים בין הערך לבין אובייקטים קרובים לו - למשל, "אוויר" **לעומת** "אוויר נוזל" או ציון ייחודם של הגיבור ההיסטורי או של תנועה.
- מידע נוסף על התחום שהערך משתייך אליו: למשל, **תולדות מחקר האוויר ודרכי חקירתו.**

הטקסט המדעי-לימודי שואף להצטייר כאובייקטיבי ונטול פניות, וזאת באמצעים האלה:

- ניסוח בלשון עובדתית וחד-משמעית.
- לשון מרוחקת, דחוסה, המרבה להשתמש בסביל ובסתמי: **ניכרות השפעות... ידוע בעיקר... נוסדה בשנת... אין לדעת בוודאות... יש סוברים... מקובל לחשוב....**
- אי-שימוש בגוף ראשון (העדפת גוף שלישי).
- היעדר פניות של מוען לנמען, היעדר דימויים או אמצעים רטוריים כגון שאלה רטורית.
- מבנים המאפשרים דחיסת מידע. כגון שמות פעולה ומבני סמיכות: **התכווצות האוויר... התפשטות האוויר... מסביר את התופעה על יסוד תנועה עצמית של....**
- שימוש במשפטים מורכבים: **האוויר הוא אפוא גוף גמיש, שנפחו משתנה בהשפעת גורמים חיצוניים.**
- **משלב פורמלי הניכר באמצעים האלה:**
 - ריבוי שמות עצם מופשטים לציון פעולות, גורמים, חוקים, תהליכים.
 - שימוש בכינויי גוף - העדפת כינויים חבורים: **גבר על מתנגדיו... בספרו על הטבע...**
 - שימוש במבני סמיכות: **יש לבדוק את השפעת האקלים על אוכלוסיית המקום.**
 - שימוש במילות הקישור לציון יחסים לוגיים: **אמנם, אפוא, למען, על מנת, לעומת זאת, מכל מקום, על כל פנים.**

טקסט מידעי-לימודי: הגדרה מילונית, ערן באנציקלופדיה וטקסטים בספרי הלימוד (עולם השיח העיוני)

טקסט מידעי בספרי לימוד - הטקסטים הלימודיים מציגים סיכומי מידע ממקורות שונים במטרה להקל את הגישה לתכנים בתחומי הדעת. לטקסט המידעי בספרי לימוד רכיבים מבארים ומנחים: בצד המידע החדש, יובאו הסברים הנותנים לקוראים רמזים לזיהוי המידע החשוב, הבנתו וזכירתו באמצעות הקדמה, כותרות, תת-כותרות וסיכומים. לעתים הטקסט מכיל יסודות סיפוריים שתפקידם להחיות את המידע, "לאייר" אותו, להבהירו ולקרבו אל הקוראים.

אמצעים חזותיים באנציקלופדיות, במילונים ובספרי לימוד

לעתים מתלווים לטקסט אמצעים חזותיים שנועדו להבהיר, להדגים, לארגן ולהמחיש את המידע המוצג בו. האמצעים החזותיים העיקריים הם טבלה, גרף, מפה, סרטוט, תמונות ותצלומים. טבלה - תפקיד הטבלה הוא בעיקר לארגן, להציג נתונים על פי תבחינים ולאפשר למעיינים בטבלה לראות בוזמנית סוגים רבים של יחסים בין הפריטים. הטבלה ניתנת להמללה. גרף - הגרף מראה יחסים בין דברים, יחסי סיבה ותוצאה, יחסיות וכיוון של התפתחות. דיאגרמה - הדיאגרמה מתארת באופן מופשט את היחסים בין הגורמים העיקריים בטקסט: הקבלה, הדרגתיות, כיוון, תנועה, שינוי מתמיד, שונות.

הטקסט המידעי-לימודי בכיתה	
הקשרים	פעילויות להכרת הטקסט
- נושאים לימודיים שונים - משמעות החקר בתחומי לימוד שונים - נושא אישי - פעילויות חוץ כיתתיות כגון: טיול. - מבצעים בית-ספריים הכרוכים במעורבות חברתית בקהילה, המצריכים לימוד של הנושא.	מורים ותלמידים - קוראים על מנת ללמוד על תופעות, אירועים, התרחשויות, אישים ועוד. - מאתרים מידע רלוונטי לנושא מסוים במקורות מידע, למטרות לימודיות מסוימות. - שואלים שאלות להעמקה בכתוב: לזיהוי העיקר, למציאת קשרים בין פרטי מידע, להבחנה במידע חדש, להבחנה במבנה הטקסט והקשרים הלוגיים שלו, לזיהוי כוונות הכותב. - משווים מידע שהופק מטקסטים שונים לשם העמקה והרחבה של נושא. - ממזגים מידע שהופק מטקסטים מידעיים שונים. - כותבים טקסט מידעי להפצת המידע ו/או הרעיונות העיקריים. - בונים טקסט מורחב על בסיס המידע המצוי בטקסט/ים מידעיים שונים. - מאתרים מידע נוסף להעשרה והרחבה של נושא. - משוחחים ודנים על הנושאים שעליהם קוראים וכותבים. - מחליפים מידע בעל פה על הנושאים ועל מקורות המידע. - מציגים מידע בעל פה בעקבות הקריאה. - משתמשים במידע שהופק לפתרון בעיות.
דגשים	
בכתיבה ובדיבור יש להקפיד על בהירות המידע המועבר בטקסט, על מידת הרלוונטיות של המידע לנושא הנדון, על הבחנה ברורה בין עובדות לבין דעות אישיות ורכיבים סיפוריים, על ארגון הטקסט כדי שישירת את המידע העיקרי ויבחין בינו לבין המידע המשלים או המשני ועל שילוב אמצעים חזותיים בטקסט המילולי על פי הצורך. בקריאה יש להקפיד על הבחנה והערכה של מקורות המידע של הטקסט הנקרא ועל הבחנה בין היסודות העובדתיים ליסודות האחרים של הטקסט. בהקניית הידע הלשוני והטקסטואלי יש להתייחס לסממנים המחזקים את רושם האובייקטיביות ולאוצר המילים המתאים לתחום התוכן.	

רשומה

הרשומה היא טקסט מידעי כתוב שנועד לספק מידע, עדכון או תיעוד לאחרים או לכותב עצמו, מבוסס על עיקרון מארגן ובעיצוב גרפי המאפשר שימוש נוח בו. האופנות היא בדרך כלל לשון כתובה, אלא אם מדובר במאגרי מידע ממוחשבים או במצגות, שאז הערוץ הוא דיגיטלי.

דוגמאות לרשומות:

- רשימת ספרים
- מערכת שעות
- תוכן עניינים
- ספר טלפונים
- רשימת תורנות
- טבלה לארגון מידע בתחום התוכן
- רשימת קניות
- מאגרי מידע
- יומן נוכחות
- לוח פעילויות
- מפתח נושאים

מאפיינים בולטים

- עריכה על פי עיקרון מארגן של חשיבות או כרונולוגיה, או על פי עיקרון מארגן אחר. למשל:
 - סדר אלפביתי
 - הכללה ופירוט
 - סדר כרונולוגי
 - השוואת מידע
- עריכה גרפית של הטקסט לפי העיקרון המארגן, כגון טבלה דו-ממדית (מערכת שעות).
- שימוש במבנים לשוניים קצרים, במקרים רבים לא במשפטים, והיעדר שימוש במילות קישור.
- שימוש בצורות לשוניות מכלילות ולאחריהן פירוט לארגון הפריטים ברשימה: **בגדי צופים - חגורה, מכנסיים ועניבה; שמירה על ניקיון הכיתה - לשטוף, לטאטא, למחוק את הלוח.**
- שימוש בצורות לשוניות שמאפשרות למסור מידע רב בקיצור: מבני סמיכות - **מדריך עסקים, רכישת ציוד.**
- שמות פעולה - **יציאה, ארגון, קפיצה.**

רשומה בכיתה	
הקשרים	פעילויות להכרת הטקסט
• סיטואציות שבהן הרשומות מסייעות לזיכרון, כגון: רשימת משימות, קניות, חומרים, שיעורי בית • סיטואציות שבהן הרשומות מארגנות תחום פעילות, למשל: - עריכת רשימת ספרים להשאלה מהספרייה או ללימוד נושא - בניית מערכת שעות שבועית/חודשית לארגון הפעילות הכיתתית/הקבוצתית/האישית - עריכת תוכן עניינים בספר או בעבודה - עריכת רשימת נושאים • סיטואציות שבהן הרשומות מארגנות מידע או ממצות תחומי תוכן, למשל: - טבלאות לארגון מידע בגאוגרפיה ובמדעים - טבלאות להשוואת מידע בנושא מסוים, בתחומי הדעת השונים	מורים ותלמידים • מזחים סיטואציה שדורשת כתיבת רשומה. • מחפשים ואוספים רשומות. • קוראים אותן על מנת לבחון את המאפיינים ולדון במטרות שלשמן נכתבו. • מאתרים את העיקרון המארגן של הרשומה בה עוסקים. • מחפשים ואוספים מידע רלוונטי לעריכת רשומות. • דנים בתבחינים לארגון הטקסט ולעיצובו בהתאם למטרות ולנמענים. • עורכים רשומות למטרות שונות ולנמענים שונים. • קוראים את הרשומות על מנת לבחון אם הושגה המטרה שלשמה נכתבו. • שוקלים הפצתן בהתאם למטרה ולקהל היעד
הדגשים	
בקריאה יש להקפיד על הבהרת מילים בלתי מוכרות ועל זיהוי קטגוריות ועקרונות מארגנים כדי להפיק מידע על פי הצורך. בכתיבה יש להקפיד על יחידות טקסט קטנות, על ארגון ועיצוב של הטקסט לשם הקלת ההתמצאות בו ולשם הפקת מידע ועל בחירה באוצר מילים הולם לפי עולם התוכן של הרשומה. בדיבור חשוב לדון בקטגוריות מכלילות וכיצד יש לקבוע אותן כדי שישמשו את התלמידים בכתיבת רשומות. בהקניית הידע הלשוני והטקסטואלי יודגשו: זיהוי העיקרון המארגן של רשומות, שימוש במבני סמיכות והבחנה בין פועל לשם פעולה בזיהוי ובהפקה.	

דיווח

טקסט מיידע המתמקד בעובדות ומתאר תופעות ללא נקיטת עמדה מפורשת. מטרת הטקסט היא ליידע את הנמען, בדרך כלל על פי בקשתו, על אירוע או על תהליך. האופנות: כתובה או דבורה; ייתכן גם שימוש במצגות.

דוגמאות מובהקות של דיווח:

- דיווח על ניסוי
- דיווח על פעילות בבית הספר
- דיווח על אירוע בהפסקה
- דיווח לרשויות
- דיווח על מצב התנועה בכבישים
- דיווח על תוצאות של משחקים

מאפיינים בולטים

- תיאור או שחזור שמאורגן על פי עקרון העקיבה, ולכן צפוי שיופיעו בו:
 - ביטויי זמן מסוגים שונים: **בתחילה, אחרי כן, אחר כך, תוך כדי כך, לפני כן, כאשר, כש... ועוד.**
 - ביטויי תכלית וסיבה: **כי, מפני ש..., למען, לשם, בגלל ה..., לכן..., כדי ל..., כדי ש... ועוד.**
 - ביטויי מקום: **על, מעל, מחוץ ל..., בתוך, ב..., מימין ל..., מול, לפני... ועוד.**
 - שימוש בפעלים רבים בעבר ובהווה: בטקסט הדיווח, כמו בסיפור, יש נטייה להשתמש בסדרת פעלים בעבר או בהווה, לפי מטרת הדיווח - **עשינו, עושים, העברנו, מעבירים.** בדרך כלל תישמר עקביות בזמני הפועל.
- שימוש רב בגוף שלישי כדי להימנע מנקיטת עמדה מפורשת.
- לעתים, הבאת מסקנה בסוף הדיווח (למשל בדו"ח מעבדה).

דיווח בכיתה	
הקשרים	פעילויות להכרת הטקסט
- הפקת עיתון בית ספרי/כיתתי - הפקת דף מידע להורים - דיווח על דיוני ועדות או קבוצות עניין שמקדמות נושאים חברתיים בבית הספר - דיווח על ניסויים, על פעולות ועל אירועים בתחומי דעת שונים ובנושאים שונים - לימודי תקשורת המונים	מורים ותלמידים - קוראים דיווחים ודנים על אופן הצגתם. - מאזינים לדיווחים של אחרים ודנים על אופן הצגתם על מנת לתת משוב. - משוחחים על אירועים שרוצים לדווח עליהם לנמענים מסוימים (הורים, חברים לכיתה, המורה, המשטרה). - דנים על הקשר שבין הצגת סדר האירועים לבין סדר האירועים במציאות. - מארגנים ומציגים את האירועים על פי סדר כרונולוגי עוקב. - כותבים דיווח או מדווחים בעל פה תוך שימוש באוצר המילים שמאפיין את נושא הדיווח.
הדגשים	
בקריאה יש לזהות את המידע שמצפים למצוא בדיווח (מי עשה מה, למי, מתי והיכן). בכתיבה ובדיבור יש לעמוד על הבדלי סגנון בין דיווחים כתובים לדבורים באותו עניין; יש להקפיד על דיוק בפרטים ובאוצר המילים ובהצגת רצף האירועים כדי שהדיווח יהיה נהיר למי שלא נכח באירוע; יש להקפיד על התאמת הדיווח לנמען על פי מידת הידע הקודם שלו באותו זמן. בעת הקניית ידע לשוני וטקסטואלי יודגשו: זיהוי זמני הפועל בדיווח, מודעות למילות התפקוד המקשרות בין החלקים בטקסט, העשרת אוצר המילים בתחום ביטויי הזמן, המקום, הסיבה והתכלית ובמילים נרדפות בהתאם לנושא ולתחום התוכן של הדיווח.	

ידיעה עיתונאית

טקסט מידעי-סיפורי על אירוע אקטואלי שמעניין את הציבור או שחשוב לציבור לדעת עליו ומטרתו להביא לפני הקוראים (או הצופים) מידע מעודכן, מעניין ורלוונטי. הטקסט מתפרסם באמצעי תקשורת ההמוניים כגון עיתון, רדיו, טלוויזיה.

אופנות: כתובה, או אמצעי תקשורת אלקטרוניים (רדיו, טלוויזיה, מחשבים)

מאפיינים בולטים

הידיעה העיתונאית מתמקדת בדרך כלל בעובדות ולא בפרשנות. עם זאת, עמדת הכותב יכולה לבוא לידי ביטוי בבחירת הפריטים המודגשים וסדר הופעתם ובבחירת המילים לתיאור האירוע.

בידיעה **כותרת, כותרת משנה, פתיח וגוף הידיעה.**

הכותרת מנוסחת בדרך כלל בתמצות ובדחיסות, ולכן מאפיינים אותה:

- שימוש בנקודתיים במקום פועלי אמירה - מזכ"ל ההסתדרות: לא ניתן להגיע להסדר.
- השמטת מילת היחס "את" - הממשלה תאריך את מצב החירום.
- שימוש בסביל - נחנך מתנ"ס חדש.
- שימוש בראשי תיבות
- שימוש בשמות פעולה (במקום פעלים) - נסיעתו של רה"מ (במקום: רה"מ נסע)
- מסירת דיבור באופן ישיר ועקיף - רה"מ הודיע: "הריבית תרד", רה"מ הודיע כי הריבית תרד.

ניתן להבחין בין כותרות המוסרות מידע לבין כותרות מסקרנות, כגון אלו הנהוגות במקומונים. לעתים יופיעו **כותרת משנה ופתיח** המרחיבים את הנאמר בכותרת. הידיעה מתקדמת מדיווח מתומצת לדיווח מפורט יותר.

העניין החדשותי או ה"הפתעה" החדשותית מופיעים תמיד בראש הידיעה, ולכן סדר האירועים איננו כרונולוגי בהכרח. בגוף הידיעה יפורט ויורחב הסיפור החדשותי באמצעים אלה:

- ציון מקור המידע - **מקורות בכירים בלשכת ראש הממשלה....לכתבנו נודע....**
- תיאור נסיבות האירוע (תיאורי זמן, מקום, סיבה ותכלית):
 - זמן - **לקראת חג הפסח...**
 - מקום - **בירושלים נפתח אתמול...**
 - תכלית - **שיחות אלו נערכו על מנת...**
- שימוש בצורת הסתמי: **מקורות יודעי דבר מדווחים....**

ידיעה עיתונאית

- התייחסות למידע קודם:
 - תוך שמירת רצף - נתפסו שני הגנבים ש... גנבים אלה... השניים... הם... כך מוסר כתבנו....
 - תוך סיכום - ישראל לא תסכים לתנאים אלה. זאת הערכת המומחים.
 - לציון יחסי זמן, יחסים לוגיים ונסיבתיים - יתר על כן, אולם, למרות זאת, באותה השעה, קרוב ל...
 - תוך הרחבת המידע - ישיבת מיר רכשה בניין חדש. ישיבת מיר, אחת הישיבות הגדולות בישראל, שבה לומדים כשלושת אלפים תלמידים, רכשה את....
 - תוך תוספת מידע - עוד נמסר, כמו כן, במקביל.
- שימוש בסימני פיסוק:
 - אין סימני שאלה וקריאה.
 - שימוש בנקודתיים לפני ציטוט, ללא שימוש במרכאות.
- שימוש באמצעים חזותיים - גודל אותיות, חלוקה לכותרת-על וכותרת משנה, סימון המבנה, איור, הדגשה, המחשה.

ידיעה עיתונאית בכיתה	
הקשרים	פעילויות להכרת הטקסט
- עריכת עיתון בית הספר - דיון בנושאים אקטואליים והצגתם - עריכת עיתון קהילתי - קריאה של ידיעות אקטואליה על מנת להתעדכן - כתיבת נושא אישי - עריכת מהדורת חדשות כיתתית או בית ספרית - לימודי תקשורת המונים - לימודים בתחומים שונים כגון מולדת, חברה ואזרחות, היסטוריה	מורים ותלמידים - קוראים, מאזינים וצופים בידיעות עיתונאיות בכלי התקשורת. - משוחחים על אירועים אקטואליים. - מבחינים בדרכים השונות להפקת ידיעות. - משווים בין כותרות באותו עניין בשני עיתונים שונים ודנים על המשתמע מההבדלים. - קוראים קריאה ביקורתית של ידיעות כדי לאתר את מניעי הכותב ואת המניפולציה שהוא עושה בחדשות. - משווים בין ידיעות שונות על אותו האירוע. - מפיקים ידיעות בעל פה ובכתב על חיי הכיתה, בית הספר והקהילה למטרות פרסום. - מבחינים בין ידיעה לבין טקסטים אחרים העוסקים באקטואליה, כגון כתבה, מאמר. - מפיקים מידע מידיעות עיתונאיות למטרות שונות, כגון דיון בנושאים אקטואליים (חידושי מדע, פוליטיקה או תרבות) או כתיבת עבודה בנושא מסוים.
הדגשים	
בעת קריאת ידיעות חדשותיות בעיתון מומלץ לכוון את התלמידים לעיצוב הגרפי ולקשר שבינו לבין משמעות הטקסט, למבנה הכותרת ולתפקידה, לדרך שבה הידיעה בנויה, לתחביר העיתונאי, לאוצר המילים ולמסרים הסמויים הכלולים לעתים בידיעה. בעת כתיבה של ידיעות חשוב להקפיד על חיבור כותרות מתומצתות, על רצף הולם, על משלב הולם בתחביר ובאוצר מילים, על עיצוב גרפי מתאים ועל שימוש בסימני פיסוק. בדיבור יש להקפיד על מסירת מידע באופן ברור ומאורגן ועל הצגת שאלות להבהרת נושא הידיעה ולהרחבתו. בהקניית הידע הלשוני והטקסטואלי חשוב להבחין בין צורת הפעיל לצורת הסביל, לעמוד על דרכי מסירת הדיבור ולזהות את מאפייני השיח המרכזיים של הידיעה העיתונאית.	

טקסטים למטרות טיעון ושכנוע

טקסטים אלה כוללים תהליכים של הבניית שיח בדרכים לוגיות ורגשיות כדי להתדיין עם הזולת ולשכנעו.

בשיחות יומיומיות, במדע ובתקשורת אנשים מרבים להציג עמדות ולבנות טענות כדי לשכנע את הזולת.

השיח הטיעוני כולל תהליכי משא ומתן ומבנים לשוניים-לוגיים, שבאמצעותם דוברים וכותבים בונים תמיכה בעמדותיהם ומנסים להפריך את עמדות הזולת.

השיח הטיעוני מופיע בוויכוחים יומיומיים, בדיון הפוליטי, במאמרי עמדה בעיתון, בסוגיות תלמודיות, בפרסומת, במאמרים מדעיים, בכתיבת בקשה ועוד. לשיח הטיעוני **פן לוגי ופן רטורי**.

הפן הלוגי בא לידי ביטוי בטיעונים הגיוניים הקשורים ביניהם בקשרים לוגיים, כגון קשרי סיבה ומסקנה.

הפן הרטורי בא לידי ביטוי בפנייה לרגש ולשכל על ידי שימוש בשאלות, בהפרזות ובהדגשות, בפנייה אישית ובקריאה דרמטית.

גם בטקסטים שמטרותיהם ליידע ולספר יכולים להיות מרכיבים טיעוניים, לעתים מפורשים ולעתים סמויים, כגון בטקסט מידעי על תפקוד הלב המכוון להשפיע על הרגלי תזונה ולמנוע עישון, בסיפור דידקטי-חינוכי ועוד.

להלן דוגמאות לעיסוק בתת-הסוגות האלה:

פרסומת / עמי 35-36

עצומה / עמ' 37-38

מאמר-עמדה ודיון / עמי 39-40

פרסומת

טקסט שמטרתו לשכנע את הנמען לעשות דבר מה או לחשוב בדרך מסוימת (לקנות, לשנות עמדה, להצטרף) וכן לייזע ולפרסם מידע לקהל רחב ככל האפשר בעיקר למטרות שיווק. לשם כך הטקסט פונה אל הרגש, אל השכל, אל הצרכים ואל הרצונות של הנמענים. **אופנות:** דבורה, כתובה ואורקולית⁵.

מאפיינים בולטים

כדי **לשכנע** את הנמען, הפרסומת עושה שימוש במגוון אמצעים:

הפיכת הנמען למעורב באמצעות האמצעים האלה:

- פנייה ישירה על ידי השימוש בציווי - **נצלי את ההזדמנות; שתו קוקה קולה.**
- משפטי אזהרה: **אתה חייב ל.... כי עוד מעט לא....**
- שאלות ותשובות - **על איזה מזרן אתה נח? XXXX!**
- הצגת עניין כאמת כללית מקובלת על הכול, כגון על ידי משפטים סתמיים: **קונים - מרוויחים.**
- פנייה לרגש.
- ניצול של שאיפות כמוסות (כגון הרצון להיות עשיר ומצליח) ושל נורמות חברתיות ויקרתיות (זוגיות, איכות חיים, בריאות, יופי, טובתו של הילד).
- תיאורים מוגזמים, לא מדויקים - **סלונים מהודרים, מבצעים מדהימים, רהיטי איכות.**

כדי לסקרן, לעניין ולמשוך תשומת לב, הפרסומת משתמשת באמצעים האלה:

- סיסמאות שקל לזכור - **ילד צריך להישאר ילד; רוקדים בטבע.**
- מילים, ביטויים ומבנים דרמטיים הגורמים התעניינות בחידה הלשונית - **נהג מדליק אורות בגשם; אתם מוזמנים להתמזג.**
- אזכורים לידע טקסטואלי קודם של הקוראים - **חכם מה הוא בוחר; יש לי יום-יום חג.**
- מצלול ייחודי: בחירת מילים על פ' שיקולים פונטיים ומוזיקליים (צליל, חרוז, משחקי לשון) - **במקום להמר כדאי למהר.**
- משלב מתאים לקהל היעד (עממי, גבוה, מדעי) ולעתים עירוב משלבים - **עזוב אותך ממכרזים, אל תתפתה.**
- סטיות לשוניות מכוונות - **טוס באל אל-על; הכי מרק; לאנשים שמבינים ירושלים.**

בפרסומת משתמשים **באמצעים חזותיים** ליצירת תקשורת יעילה ומיידית. לעתים קרובות, האמצעים החזותיים מביעים את המסר: מציגים את המוצר, את המועמד וכו'. האמצעים הגרפיים משמשים גם ליצירת דינמיות ולהכוונת הקריאה, שימוש בטיפוגרפיה מיועד להבלטה ולהרגשה של המסרים (אותיות גדולות/קטנות/ שמנות/דקות), וקיים שימוש באיורים או בתצלומים ליצירת אווירה הולמת: כרי דשא בפרסומת למכירת דירות, קריקטורות להמחשת המסר או לגיחוך המסר הנגדי וכדומה.

פרסומת בכיתה	
הקשרים	פעילויות להכרת הטקסט
• סיטואציות שונות בהן יש צורך להפיץ ולפרסם: - הכנת עלוני מידע על פעילויות כיתתיות או בית ספריות (אירוע קהילתי, תערוכה, יריד בית ספרי) - המלצה על ספרים או סרטים - בחירות לוועדות • לימודים בתחומים שונים כגון תקשורת המונים, מולדת חברה ואזרחות, חינוך לבריאות.	מורים ותלמידים • נחשפים לטקסטים פרסומיים בכלי התקשורת. • בוחנים את רכיבי הפרסומת (טקסט חזותי, טקסט מילולי וגם טקסט אורקולי). • קוראים, מאזינים וצופים באופן ביקורתי: • משוחחים על מניעי הפרסומת ועל מטרותיה; • בוחנים את השימוש באמצעים שפונים לרגש ובאמצעים שפונים לשכל. • מבחינים בין קהלי היעד של הפרסומת ובוחנים את מסריה הסמויים. • מפיקים טקסטים פרסומיים שמטרתם לשכנע את הקהל להשתתף בפעילויות, לצפות או לבחור, לקרוא וכדומה. • בוחנים את הקשר שבין קריאת פרסומות לבין צריכה נבונה.
הדגשים	
בקריאה כדאי להסב את תשומת הלב לפורמט המיוחד המשרת את המטרה ולשימוש באמצעים גרפיים; להבחין בדרך שבה הפרסומת מקדמת רעיונות ודימויים באמצעים הפונים להיגיון ולרגש. בחיבור פרסומות כדאי להקפיד על פורמט ומשלב ההולמים את המטרה ואת קהל היעד ועל כך שרכיבי הפרסומת השונים – החזותיים, המילוליים והאורקוליים – ישרתו את המסר ואת קהל היעד. הקניית הידע הלשוני והטקסטואלי תעסוק באוצר המילים בהתאם למשלב, בשימוש בדו-משמעות ובשינויים מכוונים בכתיב.	

עצומה	
טקסט טיעוני שפונה אל הציבור, בדרך כלל על ידי מודעה, כדי לשכנע ולהפעיל באמצעי פרסום פומביים (לשכנע ש... ולשכנע ל...). הטקסט מופנה לקבוצות שונות כדי לעורר עניין ציבורי, לעורר את דעת הקהל בנושא או בסוגיה, כדי להפעיל לחץ על הגורמים הרלוונטיים. אופנות: לשון כתובה - טקסט כתוב המותאם לפרסום באמצעי תקשורת המונים. מאפיינים בולטים הטקסט כולל כותרת, פנייה לנמען וציון הקשר של המוען לעניין, תיאור המצב שמצריך את הפנייה, תביעה, דרישה וסדרת נימוקים וטיעונים, אזהרות, מסקנות והמלצות, חתימה/חתימות. הטקסט מפעיל את הנמען ותובע פעולה על ידי שימוש באמצעים אלה: • מילים טעונות - תהליך קשה, ארוך וכואב. • סימני קריאה ושאלה - די להרג בדרכים! מי מפחד מ....? • פעלים בציווי - אל תתנו יד ל... • נושא בגוף ראשון ושני לשם קריאה לציבור - אנחנו פונים אליכם בקריאה להתנדב; אתם, נציגי הציבור, מתבקשים להתנדב! • פנייה ישירה אל הנמענים - חברים יקרים; בני עמי; הורים ומורים. • צורות מודאליות - יכול, צריך, חייב, אסור; מבנה "על א + שם הפועל" - על בתי המשפט להחליט. • מבני תנאי - אם...לו... בעצומה מובעות דרישות בצורה נחרצת ומתומצתת. לשם כך יש שימוש בפועל בסביל, בעתיד ובגוף שלישי - יעוגן נושא המחזור בחוק.	

עצומה בכיתה	
הקשרים	פעילויות להכרת הטקסט
• הבעת מחאה או תמיכה בנושאי חברה, איכות הסביבה, שלטון. • התייחסות לבעיה או לרעיון כיתתי, בית ספרי או קהילתי, כגון מחסור בספרים בספרייה, בעיה בטיחותית בבית הספר, מיעוט שיעור' ספורט או אמנות. • נושאים לימודיים בתחומים שונים כגון תקשורת המונים, מולדת חברה ואזרחות.	מורים ותלמידים • משוחחים על נושא המעורר מעורבות חברתית ודנים בהיבטים השונים של הנושא הנדון. • דנים בבחירה בעצומה על מנת לפנות לציבור כדי לשכנע ולטעון טענה. • קוראים עצומות שפורסמו בעיתון ומשוחחים על המאפיינים שלהן.

עצומה בכיתה	
הקשרים	פעילויות להכרת הטקסט
	• קוראים וצופים בחומר מתאים לנושא שהוגדר. • מגדירים נמען שרוצים להפעיל או לעורר • את תשומת לבו לנושא העצומה. • מחברים טקסט בהתאם לנ"ל ומעצבים אותו גרפית. • קוראים את הטקסט לעמיתים לשם קבלת משוב. • בודקים דרכי הפצה וגישה לקהל היעד.
הדגשים	
בקריאה יש לדון במרכיבי התוכן של העצומה: הנושא, הרקע, הדרישה; יש לזהות את קהל היעד ואת המוענים של העצומה; יש לבחון את דרכי העיצוב ואת האמצעים הלשוניים שנועדו לשכנע. בעת חיבור עצומה יש להקפיד על עיצוב גרפי הולם, על מגוון צורות לשוניות לשכנוע, על בהירות המסר ועל התאמה לקהל היעד. בדיבור יש להציג הצגה עניינית ומשכנעת את היבטיו השונים של הנושא. בהקניית הידע הלשוני והטקסטואלי יש להדגיש את השימוש במשפטי תנאי ובסימני פיסוק, בדרכים להבעת פנייה ודרישה ולהבחנה בין חלקיה השונים של העצומה.	

מאמר עמדה

טקסט עיוני שיש בו טיעון, חוות דעת ופרשנות. הוא מביע עמדה כלפי תופעה או נושא ומיועד לשכנע את הקוראים לאמץ את דעתו של הכותב בנושא שעל סדר היום הציבורי.

מאפיינים בולטים

המאמר כולל שני רכיבים מובחנים - **כותרת, שם הכותב/ת**, ושלושה רכיבים לא מובחנים - **פתיחה, גוף המאמר וסיום**.

תמצית הטענה תובא לעתים **כבר בכותרת - יש לשמור על היער בכל מחיר**.

בפתיחה תופיע לרוב טענה או הצגת מצב שבו מבקשים לעסוק - לאחרונה הופעל לחץ כבד על עיריית ירושלים להפוך חלקים מיער ירושלים לאזור בנייה. יש להתנגד ללחצים אלה. יער זה.....

בגוף המאמר תבוא בדרך כלל סקירה של המצב הנדון באמצעות סיפור או תיאור וכן הבעת דעות בעד או נגד הטענה.

במאמר יש שימוש באמצעים שונים כדי להצדיק את הטענה ולהופכה לאמינה ובדוקה:

- מבנים של טיעון: טענה, ביסוס (הסבר + נימוקים), מסקנה (+המלצה).
- הפרכת טיעונים של אחרים באמצעות מבנים של השוואה והנגדה, הסתייגות וציון סיבה ותוצאה:
- ואף על פי כן..... אמנם..... אבל....., יש...., בעקבות זאת, לעומת זאת, בדומה לכך, בניגוד לכך, רק, אפילו, דווקא.**
- חידוד המסר השכנועי באמצעות:

- משפטים מכלילים ואוצר מילים טעון.
- שאלות רטוריות - **האם יש דרך אחרת?**
- חזרות על מילים או על תבניות - יש לו שאיפות, יש לו עומק מחשבה, יש לו האומץ, יש לו עצבים של ברזל ונחישות לעשות מה שדרוש לעם.

הסיום כולל בדרך כלל את סיכום הטענות, מסקנה וניסוח מחודש ולעתים נחרץ יותר של דעת הכותב/ת.

מאמר עמדה ודיון פומבי בכיתה

הקשרים	פעילויות להכרת הטקסט
• עיסוק במטרות ובסוגיות ערכיות בכיתה, בבית הספר ובקהילה • סיטואציות שבהן מוצגות עמדות שונות בנושאים שעל סדר היום הציבורי או הבית-ספרי • דיון באקטואליה • דיון בנושאים שנויים במחלוקת ובדילמות העולים מחומר לימודי בתחומי הדעת השונים	מורים ותלמידים • מזהים סיטואציות המתאימות לכתיבת מאמרים ולדיון פומבי. • קוראים מאמרים בעיתונות הילדים ובעיתונות המבוגרים ומבחינים במאפייני הטקסט הטיעוני. • מזהים את עמדת הכותב/ת הדובר/ת ומביעים דעות לגביה. • דנים בבניית טיעונים בכתב ובעל פה בסיטואציות שונות.

מאמר עמדה ודיון פומבי בכיתה	
הקשרים	פעילויות להכרת הטקסט
- לימודי תקשורת המונים - לימודי מולדת, חברה ואזרחות	- קוראים טקסטים שונים רלוונטיים לביסוס הטיעונים. - דנים בדרכים המבטיחות ויכוח ודיון ענייניים ומכובדים. - מציגים את העמדות השונות בכתב ו/או בעל פה. - כותבים מאמר המביע עמדה נחרצת תוך ארגון הטיעונים בדרך לוגית ושימוש באמצעים רטוריים מתאימים. - מזמינים תגובות למאמר ומתייחסים אליהן.
הדגשים	
בעת הקריאה יש להקפיד על הבנת הטענות של הכותבים וניתוח המבנה שלהן, כלומר חשיפת ארגון הטקסט והאמצעים הלשוניים המשמשים לטיעון ולשכנוע. בעת הכתיבה יש להקפיד על מבנה הגיוני וברור של טיעונים, על דרכי קישור הולמות בין טיעונים שונים ועל אוצר מילים מדויק לפי עולם התוכן. בדיון פומבי יש להקפיד על בנייה הגיונית של טיעונים, על הקשבה הדדית ועל התייחסות עניינית זה לטיעונו של זה, על שימוש בביטויים לציון עמדת הדובר (אני חושב ש...) ועל שימוש במבנים המשמשים לטיעון ולשכנוע. בעת הקניית הידע הלשוני והטקסטואלי יש להדגיש מבנים של הנגדה והשוואה, סיבה ותוצאה, שימוש בשאלות ובסימני פיסוק.	

טקסטים למטרות הפעלה

טקסטים למטרות הפעלה, בעל פה ובכתב, נועדו לחולל שינוי בהתנהגותו של הזולת, למשל: כאשר פונים לזולת בבקשת מידע, בבקשת רשות, בבקשה לבצע פעולה כלשהי, או כאשר מנחים את הזולת כיצד לבצע פעולה זו.

טקסטים למטרות הפעלה קרובים בייעודם החברתי לטקסטים שמטרתם לשכנע ולטעון. בשני המקרים, הטקסט מכוון לחולל שינוי. בטקסט טיעוני, השינוי עשוי להיות בדעותיו של השומע (שינוי דעה בעקבות דיון) או בהתנהגותו (קניית מוצר בעקבות פרסומת מוצלחת); ואילו בטקסטים מפעילים השינוי יתבטא בהתנהגות בלבד (הפעלת תוכנה חדשה במחשב, אפיית עוגה לפי ההוראות בספר הבישול).

הלשון מספקת לנו עושר של אמצעים לביטוי בקשות, דרישות וציוויים. כך למשל אפשר לבקש בבקשה ישירה **(תחזירי לי בבקשה את הספר, טוב? לא תגנוב, לא תעשה לך...)** או ברמות שונות של עקיפה **(את יכולה להחזיר לי את הספר? או: סיימת לקרוא את הספר שהשאלתי לך?)**.

להלן דוגמאות לעיסוק בתת-הסוגות האלה:

הוראות / עמ' 42-43

מכתב בקשה / עמ' 44-45

הוראות

טקסט שמציג תהליך או תיאור והסבר ופונה אל נמען משוער או ידוע במטרה להפעילו. ההסבר מיועד להורות איך עושים דבר-מה בתחומי חיים שונים, והוא מונה ומתאר לנמען את הצעדים והפעולות העיקריים שיש לבצע.

אופנות: לשון כתובה ודבורה ולעתים גם לשון חזותית/אורקולית (ראו למשל תוכניות בישול או תוכניות המדריכות כיצד לבצע מלאכות יד בטלוויזיה). בלשון הדבורה הטקסטים קצרים וייחודיים יותר ומתייחסים להפעלה מסוימת מתוך הפעלות רבות, כגון הוראותיו של מדריך הספורט לפני תחילת המשחק. הוראות נוגעות בתחומים שונים כגון דת, מדע, טכנולוגיה, בריאות או התנהגות חברתית ומופיעות במשלבים שונים:

- כללי/חוקי משחק
- הוראות לבישול או לאפייה
- הוראות לעריכת ניסוי
- הוראות להפעלת מכשיר
- הוראות התנהגות (לפי ציווי)
- הדת במצב חברתי מסוים)
- הוראות לעריכת גרף או לקריאת מפה.
- הוראות למילוי טופס או שאלון

מאפיינים בולטים

כדי לפנות לנמענים באופן ישיר ויעיל ולהניע אותם לפעול בהתאם להוראות כדאי להתנהל על פי ההנחיות הבאות:

- הפנייה מנוסחת כציווי בלשון נקבה, זכר או רבים על פי הצורך - **שים, הוריד, סמן X במשבצת הנכונה.**
- לעתים הפנייה היא כללית, באמצעות משפטים סתמיים - **שמים..., מורידים..., לחמם..., להוסיף...**
- נעשה שימוש במשפטים קצרים פועליים בזה אחר זה, בדרך כלל ממוספרים או כתובים זה מתחת לזה.
- נעשה שימוש בצורות מודאליות - **יש לעשות, צריך לשים לב, חובה או מומלץ ל...מן הראוי, ניתן.**

כדי ליצור תנאים להבנת ההוראות על הטקסט לכלול הסברים מקדימים: **במשחק הזה משחקות שתי קבוצות...; החומרים הדרושים ל... הם...; עליך למלא רק את הפרטים בעמ' 5.**

כדי לבטא את **סדר הפעולות** ואת הקשר ההגיוני ביניהן ובין הביצוע, משתמשים בקשרי זמן - **אחר כך, לפני ש...,** וכן במבני תנאי - **אם... אז...** כדי להבטיח **ביצוע מדויק**, הטקסט מרבה להשתמש בתיאורי אופן - **בעדינות, בזירות** - ובשמות מספר - **חמש ביצים, בעמוד הראשון** - וכן בתיאורי מקום.

הוראות בכיתה	
הקשרים	פעילויות להכרת הטקסט
- הפעלת תלמידים ומורים במסגרת פעילות חברתית, משחק או תחרות: - חיבור הוראות לפעילויות חברתיות או כיתתיות בכתב ובעל פה (כגון הוראות למילוי שאלון, הוראות להשתתפות בטקס, תדרוך לכתובת בלתי מוכרת) - חיבור הוראות התנהגות בבית הכנסת על פי אורח החיים ההלכתי - הפעלה במסגרת ההוראה והלמידה בכיתה.	מורים ותלמידים - מתנסים בקריאת הוראות ובפעולה על פיהן בהתאם לצורך. - מתנסים במתן הוראות בעל פה זה לזה לשם ביצוע פעולות יומיומיות. - דנים בשלבים שונים בתהליך וכותבים הוראות על פיהם. - קוראים טקסטים קצרים של הוראות (הוראות מילוליות, חזותיות וצליליות- בשלטים, בטלפון, על חפיסות של מוצרים) ומשוחחים על צורותיהן ועל תפקידיהן. - מזהים סיטואציות המצריכות הפקת טקסטים מפעילים. - מפיקים את ההוראות בהתאם לצרכים, בכתב ובעל פה. - בודקים האם ההוראות שהופקו ניתנות לביצוע ומכניסים שינויים על פי הצורך.
הדגשים	
על קריאת הטקסט להוביל לביצוע מוצלח של ההוראות. בעת כתיבה ובעת בדיבור יש להקפיד על לשון מדויקת, על אוצר מילים מדויק ולעתים מקצועי, הכולל ביטויים של פנייה אישית, על הצגה בהירה ומלאה של כל מרכיבי ההוראה בהתאם לידע המשוער של הנמען. בעת הקניית הידע הלשוני והטקסטואלי יש להקפיד על שימוש בצורת הציווי והעתיד (גוף שני) של פעלים שונים, שימוש במשפטים סתמיים (פעלים בהווה- רבים), שימוש תקני בשמות המספר, שימוש בצורות מודאליות.	

מכתב בקשה

טקסט הפונה לנמען במטרה לשכנעו ולהפעיל אותו באמצעות טיעון. הנמען יכול להיות מוכר (בן משפחה, מורה, מנהל) או לא מוכר (רשויות, מוסדות, נושא תפקיד). הטקסט משקף את יחסי הכוח שבין הנמען למוען. לבקשות מטרות שונות: בקשות לקבלת מידע, בקשות לקבלת חפץ, בקשות לקבלת רשות פעולה וכן בקשות לפעולה או להימנעות מפעולה ואחרות. **אופנות:** לשון כתובה בעלת כללי עיצוב מוסכמים (עיצוב תבנית של העמוד: תאריך, מיקום הפנייה, מוען ונמען וכדומה).

מאפיינים בולטים

המבנה האופייני של מכתב הבקשה יכלול: **פנייה, תיאור הבעיה, ולפי העניין - תיאור המידע המבוקש, הפעולה או הדבר שנוזקים לו. הפנייה** תכלול פרטים אישיים של המבקש, אשר רלוונטיים לנושא הבקשה.

תיאור הבעיה עשוי לכלול:

- תיאור השתלשלות האירועים שגרמו למצב בעייתי שרוצים להפסיקו (ביטויי זמן וסיבה) - **ואז, אחר כך, בגלל, לכן...**
- תיאור מידע שמחפשים.
- תיאור הפעולה המבוקשת.

שכנוע הנמען לתמיכה בבקשה יושג על ידי:

- נימוקים והצדקות - **הבתים מוצפים...**
- סיפור אישי - **נותרתי ללא אמצעים**
- "איומים" (מבני תנאי) - **אם...אז, ואם לא...אז...**
- שפה ריגושית, פנייה לרגש - **אתה מוכרח לעזור לנו**
- ביטויים של נימוס - **בתודה מראש, מצפה לתשובתך, בכבוד רב.**

משלב המכתב ישתנה לפי הנסיבות ויחסי הכוח שבין המוען לנמען:

- במכתב בקשה רשמי: לשון הפנייה - **לכבוד מר.../גב'...;** לשון הסיום - **בכבוד רב, בברכה.**
- שימוש בתבניות לשוניות נוסחאיות - **מצורף בזה, להלן, הואילו נא, לתשומת לבכם, לטענתי, מעלה השגות, מביע התנגדות.**
- במכתב בקשה אישי: לשון הפנייה ולשון הסיום על פי מידת הקירבה והסגנון האישי.

מכתב בקשה ובקשות בעל פה בכיתה	
הקשרים	פעילויות להכרת הטקסט
- פנייה לרשויות בנושאי שלטון מקומי, חינוך, חברה, ביטחון ועוד - פנייה להנהלת בית הספר בעניינים הנוגעים לחיי בית הספר והקהילה - פנייה לגופים ציבוריים וחברות פרטיות בעניינים הקשורים לנושא לימודי - כתיבת מכתב בקשה להשתתפות בתחרות, במבצע או בפרויקט - לימודי מולדת חברה ואזרחות ותחומי דעת אחרים.	מורים ותלמידים - מזהים סיטואציות המזמנות כתיבת מכתב בקשה. - דנים בבעיות שזוהו ומצריכות חיבור מכתב בקשה. - קוראים מכתבים מסוג זה על מנת לדעת כיצד כותבים. - מנסחים פנייה בכתב לנמענים שונים באותו עניין ומתחשבים בסיטואציה התקשורתית. - מנסחים בקשות בעל פה לנמענים שונים ולמטרות שונות. - קוראים את המכתבים ומעריכים את תגובת הנמען ומציעים שינויים על פי הצורך.
הדגשים	
בעת הקריאה יש להקפיד על זיהוי מטרת הבקשה וכן על פרטי המידע התומכים ועל הנמען. בעת הכתיבה יש להבחין בין לשון כתובה פורמלית לבין לשון כתובה פחות פורמלית בהתאם ליחסי מוען־נמען, כאשר המטרה היא להקפיד על פירוט ודיוק במידע הכלול במכתב (ציוני מקום, זמן והשתלשלות העניינים). הן בדיבור והן בכתיבה חשוב להדגיש את הדרכים השונות להבעת אותה בקשה על פי המטרה ויחסי הכוח שבין המוען לנמען. בעת הקניית ידע לשוני וטקסטואלי יש לתת את הדעת למשלב המתאים, לביטויי זמן וסיבה ולמבני תנאי וכן לביטויי פנייה שגורים.	

טקסטים למטרות סיפור (טקסטים נרטיביים)

הטקסטים למטרות סיפור מארגנים אירועים ואנשים במרחב ובזמן מנקודת מבט נתונה, במגוון של פונקציות תרבותיות, חברתיות ואסתטיות.

ניתן למצוא טקסטים סיפוריים בעולמות השיח השונים. בסעיף זה נדון במבנה הסיפורי ובמאפייניו ונעסוק בטקסטים למטרות סיפור מעולם השיח העיוני, מעולם השיח של התקשורת הבין־אישית וכן של תקשורת ההמונים. הסעיף "העיסוק בטקסטים מעולם השיח של הספרות ומעולם השיח של המקורות היהודיים" (עמ' 56-65) דן בדרכי העיסוק המיוחדות בסיפורים מעולמות שיח אלה.

הטקסטים הנרטיביים מספרים סיפור. הסיפור עוסק באירועים מן העבר (ויש הטוענים, גם מן העתיד, אבל בדרך כלל לא מן ההווה), שנבחרו כראויים להיות מסופרים ועוצבו לשונית בידי מחבר או מספר.

סיפורים יכולים להיות שונים זה מזה בדרך הסיפור (בעל פה או בכתב, בספר או בקולנוע, בסדרת תמונות או במחול), בחומרי הרקע (בדיון או במציאות), במבנה, בפונקציה ובמסרים המודגשים (סיפורי מתח, סיפורים טרגיים, קומיים וכדומה) ובמאפיינים רבים נוספים. עם זאת, יש הרבה מן המשותף לכל הסיפורים באשר הם: על מנת שיהיו ראויים לתאר אירועים מפתיעים, יוצאי דופן בדרך כלשהי, ולו רק מנקודת מבטו של המספר. סיפורים יכולים לעניין, לרגש, לשכנע, להצחיק או לזעזע, הכול לפי המטרה וקהל היעד. תהליך העיצוב הסיפורי יקבע את סדר האירועים (הסדר הכרונולוגי או סדר אחר), את המשקל היחסי שכל אחד מהם מקבל, את הדרך שבה נתוודע לדמויות וליחסים שביניהן, לזמן, למקום ולאירועים. הטקסט הסיפורי המוגמר הוא מימוש נקודת מבטו של המחבר-המספר הנוכחת בטקסט.

להתנסות בסוגות הסיפוריות בבית הספר מספר תפקידים משולבים: היא חושפת את התלמידים לסיפורים בעלי מבנים שונים וכן למגוון רחב של תת־סוגות נרטיביות, והיא מאפשרת להם לשכלל את יכולתם לבנות טקסטים סיפוריים בעל פה ובכתב. ההתנסות הסיפורית גם מפגישה את התלמידים עם העולם התרבותי שמסביבם ועם עולמות רחוקים, וסוללת את הדרך לשותפותם העתידית המלאה בעולמות אלו.

להלן דוגמאות לעיסוק בתת־הסוגות האלה:

סיפור / עמ' 47-48

עלילון / עמ' 49-50

כתבה עיתונאית / עמ' 51-52

חזרה לתוכן

סיפור

טקסט המתאר אירועים מן העבר על מנת לעניין, לסקרן, לבדר, להצחיק או לזעזע, הכול לפי המקרה וקהל היעד. סיפורים יכולים להיות שונים זה מזה בחומרי הרקע (מציאות או בדיון), במבנה, בפונקציה ובמסרים המודגשים (סיפורי מתח, סיפורים טרגיים, קומיים וכדומה) ובמאפיינים רבים אחרים. סיפורים יכולים להיות שונים בדרך הסיפור (בעל פה, בכתב, בספר ובסרט, בסדרת תמונות או במחול). על מנת שיהיו ראויים על הסיפורים לתאר אירועים חריגים, מפתיעים ויוצאי דופן בדרך כלשהי (לפחות מנקודת מבטו של המספר).

מאפיינים בולטים

הסיפור האופייני בנוי בדרך כלל על פי תבנית קבועה, **מסגרת הסיפור**, המכילה את הרכיבים הבאים:

- **פתיח שהוא הרקע לסיפור**, הכולל את הצגת הדמויות, תיאור הזמן והמקום של ההתרחשות.

- **עלילה** ובה:

אירוע מאתחל - מצב ראשוני שממנו נובעת בעיה

סיבוך - התפתחות המצב הבעייתי

שיא - נקודת השיא בעלילה **התרה** - תיאור המכשולים בדרך לפתרון הבעיה

ולבסוף - פתרון הבעיה.

יסודות נוספים רווחים הם אלה:

• **נקודת מפנה** (לאחר תיאור הבעיה) המכריעה את אופי ההתרה בכיוון קומי או טרגי.

• **אירועים משניים**

• **סגיר (קודה)** המקשר את האירוע הסיפורי להווה ולעתים כולל מוסר השכל.

כדי לסמן כניסה לעולם הסיפור, מופיעות בפתיחה לסיפור בכתב צורות נוסחאיות - היה היה..., פעם אחת... ובפתיחות סיפוריות בעל פה - אתם יודעים מה קרה לי? קרה לי משהו מדהים!

בבניית רצף העלילה, בקישור בין אירועים עוקבים, יש שימוש **בפעלים בזמן עבר** - הוא הלך בשדות..., שכבתי לישון מוקדם..., בקשרי סיבה - כי, בגלל, מפאת, הודות ל..., מאחר ש..., מפני ש... **ובקשרי זמן** - אגב כך, אחר כך, מאז, כש..., בעוד ש...

הסיפוריות באה לידי ביטוי בבניית דרמטיות וביצירת מתח, סקרנות והפתעה במהלך הסיפור. מגוון אמצעים משמשים לכך:

• הווה דרמטי בתוך עבר: **הוא הלך בדרך, והנה מופיעה לפניו דמות מפחידה...**

• חזרות

• סטיות מהסדר הכרונולוגי

• הצגת אירועים מנקודות מבט שונות.

באפיון ובפיתוח של הדמויות יכולים להופיע:

• תיאורים מפורטים של המראה החיצוני (שמות תואר)

• תיאור רגשות (פועלי רגש וחשיבה)

• תיאור מעשי הדמויות

• דיאלוגים בין הדמויות.

"נוכחות" המספר בסיפור - קול המספר - תתבטא באמצעות קביעות מעריכות: **ראו מה הפרחח עולל לו..., אין פלא ש..., כפי שניתן היה לצפות...**

סיפור בכיתה בכתב ובעל פה	
הקשרים	פעילויות להכרת הטקסט
- עריכת אסופה של סיפורים - מפגשים שבהם מספרים סיפורים - הפקת סיפורים לשם פרסום בעיתון בית הספר - שיתוף עמיתים ומורים בחוויות מיוחדות - לימודים בתחומים שונים כגון: ספרות, תקשורת המונים, מולדת, חברה ואזרחות, תנ"ך.	מורים ותלמידים - קוראים סיפורים ומקשיבים לסיפורים מסוגים שונים ומבחינים ברכיבים האלה: - רכיבי העלילה וביטוייהם הייחודיים בכל סיפור וסיפור - אמצעים שונים לאפיון הדמויות, ליצירת דרמה ולהדגשת נקודות השיא - צופים בסיפורים, בסרטים ובתוכניות טלוויזיה ומבחינים בדרכי הסיפור במדיה - משוחחים על סיפורים - מספרים סיפורים בעל פה - נפגשים עם מספרי סיפורים - משחזרים בכתב ובעל פה סיפורים ששמעו / קראו / צפו בהם - מחברים סיפורים בכתב ובעל פה - מקליטים סיפורים של ילדים ומבוגרים.
הדגשים	
בעת הקריאה ובעת ההאזנה יש להקפיד על זיהוי רכיבי העלילה ועל אפיון הדמויות; יש לשים לב לסיבות ולתוצאות של אירועים מסוימים ולמסרים של הסיפור; יש להבחין באמצעי העיצוב של הטקסט (כיצד מתוארות הדמויות, כיצד מודגשים אירועים חשובים) ולמלא את הפערים שבו. בעת הכתיבה יש להקפיד על שימוש בסוגים שונים של מסירת שיחה - דיבור ישיר לעומת דיבור עקיף - ועל הצגת ההבדלים בין הסוגים בכתב (מרכאות, נקודתיים, פועלי אמירה); יש להקפיד על בהירות וסדר בעת הצגת האירועים ובעת זיהוי הגיבורים; יש להקפיד על שימוש נכון בזמני הפועל של הסיפור בעל פה ובכתב ועל כתיב נכון; יש לתת את הדעת לדרך יצירת הפערים בסיפור ולמילויים על ידי הקוראים. יש לשים לב לשינויים סגנוניים החלים במעבר מהשפה הדבורה לשפה הכתובה, לבחירת מילות הקישור ולאוצר המילים. בעת סיפור בעל פה יש להקפיד על בהירות וסדר בהצגת העלילה והגיבורים ועל שימוש באמצעי הדגשה והמחשה; יש להקשיב הקשבה פעילה והדדית לסיפורי עמיתים. בעת הקניית ידע לשוני וטקסטואלי יודגשו הדרכים השונות של מסירת דיבור והמרכיבים המבניים של הטקסט הסיפורי, וכן יודגשו השימוש בשמות תואר, בפועלי רגש וחשיבה, בקשרים השונים ובזמני הפועל.	

עלילון (קומיקס)

סיפור מילולי חזותי, הבנוי ברצף כרונולוגי ומעוצב בתוך מסגרות. העלילון עושה שימוש במטפורות חזותיות, בסמלים ובצבע. לרוב העלילון הוא בעל תכנים פופולריים ומשעשעים.

בקומיקס קיימת תלות בין המרכיב החזותי למרכיב המילולי: המרכיב המילולי משרת את המרכיב החזותי ולהפך. ניתן לראות בקומיקס סוג של טקסט אמנותי משום שעיצובו החזותי-אסתטי מהווה חלק בלתי נפרד ממהותו.⁶

מאפיינים בולטים

כל מסגרת בקומיקס מהווה יחידת משמעות הדומה למשפט, ויוצא מכך שכל מסגרת היא קטע מסוים בסיפור. המסגרת המגבילה של הקומיקס מכתיבה שימוש בלשון תמציתית, הבאה לידי ביטוי באמצעים האלה:

- דיבור ישיר לקוני, ללא פעלי אמירה.
- משפטים קצרים מאוד ופשוטים, משפטים חד-אבריים - **כן; לא; סליחה.**
- משפטי היצג - **הנה חללית.**
- משפטי קיום - **יש המון מקום.**
- שימוש במילות זמן לציון מפנה בעלילה - **לפתע, מיד, פתאום.**

הדמויות בקומיקס נוכחות באירוע, ועל כן הלשון היא מדוברת ובלתי פורמלית וממעטת בצורות של דיווח בגוף שלישי בעבר. היא מאופיינת באמצעים האלה:

- משפטים חסרים וקטועים
- ביטויי סלנג
- מבעי ציווי בצורת עתיד - **תעבירי את המלח.**
- פנייה בכינויי חיבה - **חמודי ...**
- משפטי שאלה עם כינויי שאלה ובלעדיהם - **אתה שומע מה שאני שומע? האם ראית את דני?**
- שימוש באונומטופיה לביטוי קולות הנשמעים בסיפור - **אוף!!! מיאו..., טראח!!!**

מבחינה חזותית, הקומיקס כולל:

- "בלוני דיבור" לייצוג קול ודיבור ישיר
- "עננות" לבטא מחשבות לא מדוברות
- בלונים מעוקמים לבטא מבעים נרגזים או נפחדים
- תרגום שפת הגוף לצורות סטראטיפיות לשם ציון רגשות בסיסיים (כעס, פחד), יחסי אנוש (התאהבות או איבה) ותנועות גוף יום-יומיות (הליכה, ריצה).
- שימוש במטאפורות חזותיות לתיאור מצבי אווירה ורגשות (לדוגמה: "לראות כוכבים" מתורגם להילה של כוכבים סביב ראשה של הדמות; לבבות סביב ראשה של הדמות פירושם אהבה).
- שימוש בטיפוגרפיה לביטוי משמעויות תוכניות, כגון אותיות עבות לדיבור בקול רם; כתב יד רועד לבטא פחד; סימנים ואותיות המחקים צלילים המאפיינים מצב או פעולה.
- מילים המופיעות בתוך התמונה, אבל לא במסגרת הבלונים, ומבטאות צלילים לא-מילוליים כגון סימן קריאה - שמשמעו תשומת לב מיוחדת. **פליק! טראח! -** לחבטות.

6 על העיסוק בשפה האורקולית בהיבטים הכוללים של טקסטים מעולם השיח של התקשורת, ראו בתוכנית הלימודים בתקשורת המונים.

עלילון (קומיקס) בכיתה	
הקשרים	פעילויות להכרת הטקסט
- הצגת חומר שנלמד בכיתה בנושאים שונים באמצעות עלילון (בתנאי שהתנאים מתאימים לדרך הצגה זו) - מדור קבוע בעיתון - הוצאת חוברת קומיקס כיתתית במסגרת לימודי תקשורת המונים.	מורים ותלמידים - קוראים עלילונים בחוברות ובעיתונים - מבחינים בין סיפור המעשה לבין ההתרחשות בהתהוותה - מבחינים בין יחידות ההתרחשות על רצף העלילה - מבחינים באמצעים הגרפיים המשמשים לדיבור ישיר, לקריאות, למחשבות ועוד - מבחינים בטיפוגרפיה, בצבע ובסמלים חזותיים אחרים המבטאים משמעות - מבחינים בדרכים המוסכמות לסימול רגשות - מגבשים את הסיפור שרוצים לספר בעלילון, או בוחרים טקסט מתאים על מנת להפכו לעלילון - קובעים את היחידות הסיפוריות על פי הרצף - מעצבים דמויות על ידי ציור ודיבור - מעבירים טקסט כתוב (סיפור, חומר לימודי מתאים) לקומיקס - כותבים דו-שיח בין הדמויות "מתרגמים" טקסט של עלילון לסיפור בכתב.
הדגשים	
בעת הקריאה תופנה תשומת לב אל הקשרים שבין הרכיב החזותי למילולי, אל האפיונים המשלביים ואל הרצף של היחידות. בעת הכתיבה יש להקפיד על משלב מותאם לקהל היעד (ילדים, נוער, מבוגרים); יש לשמור על הרצף ולהביא דיבור ישיר בדרכים שונות; יש לשים לב לתמצות המתבקש מאילוצי המקום, לקשר בין המרכיב המילולי לחזותי ולטיפוגרפיה ייחודית. בעת הקניית הידע הלשוני והטקסטואלי יש לתת את הדעת למשלב, לחפש מקבילות לביטויים של השפה הדבורה בשפה גבוהה יותר ולהקפיד על צורות לשוניות המשרתות את התמצות הדרוש.	

כתבה עיתונאית

טקסט סיפורי מיידע בעל ערך חדשותי, שמטרתו להציג נושא מסוים, תופעה או דמות מסוימת מזווית הראייה של הכותב. אופנות: לשון כתובה ואמצעי תקשורת אלקטרוניים⁷.

בכתבה משולבים סוגים שונים של כתיבה: תיאור, דיווח, סיפור, דיווח על שיחות. לעתים קרובות משולבים בה גם אמצעי המחשה בלתי מילוליים, כגון תמונות מצולמות של אירועים ומקומות, דיוקנאות של אנשים שמוזכרים בכתבה, טבלאות ודיאגרמות.

מאפיינים בולטים

הכתבה העיתונאית בנויה מהרצף האופייני הבא: **כותרת, פתיח, חלוקה לפרקים. הכותרת** כתובה לרוב במילים המושכות את תשומת לבם של הקוראים. לעתים מופיעה תחתיה **כותרת משנה** מרחיבה.

הפתיח כולל סיכום עובדתי ורעיוני של הכתבה כולה. **החלוקה לפרקים** מסומנת בדרך כלל על ידי כותרות משנה טעונות, וברוב המקרים כל פרק מחולק לפסקאות.

לכתבה אין מבנה פנימי קבוע, והיא עשויה לכלול את הרכיבים הבאים:

- תיאור דמויות, בין השאר על ידי שמות תואר וצירופים שמניים - **שלומי כהן, בן 12, שזכה בפרס הראשון בתחרות, חזר לארץ.**
- **דיווח על שיחות:**

- בציטוט ישיר - **ד"ר מעיין: "רוב האנשים החלימו מהמחלה הזאת".**

- בדיווח עקיף ללא נקיטת עמדה - **ד"ר מעיין אומר כי לא היה...**

- בדיווח עקיף מסתייג - **ד"ר מעיין טוען אמנם כי... אבל... לטענת ד"ר מעיין.....**

- בדיווח מסכם ומפרש - **ד"ר מעיין מסרב להודות; הוא מאשר ש...**

- **תיאור אירועים:** כתבות עשויות לשלב תיאור של התרחשות בזמן הווה, זמן הכנת הכתבה, עם תיאור וסיפור של דברים שקרו בעבר. השילוב מתבטא בשימוש בזמנים שונים של הפעלים - **עיראק מתכוונת לפרק את העוצבות המשוריינות סמוך לגבול עם ירדן. למסקנה הזו הגיעו השבוע גורמים מוסמכים בישראל העוקבים אחר ההתפתחויות.**

- **אמצעים חזותיים** כגון תמונות, איורים, טבלאות, שתפקידם להמחיש ולהדגים את הכתוב.

כתבה עיתונאית בכיתה	
הקשרים	פעילות להכרת הטקסט
- עריכת עיתון בית ספרי/קהילתי - עריכת מדריך היישוב או השכונה - דיונים בנושאי אקטואליה - לימודי תקשורת המונים - לימודים בתחומים שונים כגון מולדת חברה ואזרחות, מדעים, היסטוריה	מורים ותלמידים - נחשפים לכתבות בעיתונים ובאמצעי התקשורת האלקטרוניים, מבחינים במרכיביו ומשוחחים עליו. - משווים בין כותרות של כתבות המופיעות במקומות שונים בעיתון (למשל בעמודים הפנימיים ובעמוד הראשון). - מבחינים בעמדת הכותב בגוף הכתבה ובכותרות (למשל ניסוח כותרות אוהדות לעומת כותרות מסתייגות). - מזהים סיטואציה המזמינה עריכת כתבה במסגרת מטלה ארוכת טווח. - קוראים וצופים בחומר הרלוונטי לנושא הכתבה שנקראה או שעומדת להיכתב. - מראיינים דמויות רלוונטיות לכתבה. - אוספים חומר חזותי רלוונטי לכתבה. - עורכים את הכתבה. - מעצבים גרפית את הכתבה לשם הבלטת הפרקים, הנושאים, הציטוטים, הכותרת והפתיח בהתאם לקהל היעד ומשלבים את החומר החזותי. - שוקלים את דרכי ההפצה של הכתבה.
הדגשים	
בעת הקריאה יש להקפיד על הבנת השתלשלות העניינים, על נסיבותיהם ועל אופן תיאור הדמויות בכתבה; יש לתת את הדעת על עמדת הכותב ביחס לאירועים ועל האמצעים לביטוי העמדה. כמו כן יש לקרוא את הטקסט בקריאה ביקורתית. בעת הכתיבה יש להקפיד על מבנה מתאים, על תיאור האירועים יחד עם תיאור הדמויות ועל דיווח על שיחות, על כותרת הולמת, על היצג בפורמט של כתבה עיתונאית ולהצליב מידע ממקורות שונים. בעת הקניית ידע לשוני וטקסטואלי יש לבחון את האמצעים הלשוניים בעת תיאור הדמויות ולעשות שימוש בדיבור ישיר ובדיבור עקיף.	

העיסוק בטקסטים מעולם השיח של הספרות ומעולם השיח של המקורות היהודיים

ליצירות הספרות ולטקסטים מהמקורות היהודיים יש מקום ייחודי ומובחן בשיח החברתי. הם מזמנים ללומד הכרה וידע של המורשת התרבותית היהודית והאוניברסאלית ומפתחים דרכי חשיבה ודרכי שימוש שונות וייחודיות בשפה.

העיסוק בטקסטים משני עולמות שיח אלה מחזקים את רגשות ההשתייכות הלאומית והקהילתית, התרבותית והחברתית ותורמים לעיצוב הזהות האישית.

טקסטים ספרותיים

קריאת ספרות יפה בבית הספר נועדה בעיקר להעניק חוויות והתנסויות אסתטיות, שבאמצעותן יבינו התלמידים טוב יותר את עצמם ואת זולתם, יפתחו את הדמיון והאינטלקט, יפתחו אהבת קריאה ומודעות ספרותית ואת היכולת להעריך יצירות ספרות. הספרות היא כלי להנחלת אוצרות התרבות והמחשבה.

על כן, בבית הספר יש לבצע את הפעולות הבאות:

- לקבוע מרחב ייחודי לספרות בתוך השיח החברתי
- להפוך את יצירות הספרות לחלק בלתי נפרד ממטענם התרבותי האישי של התלמידים
- לאפשר לתלמידים ליהנות מיצירות ספרות רבות ומגוונות מהמורשת התרבותית הישראלית, היהודית והעולמית
- להימנע מלהפוך את הקריאה ביצירה הספרותית לאמצעי להוראת לשון ומלתת לה להיות אך ורק כלי שרת של נושאי לימוד או תחומי דעת שונים.

המפגש עם מגוון יצירות הקשורות לעולמם של התלמידים וגם לעולמות המרוחקים מהם יחזק את ההשתייכות לחברה ולקהילה, יתרום לבניית הזהות האישית ויאפשר גישה לעולמות אחרים בדרך מיוחדת של חשיבה שלא ניתן להשיגה בקריאה של סוגי שיח לא ספרותיים.

המפגש עם היצירה הספרותית

מפגש עם יצירה ספרותית בבית הספר אמור לזמן לתלמידים חוויות והתנסויות אסתטיות ורגשיות ולאפשר לכל אחד מהם לבנות את עולם הטקסט האישי בהתאם לידע שלו, לניסיון העבר ולאישיותו.

האינטראקציה החברתית עם עמיתים והתיווך של המורה תורמים לבניית עולם הטקסט האישי של הקוראים: כשתלמידים מוזמנים יום-יום לקרוא או להאזין לקריאה, כשהספרים נגישים, כשמדברים וכותבים על יצירות ספרות, נוצרת סביבה שתומכת בקוראים ומטפחת את יכולתם להעריך יצירות ולפתח טעם אישי.

בקהיליית הקוראים, שבה כל קורא מתבקש לנמק ולבסס את פרשנותו, באות לידי ביטוי המשמעויות השונות שניתן להפיק מטקסט אחד. לשם כך רצוי שהדיאלוג עם יצירה ספרותית יכלול את הפעולות הבאות, בכתב ובעל פה:

- קריאה של יצירות והאזנה להן לשם הנאה.
- הבעת ציפיות לקריאה הקריאה אחרי המפגש עם כותרת היצירה, העיצוב, הכריכה והאיורים, ואחרי קריאת קטעים מתוכה.
- שיתוף אחרים בהתרשמויות בעקבות הקריאה.
- הצגת שאלות על היצירה שקוראים.

- העמקת התובנות והעשרתן, מעבר להתרשמויות הראשוניות.
- בחינת נקודות המבט השונות ביצירה.
- בחינת פרשנויות אפשריות, תמיכה בהן או מתיחת ביקורת עליהן תוך עיגון בטקסט.
- העמקת התובנות על עצמי ועל החיים.
- טיפוח דרכי קריאה הרגישות לתרבויות אחרות ולהקשרים נוספים.
- שיתוף אחרים בתובנות על היצירה.
- שיחה ודיון על האיור ועל יחסי הגומלין בינו לבין הטקסט, על איורים שונים לאותה יצירה ועל תרומת האיור לפרשנות היצירה.
- קשירת קשרים בין יסודות בתוך היצירה ובין יצירה ליצירות אחרות. פעולה זו תורמת להיווצרותו של מארג תרבותי-ספרותי ומעמיקה ומרחיבה את ההבנות הספרותיות. יצירות ספרות שקובצו יחדיו כי הן עוסקות באותו עניין, כי יש להן נושא או מוטיב משותפים, כי הן משתייכות לאותה סוגה, כי נכתבו או אוירו בידי אותו אדם, או שהן גרסאות שונות של טקסט אחד – עוזרות לתלמידים למצוא קשרים החורגים מגבולות הטקסט היחיד ולהבין שיצירות "נשענות" על יצירות.
- מתן ביטוי לתגובה, לפרשנות האישית ולחוויית הקריאה בדרכים שונות ובאמצעים שונים, בשיח דבור, כתוב או חזותי.
- בחינת הזיקה בין היצירה הספרותית ובין הביטויים שקיבלה במדיה שונים (סרט, מחזה, מחול ועוד).

בעת המפגש עם שירים בכיתה, תלמידים ומורים

- קוראים קריאה דמומה וקולית את השירים.
- מאזינים לשירים שקוראים בפניהם.
- משוחחים על חוויות אישיות ורגשות שניעורו בעקבות הקריאה.
- משחזרים את תוכן השיר ומנסחים את הנושא שלו.
- מצביעים על האמצעים הצורניים המעצבים את התוכן ואת האווירה ודנים בהם.
- מבחינים בעיצוב השיר על הדף – אורך השורות, אורך הבתים, שטחים לבנים וכדומה – ובתרומתם למשמעות השיר.
- מבחינים באמצעים המעניקים מוזיקליות לשיר – חריזה, מקצב, אליטרציה, לשון נופל על לשון, חזרות צליליות – ומצביעים על תרומתם למשמעות השיר.
- מבחינים בין המשמעויות המפורשות של מילים בשיר ובין המשמעויות הנלוות, הבונות יחד את רובדי המשמעות של הטקסט השלם.
- מבחינים בין המשמעויות השגורה והצפויה של מילים וצירופים למשמעות הייחודית והבלתי צפויה שלהן בטקסט השלם, ונוכחים כיצד הבחירות הלשוניות יוצרות משמעות בשירה.
- קוראים את השירים קריאה קולית בפני אחרים כחלק מפרשנות הטקסט וכדרך לבטא את מרכזיותם של הקצב והמצלול בשיר ואת החוויה האסתטית והרגשית.
- קוראים את השירים בקריאה חוזרת וחווים אותם מחדש.
- ממליצים על שירים שקראו.

בעת המפגש עם סיפורים⁸ בכיתה, תלמידים ומורים

- קוראים סיפורים ומאזינים להם.
- משוחחים על חוויות אישיות ועל רגשות שניעורו בעקבות הקריאה.
- מבחינים ברכיבים הבונים סיפור: דמויות, מקום וזמן, נקודות מבט, התפתחות העלילה, רצף ושינוי ברצף.
- דנים בדרך עיצוב הדמויות ובוחנים את תפקידן בסיפור - מה הן עושות, מה הן אומרות וכיצד הן מתוארות.
- מבחינים בין דיבורן הישיר של הדמויות לבין דברי המספר.
- בוחנים כיצד השימוש בלשון ובסגנון משפיע על המשמעות הסמויה והגלויה.
- מבחינים ביסודות ראיסטיים וביסודות על-טבעיים בסיפורים.
- מבחינים בין יסודות בדויים לבין יסודות בלתי בדויים בסיפורים היסטוריים ובסיפורים על רקע היסטורי.
- מבחינים באמצעים הרטוריים המשמשים את המספר להדגשה ולמשיכת תשומת לבם של המאזינים: חזרה (על מצבים, מילים וכדומה), דו-שיח בין דמויות, משחקי מילים ושאלות רטוריות.
- חוזרים וקוראים את הסיפורים או קטעים מתוך הסיפורים לשם עיגון הפרשנות, להנאה ולהשמעה באוזני אחרים.

מבחר יצירות הספרות בבית הספר

קביעת מרחב ייחודי לספרות בתוך השיח החברתי מחייב את בית הספר ליצור את התנאים לכך שיצירות ספרות תהיינה נגישות לכל הלומדים. הספרייה הכיתתית והספרייה הבית ספרית הן המרחבים המזמנים מבחר רב ומגוון של ספרים: קובצי שירים וסיפורים, ספרי קריאה לסוגיהם, מקראות. רצוי שהמבחר יכלול:

- יצירות בעלות ערך אסתטי מהספרות שנכתבה בעברית ומספרות מתורגמת.
- יצירות של מחברים מוכרים, חשובים ומרכזיים, המייצגים תקופות שונות וסגנונות כתיבה שונים.
- יצירות המעשירות את התלמידים בתחום הרגשי והערכי.
- יצירות שמזמינות התמודדות עם ערכים לאומיים וכלל-אנושיים.
- יצירות המאפשרות נקודות מבט שונות על החברה ועל הקהילה.
- יצירות העוסקות במורשת התרבות היהודית, הישראלית והכלל-אנושית.
- יצירות בפרוזה מסוגים שונים כגון סיפורים ראיסטיים ולא ראיסטיים, סיפורי מתח, סיפורים היסטוריים, ביוגרפיות ואוטוביוגרפיות, סיפורים הומוריסטיים.
- יצירות בשירה מסוגים שונים כגון שירים סיפוריים, שירי אי-גיון, שירים ליריים, שירי משחק, שירים תיאוריים, שירי ערש.
- יצירות המאפשרות התבוננות על חברות ועל תרבויות שונות משלנו.
- יצירות בנושאים יהודיים.

8 ראו למידה בסביבה מתוקשבת בחינוך היסודי - מדיניות ויעדים נדרשים, משרד החינוך התרבות והספורט, המינהל הפדגוגי, אגף א' למוסדות חינוך, המחלקה לסביבות למידה. התפרסם במהלך 2003.

- יצירות העושות שימוש בלשון בצורה מדויקת, מקורית ובעלת דמיון.
- יצירות ברמות קריאות שונות, שיאפשרו לכל התלמידים דו-שיח עם הספרות.
- יצירות עם שימושי שפה ייחודיים שבאים לידי ביטוי בקריאה הקולית.
- יצירות העושות שימוש בדרכי ייצוג וארגון מגוונים.
- יצירות המלוות איורים שמקיימים קשרים שונים עם הטקסט - עיטור, הרחבה, פרשנות ועוד.

סוגי הטקסטים הספרותיים המומלצים לקריאה בכיתות א' ו-ב'

- שירים וסיפורים קצרים בעלי רקע מוכר.
- שירים וסיפורים מתחום הדמיון והפנטזיה.
- אגדות ומעשיות קלאסיות.
- שירים וסיפורים של "אי-גיון".
- שירים וסיפורים הומוריסטיים.

סוגי הטקסטים הספרותיים המומלצים לקריאה בכיתות ג' ו-ד'

- מגוון רחב של סיפורים ושירים של יוצרים בני זמננו.
- סיפורים ושירים מהקלאסיקה של ספרות הילדים.
- יצירות ממגוון של מסורות ותרבויות.
- סיפורי עם, אגדות, מעשיות ומשלים.
- שירים מושרים - שירי זמר מתקופות שונות בחיי העם והמדינה.
- סיפורים מן המציאות והפנטזיה, סיפורי הרפתקאות.
- סיפורים המתמקדים בחברת הילדים.
- יצירות ארוכות לקריאה בהמשכים.

סוגי הטקסטים הספרותיים המומלצים לקריאה בכיתות ה' ו-ו'

- מגוון רחב של שירים וסיפורים מתקופות שונות, מאת יוצרים שונים ומתרבויות שונות, כולל תרגומים.
- סיפורים קצרים וארוכים במגוון נושאים ותת-סוגות: סיפורים היסטוריים מחיי העם והמדינה ומאומות העולם, יומנים, ספרות בלשית, סיפורי מדע בדיוני, סיפורי מכתבים ועוד.
- סיפורי עם: משלים, אגדות ומעשיות.
- שירים מושרים: שירי זמר מתקופות שונות בחיי העם והמדינה.

רשימת יוצרים מומלצים שראוי לכלול בתוכנית הלימודים הבית-ספרית

ברשימה זו ייצוג ליוצרים בשירה ובסיפורת העברית והעולמית, הקלאסית, המודרנית והעכשווית. החלוקה לשתי התקופות בספרות העברית מתייחסת לזמן שבו נכתבה עיקר יצירתם של המחברים.

רשימה זו נועדה לשרת את המורים לקראת בניית תוכניות הקריאה של טקסטים ספרותיים בבית הספר, ואיננה בשום פנים ואופן רשימה ממצה. המורים מוזמנים להרחיבה ולהעשירה על פי טעמם האישי, וכן על פי העניין והיכולת של תלמידיהם. לשם כך באפשרותם להיעזר בהצעות המובאות על ידי המסגרות לעידוד הקריאה, כגון "מפעל הספר הטוב במחיר מוזל", "מצעד הספרים השנתי", "ספר לכל בית", "סופר-אורח" ובקטלוגים המופיעים ברשימה הביבליוגרפית של התוכנית.

יוצרים מהספרות העברית לילדים עד שנות ה-70 של המאה העשרים

אוריאל אופק	פניה ברגשטיין	לאה גולדברג	מרים ילן-שטקליס	י.ל. פרץ*	אברהם שלונסקי
נתן אלתרמן	נחום גוטמן	זאב	קדיה מולודובסקי*	שלום עליכם*	אליעזר שמאלי
חיים נחמן ביאליק	ליון קיפניס	ימימה טשרנוביץ	אנדה עמיר		

יוצרים מהספרות העברית לילדים משנות ה-70 של המאה העשרים ואילך

שלמה אבס	עודד בורלא	עפרה גלברט	נתן יונתן	לאה נאור	עדנה קרמר
אליהו אגסי	רעיה בלטמן	יהונתן גפן	שלומית כהן-אסיף	יצחק נוי	יעל רוזמן
אורי אורבך	נעמי בן-גור	דוד גרוסמן	ישראל לרמן	אפרים סידון	גלילה רון-פדר
דורית אורגד	דתיה בן-דור	ע' הלל	מירה מאיר	מיכל סנונית	ציפי שחרור
אורי אורלב	משה בן-שאול	גיל הראבן	רבקה מגן	דבורה עומר	סמדר שיר
יהודה אטלס	חגית בנזימן	נירה הראל	אורה מורג	עדולה	מאיר שלו
אורה אייל	תמר ברגמן	נורתי זרחי	סמי מיכאל	יהודה עמיחי	חיה שנהב
רבקה אליצור	רוני גבעתי	רונית חכם	נגה מרון	פאול קור	מיריק שניר
תרצה אתר	עמי גדליה	יונה טפר	חגית בנזימן	נתן יונתן	

יוצרים מהספרות העולמית המתורגמת

אזופוס	ל"מ מונטגומרי	בוורלי קלירי	מרק טווין	אסטריד לינדגרן	רואלד דאל
הנס כריסטיאן אנדרסן	א.א. מילן	אריך קסטנר	לה פונטן	ג'ודי בלום	ז'ול ורן
מיכאל אנדה	יוהנה ספירי	א' אנדרייביץ' קרילוב	יו לופטיג	האחים גרים	ד"ר סוס
הארייט ביצ'ר סטאו					

* רוב היצירות לילדים שנכתבו על ידי יוצרים אלה תורגמו מידיש.

טקסטים מן המקורות היהודיים

מפגש עם טקסטים מהמקורות היהודיים הוא רכיב משמעותי בבניית המאגר התרבותי-לשוני של אדם יהודי בישראל. ניתן לקרוא טקסטים אלה מנקודות מבט שונות, כגון דתית-אמונית, היסטורית, פילוסופית, ספרותית, לשונית ואחרות. העיסוק בטקסטים מן המקורות היהודיים, שהם חלק מהמורשת היהודית, הלאומית והתרבותית, מתקיים בבית הספר הממלכתי והממלכתי-דתי במסגרת שיעורים שונים והוא מעוגן בתוכניות הלימודים השונות (מקרא מ"מ; תנ"ך ממ"ד; תושב"ע מ"מ וממ"ד; הלכה ממ"ד ועוד). התכנים, הערכים, המיומנויות והמטרות של התחומים העוסקים בטקסטים מהמקורות היהודיים בבית הספר היסודי, מפורטים בתוכניות אלה. מתוך תפיסה תרבותית-לשונית כוללת, מתייחסת התוכנית לחינוך לשוני לבית הספר היסודי לייחודה של הקריאה בטקסטים אלו, ובשום אופן אינה באה במקום התוכניות שצוינו לעיל. לקריאה במקורות תרומה נכבדה לחינוך הלשוני והתרבותי של התלמידים, מכיוון שהקריאה בטקסטים אלה מפגישה את הקוראים עם שימושים ייחודיים בלשון על רבדיה ההיסטוריים ומצריכה מיומנויות ייחודיות להבנת הטקסטים המקיימים לעתים קרובות זיקה ביניהם.

מתוך מגוון הטקסטים מן המקורות, מציעה התוכנית דרכים לעסוק בבית הספר **בשירה ובסיפורת בטקסט המקראי**, במדרשים ובסיפורי חז"ל, בתפילה, בברכות ובהלכות.

הטקסט המקראי בכיתה

- קוראים את הכתוב במקרא בדיוקנות.
- מגיבים לטקסטים שקראו בשיח דבור, בשיח כתוב ובטקסט חזותי.
- מבחינים במאפיינים הלשוניים הבולטים של הטקסטים המקראיים למטרות תיהלוק: שימוש בווי הפוך, שימוש בטעמי המקרא כאמצעי עזר להטעמה ולפיסוק הטקסט, שימושים מיוחדים בזמני הפועל.
- מבחינים באמצעים הצליליים, כגון לשון נופל על לשון, אליטרציה ושרשור.
- קוראים טקסטים מקראיים ומבחינים בסוגות שונות.
- נחשפים למבנה הייחודי של המקרא (פרק, פסוק, פרשה).
- משננים בעל פה פסוקים נבחרים כדי להופכם לחלק מהמאגר התרבותי האישי.

הקשרים אפשריים לקריאה של טקסטים מקראיים בכיתה

- הוראת המקרא
- קריאה לקראת חגים ומועדים
- דיון בפרשת השבוע

- הוראת ההיסטוריה והמולדת
- קריאה בטקסים ובאירועים
- קריאה של טקסטים ספרותיים הכוללים דמויות, נושאים או מוטיבים מקראיים.

הסיפור המקראי בכיתה

- מבחינים בדרך שבה בנוי הסיפור המקראי כמערכת של סיפורים קצרים הנשזרים למסגרת על סיפורית.
- **עומדים על:**
 - השתלשלות העלילה.
 - נקודת הראות של מספר "יודע כול".
 - ייצוגה של הנוכחות האלוהית.
- עומדים על תמציתיות הסיפור ומבחינים בפערים להשלמה שהוא משאיר לפרשנות.
- בודקים את הזיקה שבין הסיפור בטקסט המקראי לסיפור במקורות יהודיים נוספים (כגון ספרות חז"ל, מדרשים) ומזהים את נקודות הראות של המקורות הפרשניים השונים.
- משווים בין טקסטים מקראיים שונים המתייחסים לאותו אירוע.

השירה המקראית בכיתה

- מצביעים על האירוע שבעקבותיו מופיעה השירה.
- עומדים על הנושאים והסוגים השונים של השירה המקראית: שירי תהילה והאדרת ה', המנונות מלחמה, שירי הספד, קינה ואבל, שירות הודיה הנוגעות לכלל כגון שירת הים, שירות הודיה אישיות כגון תפילת חנה ועוד.
- מצביעים על דרכי העיצוב של השירה המקראית:
 - משפטים קצרים.
 - לשון ציורית המשופעת באמירות מושאלות - מטאפורות ודימויים.
 - ריבוי של מילים נרדפות.
 - צורות דקדוקיות בעלות אופי קדום "תבאמו, ותטעמו" (שמות ט"ו, י"ז), צורות דקדוקיות ששימושן פיוטי מובהק "וְכַרְבִּיבִים עָלֵי-עֶשֶׂב" (דברים ל"ב, ב) וכן מילים הבאות בצמידות לצורך המליצה "צִדִּיק וְיֵשֶׁר הוּא" (דברים ל"ב, ד). "דֹּר עֶקֶשׁ, וּפְתִלְתָּל." (דברים ל"ב, ה).
 - צורת כתיבה מיוחדת: שני טורים "שירת האזינו" (דברים ל"ב א-יב), "אריח על גבי לבנה ולבנה על גבי אריח" (ב"שירת הים" שמות פרק ט"ו, פסוקים א-יט).
- מבחינים באמצעים צליליים כגון:
 - משקל אופייני ותקבולות
 - לשון נופל על לשון ("גִּדְּדוּ גִּדְּדוּ יְגִדְּדוּ", בראשית מ"ט, יט).

- אליטרציה ("אורו מרוז אמר מלאך יהוה אסרו ארור ישכיה", ... שופטים ה', כג.)
- שרשור ("אנכי ליהוה אנכי אשירה, אומר ליהוה אלהי ישראל", שופטים ה', ג.)
- חזרה או הכפלה ("עורי עורי דבורה, עורי עורי דברי-שיר", שופטים ה', יב.)

הטקסט הפרשני בכיתה

- קוראים בו-זמנית את הטקסט המקורי ואת הפירוש שלו.
- מבחינים בתפקידו של הטקסט הפרשני כמגשר על פערים בטקסט וכמבאר את הטקסט ברמת הלשון.
- מבחינים במגמות החינוכיות שביסוד שילובן של אגדות מסוימות בפירוש.
- מבחינים בפירושים השונים שמביא רש"י לאותו הפסוק.
- מבחינים בין הפשט והדרש בפירושי רש"י (ממ"ד).
- עורכים השוואה בין פירוש רש"י ובין פירושים של פרשנים אחרים (ממ"ד).
- מזהים את המושגים שרש"י משתמש בהם לפירוש התורה, המידות שהתורה נדרשת בהן כגון "קל וחומר", "מידה כנגד מידה" וכו' (ממ"ד).

הקשרים אפשריים לקריאת טקסט פרשני בכיתה

- הוראת המקרא
- הוראת פרשת השבוע
- דיון בהלכה היומית (ממ"ד)
- למידה בחברותא (ממ"ד)

התפילה, הברכה והפיוט בכיתה

- מבחינים בתפילה, בברכה ובפיוט כטקסטים המבטאים שיח ייחודי שמוענו הוא האדם ונמענו הוא האלוהים.
- מדפדפים בסידור ובמחזור לחגים כדי להכיר את המבנה שלהם.
- מעיינים בהגדה של פסח, בוחנים את המבנה שלה ומבחינים ברבדיה השונים.
- מבחינים בין פנייה של היחיד לבין פנייה של הכלל בתפילות, בברכות ובפיוט.
- מתוודעים לנוסחי התפילה והברכה השונים של העדות השונות.
- מבארים ומפרשים את לשון התפילה.
- מבחינים ברבדים השונים של לשון התפילה (מקרא, חז"ל, לשון ימי הביניים ולשון ימינו).
- מבחינים בטקסטים המקראיים המשולבים בסידור התפילה.
- מקשרים את תוכן התפילה לחיי היום-יום ולמאורעות היסטוריים.

- מבחינים בין הסוגות השונות בתוך התפילה (פסוקי מקרא, פיוט, ברכות).
- מתוודעים לתפילות שנכתבו מאז קום המדינה כגון "תפילה לשלום המדינה", "תפילה למען השבויים והנעדרים"....
- מבחינים במטבעות הלשון המיוחדות ל**נוסחי הברכה ("ברוך אתה ה'...")**.
- מבחינים בברכה כסוג תפילה שיש בה פנייה ישירה המביעה שבח והודיה.
- מבחינים בשלושה נוסחים של ברכה:
- ברכה ארוכה: ברכה הפותחת ב"**ברוך אתה ה'...**" וחותמת ב"**ברוך אתה ה'...**" (קידוש, הבדלה, ברכת המזון, ברכות קריאת שמע).
- ברכה קצרה: ברכה הפותחת ב"**ברוך אתה ה'...**" ובאה בתוספת עוד משפט (ברכות הנהנין, ברכות המצוות).
- ברכה הסמוכה לחברתה: ברכה בתוך מקבצי ברכות באותו הסדר (**שמע, שמונה עשרה**).
- מאתרים את הפיוטים (שירת הקודש שנכנסה לתפילה) בסידור התפילה, במחזור למועדי ישראל ולימים הנוראים ובהגדה.
- בוחנים את הנושאים שבהם עוסקים הפיוטים, כגון פרשת השבוע, חגים, מעגל החיים, גלות וגאולה ואירועים מיוחדים.
- מבחינים בלשון הפיגורטיבית, בהקפדה על תבניות ומשקלים ובשימוש הרב באמצעים ספרותיים כגון: אקרוסטיכון, חריזה, רמיזה, שיבוץ, פסיחה, מצלול ואליטרציה.
- מזהים את לשון המקרא והארמית בתוך לשון החכמים של הפיוט.
- קוראים את הפיוטים בקריאה מוטעמת, המדגישה את המשקל והחריזה.
- שרים את הפיוטים בלחנים המקובלים בקהילות השונות ועומדים על הקשר שבין תוכנו של הפיוט ובין הלחן שלו.
- מגלים את שם הפייטן באמצעות אקרוסטיכון.
- מסבירים את תרומתן של אלוזיות וקונוטציות מקראיות למשמעות הכוללת של הפיוט.

הקשרים אפשריים לקריאת תפילות, ברכות ופיוטים בכיתה

- ממ"ד** {
- במסגרת ההווה היום-יומית בבית הספר, התלמידים מתפללים ומברכים כנדרש מאורח חיים דתי.
 - הוראת "ביאורי תפילה".
 - דיון בהלכה היומית.
 - פעילות בפינת "עשה לך רב", פינה המאפשרת ומזמינה ילדים לשאול שאלות הלכתיות.
 - במסגרת פעילות "ילדים מתפללים למען" (ילדים משלבים מדי פעם תפילה למען מישהו אחר, בתוך תפילות הקבע).
 - עיון לקראת חגים ומועדים.
 - הוראת המקצועות: דינים (ממ"ד), מקרא, תורה שבעל פה, היסטוריה, לשון וספרות.
 - עיון במורשת עדות ישראל.
 - שיעורי מוזיקה.

סיפורי חז"ל

- מבחינים כי סיפורי חז"ל - מעשי חכמים מספרות התלמוד והמדרש - הם סיפורים העומדים לרוב בפני עצמם ללא קשר לאירועים היסטוריים.
- מזהים בסיפורים דמויות ואירועים היסטוריים מקראיים וחץ־מקראיים.
- עומדים על המסרים הערכיים והחינוכיים שבסיפורי חז"ל, המשקפים את המגמה הדידקטית המאפיינת אותם.
- בוחנים כיצד אפיון הדמויות משרת את המסר.
- עומדים על המאפיינים הלשוניים והמבניים של סיפורי חז"ל, כגון חזרות רבות על תיאורים ואמירות, שימוש רב בדו-שיח, שימוש במילים משפות אחרות (ארמית, יוונית, רומית ועוד), שימוש ייחודי בזמנים ("הוא היה מהלך...", "לילך", "לידע").
- עומדים על אמנות הצמצום והאיפוק של סיפורי חז"ל, המזמינה השלמת פערים ואשר פתוחה לפרשנויות שונות.
- משווים בין גרסאות שונות של סיפורי חז"ל.
- קוראים סיפורים שונים על אותה דמות.

מדרש

- עומדים על הדרך שבה מתפתח ומסתעף סיפור במדרש על בסיס פסוק או מילה מתוך התנ"ך.
- עומדים על האמצעים הלשוניים המיוחדים לשפת המדרש, כגון משחקי לשון, מילים וביטויים מארמית ומיוונית.
- משוחחים על המדרשים ומתייחסים לרלוונטיות לימינו.

הקשרים אפשריים לקריאת סיפורי חז"ל ומדרשים בכיתה

- שיעורי ספרות.
- שיעורי תנ"ך והיסטוריה.
- חגים, מועדים ואירועים מיוחדים.
- משימות בית ספריות ייחודיות כמו מבצעי עזרה לזולת, תרומה לקהילה ועוד.

הטקסט הדיגיטלי⁹

האמצעים הדיגיטליים תופסים מקום חשוב יותר ויותר בחיי הפרט. עקב כך, מתרבות ההזדמנויות שבהן צעירים ומבוגרים משתתפים, קולטים ומפיקים טקסטים דיגיטליים. הטקסט הדיגיטלי קשור קשר הדוק לחינוך הלשוני מאחר שהוא נוגע בקליטה ובהפקה של טקסטים משמעותיים ליחיד, לחברה ולנעשה בכיתה. השימוש באמצעים הדיגיטליים לסוגיהם מאפשר מגוון רחב מאוד של פעולות שיח. שילובם המושכל של האמצעים הללו הוא חלק בלתי נפרד מהחינוך הלשוני. להלן כמה דוגמאות לשילובם של הטקסטים הדיגיטליים בחינוך הלשוני:

- **שימוש בתמלילן לשם קליטה והפקה של טקסטים מידעיים, טיעוניים, מפעילים ונרטיביים**, תוך שימוש בכלים המאפשרים ארגון, עיצוב, בדיקת איות, בחירת מילים נרדפות וכן הלאה.
- **חקירתם של טקסטים ספרותיים וטקסטים מן המקורות** המוצגים על גבי תקליטורים או ברשת, תוך שימוש בכלים נלווים כמו כלי חיפוש, קישור, מילונים.
- **שימוש במחוללי מצגות** לשם הפקת טקסטים של דיווח, פרסומת או כתבה המאורגנים על ידי קישור לינארי או רשתי, שמשולבות בהן צורות ייצוג אורקוליות.
- **שימוש במאגרי מידע** על גבי תקליטורים ואתרי המידע ברשת האינטרנט למטרות לימוד ולמטרות חברתיות.
- **השתתפות בשיח דבור-כתוב ברשת האינטרנט**, כלומר, נטילת חלק בהפקה ובקליטה של טקסטים למגוון נמענים, למטרות ולנושאים מגוונים.

לשיח המתרחש ברשת בבית הספר מטרות שונות, בהן:

- שיח עם עמיתים ומומחים בנושאים לימודיים או על בעיה מחיי היום-יום, המזמן התנסות במגוון סוגות, כמו מכתבי בקשה, דיווחים, המלצות, וכן דיון בדילמות ובסוגיות המחייבות נקיטת עמדה.
- שיח עם עמיתים לשם הערכה וביקורת של תהליכים ותוצרים.
- השתתפות במעגלי שיח כאלה מבהירה לתלמידים את הקשרים בין תפקידו החברתי-תרבותי של טקסט לבין מרכיבי התוכן, השיח והלשון.

מטרות הטקסט הדיגיטלי הן אלה:

- לספק מידע על אירועים חדשותיים באמצעות אתרי אקטואליה ברשת.
- לספק מידע מתוך מבחר מאגרים בתחומי ידע שונים.
- לבדר וליהנות בשעות הפנאי במשחקים ובשעשועונים.
- לשכנע באמצעות מאמרים ואתרים שנועדו לקדם נושאים וסוגיות שונים.
- ליצור קשר בין אישי באמצעות תאי דואר אישיים.
- להשפיע, להחליף דעות ולגבש רעיונות על ידי השתתפות פעילה בקהילות משוחחות.

9 ראו למידה בסביבה מתוקשבת בחינוך היסודי - מדיניות ויעדים נדרשים, משרד החינוך התרבות והספורט, המינהל הפדגוגי, אגף א' למוסדות חינוך, המחלקה לסביבות למידה. התפרסם במהלך 2003.

מאפייני הטקסט הדיגיטלי

המאפיין הראשון של שיח דיגיטלי הוא **מבנה רשתי של יחידות טקסט**, באורך משתנה, המקושרות זו לזו בקשרי הסתעפות. השליטה על הקישוריות בין יחידות הטקסט היא בידי המשתמש, והוא שבחר את כיוון ההתקדמות ואת הקישורים השונים. מפיק המסר מציע למשתמש מסלולי קישור שונים, שמתוכם המשתמש בוחר את מסלולי הקישור המתאימים למטרותיו.

מאפיין זה של הטקסט הדיגיטלי מטשטש את ההבחנה בין קולט ומפיק, כי כל בחירה שהמשתמש מפעיל, משמעותה מעורבות בהפקת הטקסט.

מאפיין שני של שיח דיגיטלי - **קישוריות** - הוא פועל יוצא של המאפיין הראשון. **הקישוריות** מאפשרת קישור בין סוגות השיח השונות וקישור בין לבין צורות ייצוג חזותיות ואורקוליות.

מאפיין שלישי נוגע בעיקר לרשת האינטרנט, **שהיא בעלת אופי ביזורי ושיתופי**. מאפיין זה הוא עיקר ייחודה ועצמתה של רשת האינטרנט, המזמנת שיח רב-משתתפים שמוביל ליצירת קהילת עניין/משתמשים, לעתים ללא כל מעורבות מתווכת. שיח שיתופי זה הוא לרוב דמוקרטי, ובו לכל משתתף זכויות וחובות שוות. זהו שיח כתוב-דבור, שמשלב שפה כתובה ושפה דבורה ואשר יש לו מוסכמות ייחודיות, כמו שימוש בקודים של צלמיות (איקונים) לציון רגשות, או מחרוזות של אותיות שמחליפות משפטים שלמים.

ידע לשוני: לשון ושיח

שימוש בלשון, מודעות לשונית וידע-על לשוני

ידע לשוני הכולל ידע על הלשון וידע על השיח מבטא יכולת להתבונן בתכונותיה של הלשון ולהסיק מסקנות לגבי מערכת חוקיה. ההתבוננות בלשון מלווה את תהליכי ההבנה וההפקה של טקסטים דבורים וכתובים שהתלמידים נפגשים אתם. הלימוד השיטתי של רכיבי השיח והלשון וביסוס ידע זה בבית הספר היסודי, יעשה בהקשרים טקסטואליים כתובים ודבורים ותוך הדגשת התפקידים שהרכיבים ממלאים בהקשרים אלו. ההתבוננות והחשיבה על השפה ועל השיח מקדמות את הבנתם של מבנה הלשון והשיח ושל האמצעים הלשוניים בטקסטים שונים, ומקנות מערכת מושגים לשוניים ושימוש תקין בשפה. הוראת הלשון תיעשה תוך כיבוד ההבנה האישית והלשון הייחודית לכל דובר ותוך התייחסות למוסכמות של השימוש בשפה בהקשר החברתי-תרבותי.

העיסוק בלשון ובשיח בבית הספר היסודי ייעשה בשלושה היבטים:

- **שימוש בלשון** - שימוש בלשון לדיבור, לקריאה ולכתיבה של טקסט, לשם הפקה והבנה לפי ההקשר, הנמענים והמטרות.
- **מודעות לשונית** - דיון באמצעים הלשוניים ובאמצעים הטקסטואליים והבאה למודעות של השימוש בהם לשם הבנה והפקה של טקסטים דבורים וכתובים.
- **ידע על-לשוני** - הכללות, ניסוח כללים, שימוש בשמם של המונחים המתאימים וארגון שיטתי של הידע הלשוני. התלמידים יעסקו בנושאים ומונחים הבאים מתחום הלשון ומתחום השיח בהיבטים השונים שצוינו לעיל במהלך כל שנות הלימוד בבית הספר היסודי. המונחים המודגשים **ב**קו הם אלה שתלמידים אמורים לדעת לקרוא בשמם, להשתמש בהם מתוך היכרות עם התופעות והמושגים שהמונחים מתייחסים אליהם, ובמסגרת הלימוד השיטתי של הידע הלשוני בסיטואציות של הבנה והפקה של טקסטים דבורים וכתובים.

נושאים ומונחים מתחום הלשון

אותיות האל"ף-בי"ת

- הכרת סדר **אותיות האל"ף-בי"ת**.
- הכרת האותיות וסימני הניקוד הבסיסיים - שמותיהם וצליליהם.
- שימוש באותיות לציון מספרים (**גימטריה**) - למנייה של הימים, החודשים, השנים והמועדים לפי **שימוש באותיות לציון מספרים (גימטריה)** - למנייה של הימים, החודשים, השנים והמועדים לפי הלוח העברי: **א' מרחשוון התשס"ג, ל"ג בעומר, ט"ו בשבט** וכן למניין הפסוקים והפרקים בתנ"ך ובמקורות יהודיים אחרים ולהבנת ביטויים כגון **רמ"ח איברים, ד' אמות**.

השם

- הבחנה דקדוקית בין **זכר לנקבה**, בין **יחיד לרבים** ול**זוגי** בשמות העצם.
- התאם **במין ובמספר** בין שמות לפעלים, לתארים ולשמות מספר.
- שימוש **במבנה סמיכות** כרצף של שני שמות עצם, הקשורים זה לזה בקשר סמנטי ודקדוקי (**נסמך וסומך**) ואשר מתפקדים כשם עצם בהקשרים שונים, תוך:
 - התייחסות ליידוע הסמיכות - **ספרות הילדים, אנשי העיר, עכבר הכפר.**
 - התייחסות לריבוי הסמיכות - **ספרי ילדים, פרחי בר, גשמי חורף.**
- זיהוי דרכי התצורה הבסיסיות של שמות העצם - תקטיל (תקליט), מקטיל (מכשיר), מקטל (מסמך), מקטל (מזלג) - וכן דרך ההרכבה (רמז + אור - רמזור).

שם התואר (התואר)

- הבחנה בין **שם עצם לשם תואר**.
- הכרת המושג **תואר** כמייחס תכונות **לשמות עצם** תוך התאמה **במין ובמספר (זכר ונקבה, יחיד ורבים)**, למשל לתיאור מראה חיצוני ולתיאור אופי.
- זיהוי שמות תואר הבאים במקום שמות עצם - **הזקן בא.**
- זיהוי מבנה סמיכות הבנוי מרצף של שם תואר ושם עצם המתפקד כשם תואר - **גבה קומה, יפת עיניים.**
- זיהוי תצורה של שמות התואר:
- עם הסיומות - X, Y, Z (**יחיד, רגשני**).
- במשקל הבולט קטיל (**רגיש, דביק**).

שם המספר

- הבחנה בין **זכר לנקבה בשמות המספר** ושימוש תקין בהם (**שלושה בנים, חמש רכבות**).
- הכרת השימוש בשמות המספר:
 - לציון מספר העצמים הנמנים - **כיתה אחת, שתי בנות, שלושה כובעים.**
 - לציון מקומו של עצם אחד בשורת עצמים - **ראשון, שני, שלישי.**
 - לזיהוי עצמים כגון מספר של בית או של אוטובוס - **בית מספר חמש.**
 - לציון תאריך - **תשעה בחודש, תשעה באב.**

הכינויים

כינויי הגוף - גוף ראשון, גוף שני, גוף שלישי, זכר ונקבה, יחיד ורבים.

- זיהוי לפי אפיוני הגוף הדקדוקי - **אלמד וקראתי הן צורות בגוף ראשון** - למשל בסיטואציות שבהן נדרש זיהוי דוברים ונקודת מבט בטקסט.
- שימוש בצורות השונות של כינויי הגוף השלישי לשם:
 - ציון ואיזכור של דמויות שנזכרו לפני כן בטקסט עצמו - **לדני היה אוסף הבולים הגדול ביותר שהכרתי. הוא ירש אותו מסבו...**
 - ציון של דמויות מוכרות מהסביבה הקרובה - **היא משחקת איתי כל יום.**
 - ציון המעבר מגוף ראשון ושני לגוף שלישי במעבר מדיבור ישיר לדיבור עקיף - **הוא אמר שיבוא מחר.**

כינוי הקניין - ילדי, הילד שלי.

- הבחנה בין שימוש בכינויי קניין חבורים, שימוש הרווח בשיח הפורמלי הדבור והכתוב (**ילדינו, מדינתי**) לבין שימוש בכינויי קניין פרודים, הרווח בשיח הלא-פורמלי (**הילדים שלנו, המדינה שלי**).
- הבחנה בין כינויי קניין המתחברים לשם עצם מיוחד - החבר שלי, לבין כינויי קניין פרודים המצטרפים לשם עצם לא מיוחד בשיח הלא פורמלי - **חבר שלי.**

שם הפעולה

- הבחנה בין **פועל** - ישבה, ידברו - **לשם פעולה** - דיבור, ישיבה, הידברות, בקשה, הדרכה, התרגשות.
- השימוש בשם הפעולה מאפשר לקצר ולהעלים את **עושה הפעולה** או את **מקבל הפעולה**, על כן השימוש בשם הפעולה רווח בלשון העיתונות, במיוחד בכותרות של ידיעות - **העלאת מיסים בקרוב, הפרחת יונים לכבוד החג.**
- השימוש רווח גם בטקסטים מידעיים, במיוחד בספרי לימוד ובישיח המדעי המְשִׁיים פעולות ותהליכים והמסווג אותם על ידי שימוש בשמות פעולה - **התפוצצות אוכלוסין גורמת ל... הכנסות יורדות.**

ה"א היידוע

- הכרת תפקידיה של ה"א **היידוע** כמיידיעת את השם שאליו היא מצטרפת וכמצביעה על דבר המוכר לדובר ולשומע, לכותב ולקורא. ה"א היידוע גם מאזכרת דבר שצוין קודם בטקסט או שיצוין בהמשכו.
- הכרת התופעה של היטמעות ה"א היידוע בעיצור שאחריה כאשר אחת מאותיות בכ"ל באה לפניו. אותיות בכ"ל מקבלות את הניקוד של ה"א היידוע - **לְבִית, בְּבִית.**
- הכרת התופעה של הצטרפות ה"א היידוע לסומך במבני סמיכות - **מלחמת העצמאות, כתבי קודש.**

ו"ו החיבור

- הכרת השימוש בו"ו החיבור לצירוף - **ילד וילדה**.
- הכרת כללי ההיגוי של ו"ו החיבור: הבחנה בין ו"ו שוואית - **גברים ונשים** - לו"ו שרוקה - **שטר ומטבע** - לו"ו עם חיריק מלא - **ירושלים**.

השורש

- הכרת התופעה של תצורת המילים בעברית המתבססת על **עיצורי השורש** (לרוב תלת-עיצורי ובמקרים מסוימים ארבע-עיצורי) היצוקות במשקל - **שָׁלוֹב, תְּשׁוּבָה**.
- זיהוי מילים המסתעפות מאותו שורש (פעלים, שמות ותארים) כשייכות ל"משפחת
- **המילים**" של אותו שורש.
- הכרת התופעה של מילים הנראות נגזרות מאותו שורש, אך הנושאות משמעויות שונות:
- **סָפַר - ספר - הסתפר; גָּבַה (כסף), גָּבַה (צמח)**.
- עיסוק בשורש ובמשפחות מילים לשם הבהרת משמעויות של מילים בטקסט וכן בהקשר של דיון בכתיב נכון ובהעשרת אוצר המילים בעזרת השימוש במילון.

הפועל

- זיהוי **זמני הפועל - עבר, הווה, עתיד - ודרך הציווי** והשימוש בהם.
- זיהוי הבניינים הקלטיים: **קל, נפעל, פיעל, פועל, הפעיל, הופעל והתפעל** ושימוש בהם.
- הבחנה בין צורות **הפָּעִיל (קל, פיעל, הפעיל)** לצורות **הסביל (פועל, הופעל ולעתים נפעל)**.
- הבחנה בדרכים שונות לשימוש בזמנים ובצורות הפועל בטקסטים השונים:
- שימוש בפעלים בזמן אחיד, כגון שימוש בזמן עבר לתיאור אירועים שקרו בעבר בסיפור - **"היה היה פעם טוחן, במותו הוריש לבנו טחנת קמח..."**
- **או שימוש בהווה רבים לציון הסתמיות - "אין משיחין בשעת הסעודה"**. בדיווח או בטקסט הוראות - **"מעבירים את החומר ממבחנה 2 למבחנה ב', ממלאים אותם בנוזל ג"**.
- גיוון זמנים ליצירת דרמטיות - הווה דרמטי בתוך עבר בסיפור - **"הוא הלך בדרך, והנה מופיעה לפניו דמות מפחידה"**.
- הבחנה בין זמן הפועל של הסיפור (בדרך כלל בזמן עבר) לבין זמן הפועל של הדיבור הישיר (בדרך כלל בהווה) - **"עיניך הרואות, אדוני המלך", אמר המרקיז קרבס: "שדה זה מניב תבואה מדי שנה בשנה"**. **החתול המשיך לרוץ לפניהם עד שהגיע לכרמים ואמר: "...**
- שילוב של זמנים בכתבות - תיאור התרחשות בזמן הווה, זמן הכנת הכתבה, עם תיאור ועם סיפור של דברים שקרו בעבר - **"עירק מתכוונת לפרק את העוצבות המשוריינות סמוך לגבול ירדן. למסקנה הזו הגיעו השבוע גורמים מוסמכים בישראל העוקבים אחר ההתפתחויות"**.
- שימוש בעתיד תדירי (מתמשך) - **"והרב - יֵשֶׁב תמיד"; "יין ישמח לבב אנוש"**. סוג זה של עתיד רווח, למשל, בלשון החוק ובלשון השירה המקראית - **"גם כי אלך בגיא צלמוות..."** (תהילים כ"ג, ד').

- שימוש בסביל עתיד בגוף שלישי בטקסטים טיעוניים, כגון עצומה או סמאות, כדי להביע דרישה נחרצת ומתומצתת - **"יעוגן הנושא המופיע בחוק"** - כאשר הפועל ממוקם בתחילת משפט.
- שימוש בסביל בכותרות עיתונאיות לצמצום ודחיסת מידע תוך העלמת עושה הפעולה - **"נער צוין לשבח"**.
- שימוש בעבר לשם הבעת משאלה - **"לו הייתי רוטשילד"**.

שם הפועל

הכרת השימוש בשם הפועל.

- בשיח הלא-פורמלי במקום הצורה התקינה של הציווי, למתן הוראות - **להפסיק לדבר!**
- בשמות של ספרים או סרטים ובפרסומות - **לאהוב עד מוות, לשחרר את וילי, להרוויח בגדול**.
- בצירוף לפועלי עזר - **רוצה ללכת, חושב לבוא**.
- בצורות מודאליות - **יש לאסור על... על הממשלה לבדוק...**
- בטקסט מפעיל - **להכין, להדליק**.

התיאורים (תוארי הפועל)

- היכרות עם הסוגים העיקריים של תוארי הפועל שתפקידם להוסיף מידע וליצור מפורשות: **מקום** (שם, איפה? פה, סביב) **זמן** (מתי? היום, לעולם, מיד) **אופן** (איך? היטב, מהר, לאט) **סיבה ותכלית** (מדוע? מפני מה? לשם מה? למה?).
- בידיעה העיתונאית, למשל, יש לצפות לשימוש רב בתיאורי זמן, מקום, סיבה ותכלית לתיאור נסיבות האירוע:
 - זמן - **לפני חג הפסח התכנסנו ...**
 - מקום - **בירושלים נפתח אתמול ...**
 - סיבה - **בשל השלג התבטלו הלימודים**.
 - תכלית - **שיחות אלו נערכו כדי לתמוך...**
 - בטקסטים של הוראות, למשל, יש שימוש בתיאורי אופן כדי לוודא ביצוע מדויק של הצעדים והפעולות - **בעדינות, בזהירות**.

מילות תפקוד: מילות קישור ומילות יחס

- הכרת מילות התפקוד המציינות קשרים בין חלקים במשפט ובין משפטים בטקסט. הפירוט הבא מצביע על חלק מהשימושים הרווחים של מילות התפקוד, ואין בו משום מיון שיטתי מלא של מילות אלו.
- שימוש במילות תפקוד כדי לתאר קשרים בתוך המשפט: כאשר..., ככל ש..., אם... אז.
 - שימוש במילות תפקוד של זמן לדיווח על אירועים עוקבים או אירועים בו-זמניים בסיפורים, בדיווחים, בכתבות ובידיעות - לאחר מכן, תוך כדי כך, לפני כן...

- שימוש במילות תפקוד של סיבה ותוצאה - כי, בגלל, מפאת, הודות ל..., מאחר ש..., מפני ש... בסיפורים, בדיווחים, בכתבות, בידיעות ובטקסטים טיעוניים.
- שימוש במילות היחס ונטיותיהן (כולל אותיות בכל"ם) - את, אותי, אותך, עלי, אלינו, בבית, בי, כך, בו, ליוסי, לי, לנו, לכם.

סימני הפיסוק

הכרת תפקידיהם העיקריים של סימני הפיסוק בטקסט - נקודה, פסיק, סימן שאלה, סימן קריאה, מרכאות, נקודתיים, מקף וקו מפריד, שלוש נקודות, נקודה ופסיק.

נושאים ומונחים מתחום השיח

אוצר מילים/משלב

- מילים נרדפות
- הפכים
- ניבים, ביטויים ופתגמים

דרכי ארגון והיצג של טקסטים

- משפט, פסוק, פסקה, פרק, פרשה
- תוכן, תוכן עניינים, רשימת מקורות
- נושא, כותרת, כותרת משנה, הערת שוליים
- פתיחה, סיום, פתיח, רעיון מרכזי

מסירת דיבור בטקסט

מובאה (ציטוט), דיבור ישיר, דיבור עקיף, דו-שיח

מושגים ומונחים מתחום הספרות

- הנגדה, האנשה, חרוז, פזמון, משל, נמשל
- דמויות, דמות מרכזית, גיבור, עלילה
- הומור, דמיון, בדיה, דימוי, סמל, נקודת מבט

פעולות הקשורות להבנה ולהפקה של טקסטים

ליידע, לשכנע, לטעון, לספר, לתאר, להסביר, לנמק, לסכם, לתמצת, להשוות, לפרט, להדגים, להגדיר.

קריאה, כתיבה, האזנה ודיבור

בית הספר מאפשר התנסויות מגוונות בשפה הכתובה ובשפה הדבורה.

קריאה וכתיבה, האזנה ודיבור הם תהליכים המונחים על ידי החיפוש אחר משמעות והפקתה. בתהליכי ההבנה וההפקה של טקסטים דבורים וכתובים, הקוראים והכותבים, הדוברים והמאזינים משנים עמדות – מקורא לדובר, מדובר לכותב, מדובר למאזין, ממשתתף לצופה. ההבנה וההפקה של טקסטים דבורים וכתובים מתקיימות בקישור מתמיד עם הטקסטים של התרבות.

הקריאה משמשת למטרות שונות כגון איתור מידע, לימוד והעמקה בנושא מסוים, הנאה, הכוונת ההתנהגות האישית, עימות עמדות שונות בנושא הדיון, הבהרת ספקות, הפלגה לעולמות אחרים.

הכתיבה משמשת אמצעי לשימור מידע ולהעברתו, לשחזור של התנסויות, לשכנוע אחרים, ליצירה בעולם הבדיה, למתן ביטוי לדמיון ולפנטזיה, לקיום קשרים בין אישיים ועוד.

קריאה וכתיבה הם תהליכים המשלימים זה את זה: הקריאה מתעלת את הרעיונות של הקוראים באמצעות הטקסט של המחבר ואילו הכתיבה מאלצת את הכותב לשלוט בתהליך ומובילה אותו לבנות משמעות. בתהליכים אלה נעשה שימוש בסוגי ידע שונים על העולם, על מערכת הלשון, על סיטואציות קומוניקטיביות וכן על סוגי טקסטים שונים. בשלבים השונים של תהליך הכתיבה הכותבים פונים אל הקריאה כדי ללמוד על דרך ההבניה של הטקסט, על תוכנו ועל מאפייני הלשון והשיח שלו. בתהליך הכתיבה הכותבים מעיינים בטקסטים כתובים שונים: מילונים, אנציקלופדיות, אטלסים, עיתונים, חוברות, טקסטים מסוגים שונים וכמו כן חומרים אורקוליים או חזותיים. העיון נעשה לפני הכתיבה, במהלכה ואחרי גיבושן של הגרסאות השונות, כדי להתגבר על קשיים שהתעוררו במהלך הכתיבה, כדי להעריך חלופות שונות, כדי להפיק מידע מסוגים שונים ועוד. ככל שתלמידים מתקדמים כקוראים וככותבים, הם הופכים לקוראים וכותבים ביקורתיים יותר של חומרי הקריאה העומדים לרשותם ושל הטקסטים שהם עצמם כותבים. קריאה וכתיבה מרובות של טקסטים מסוגים שונים מרחיבות את עולמות השיח של הקוראים והכותבים.

במסגרת העיסוק בקריאה ובכתיבה נעשה שימוש נרחב בשפה הדבורה שמתעשרת מיחסי הגומלין עם השפה הכתובה, תומכת בה ונתמכת על ידה. בסיטואציות של **האזנה ודיבור**, כותבים וקוראים דנים בתוכני הטקסטים, שוקלים שימושים לשוניים ורטוריים ומגיבים לדברי אחרים. התפתחות של דוברים אחראיים, יעילים וביקורתיים מחייבת התנסות במגוון רחב של שימושים בלשון הדבורה.

בית הספר מאפשר התנסויות מגוונות בשפה הדבורה, הן במסגרות של תקשורת בין-אישית והן במסגרות של תקשורת בהקשרים פורמליים המייחדת את העשייה הבית ספרית. בהתנסויות מגוונות אלה הדיבור משמש אמצעי להבעה ולביטוי עצמי, להתמודדות עם העולם, לפיתוח גישה ביקורתית כלפי המציאות, לרכישת ידע, להידברות ולניהול חיים בצוותא. התנסויות אלה מזמנות מפגש עם תרבויות וקהליות שיח שונות בחברה רב-תרבותית ורב-לשונית.

בית הספר כקהיליית קוראים

בית הספר מאפשר לתלמידים להיות קוראים פעילים ולנהל משא ומתן עם טקסטים בעלי ערך עבור הקהילה הקרובה ועם טקסטים המייצגים את החברה ואת התרבות בקהילה הרחבה יותר. בסביבה התומכת בקריאה מתקיימות אינטרקציות חברתיות המגבשות את קהיליית הקוראים. בסביבה פעילה זו תלמידים משתפים אחרים בקריאה, מורים ותלמידים קוראים בקול טקסטים מסוגים שונים ותלמידים לומדים לבחור טקסטים לקריאה על ידי התייחסות למידע ולהמלצות של קוראים אחרים. פנייה **לספרייה הכיתתית** למטרות שונות, ביקור סדיר **בספרייה הבית ספרית**, השכונתית או העירונית כדי לאתר מקורות מידע ולשאל ספרים לקריאה **והשתתפות באירועים הקשורים בקריאה** - כל אלה פעולות המחזקות את הממד החברתי של הקריאה ותורמות למעורבותם של התלמידים בקהיליית הקוראים.

דרכי קריאה שונות למטרות שונות ובעולמות שיח שונים

בעקבות התנסות מגוונת ומרובה בדרכי קריאה שונות, משתכללת בבית הספר יכולת הקוראים לבחור את דרך הקריאה המתאימה לסוגי הטקסטים מעולמות השיח השונים, על פי המטרות והנסיבות השונות של הקריאה.

הקריאה הדמומה מתרחשת במרחב האישי של הקוראים, באינטימיות ובהקשבה פנימית. במסגרתה הקוראים מפיקים מידע, בונים תובנות וחווים חוויות אסתטיות ורגשיות.

הקריאה הקולית לפני קהל מטרתה לשתף אחרים בטקסטים מעולמות השיח השונים. במהלך הקריאה הקולית של טקסטים מעולם השיח העיוני, מעולם השיח של התקשורת הבינאישית ומעולם השיח של תקשורת ההמונים יכולים תלמידים לשתף אחרים במידע, בטיעונים, בהוראות ובסיפורים.

הקריאה הקולית של יצירות ספרות ושל טקסטים מהמקורות היהודיים היא דרך להעביר חוויה אסתטית ורגשית ולבטא פרשנות לטקסט. קריאה זו מאפשרת להבחין באמצעים המעניקים מוזיקליות ליצירה, לבטא את מרכזיותם של הקצב והמצלול וללמוד על תרומתם של כל אלה למשמעות הטקסט.

הקריאה הדמומה והקריאה הקולית דורשות יצירת מרחבים בבית הספר שבו יוכלו הקוראים להתייחד עם הטקסטים או לשתף אחרים בקריאתם.

קריאה בהמשכים, הן בקריאה דמומה והן בקריאה קולית, היא דרך הקריאה הרווחת של טקסטים ארוכים, ובייחוד של טקסטים מעולם השיח של הספרות. קריאה בהמשכים של יצירות ספרות ארוכות לפני התלמידים על ידי המורים מטפחת את הרגלי הקריאה ומעודדת תלמידים להמשיך ולקרוא.

כל דרכי הקריאה האלו - הקריאה הדמומה, הקריאה הקולית והקריאה בהמשכים - יכולות לשרת מטרות שונות כגון: איתור והפקה של מידע, חוויה אסתטית ורגשית, הבהרת עמדות וטיעונים ועוד. על פי מטרת הקריאה יקבעו הקוראים האם להשתמש בקריאה מהירה, בקריאה בעיון או בקריאה חוזרת.

בקריאה מהירה עוברים הקוראים במהירות על הטקסט כדי להתרשם התרשמות כללית מתכניו, כדי לבדוק האם הטקסט מתאים למטרת הקריאה ויש טעם להמשיך ולקרוא בו או שיש צורך בקריאה מעמיקה. **הקריאה בעיון** משמשת את הקוראים להפקת מידע, לשיחזור השתלשלותם של טיעונים, לחשיפת משמעויות או לשם ביקורת והערכה. קריאה בעיון כוללת גם את קריאתו של הטקסט בזיקה לטקסטים אחרים. בדיאלוג שבין טקסטים מתחדדת הבנתו של כל טקסט וטקסט ומשתקף השיח שמתקיים בין הטקסטים השונים באותה תרבות. לעתים הקוראים קוראים את הטקסט או קטעים ממנו **בקריאה חוזרת** בשל קשיים בהבנתו, או כאשר הם רוצים לקרוא שוב טקסט אהוב או מעניין במיוחד.

לקראת פרשנות הטקסט ונקיטת עמדה כלפיו

במהלך קריאת הטקסט הולכת ונבנית הפרשנות האישית של הקוראים ומתגבשת עמדה כלפיו. **בתהליך זה הקוראים מעלים השערות לגבי הטקסט שהם עומדים לקרוא** על פי התנסויותיהם בעולם השיח של הטקסט, על פי ידע קודם על הכותב, על הסוגה ועל הנושא, על פי התנסויות אישיות וכמו גם על פי איורים, כותרות ועיצוב. **תוך כדי ההתקדמות בקריאה, בהבנת המשמעויות הגלויות והסמויות ההולכות ונבנות**, הקוראים משנים, מחזקים או דוחים את השערותיהם, כשהם נעזרים בידע שנרכש בקריאתם ובכתיבתם של טקסטים אחרים.

משמעות הטקסט הולכת ונבנית **בשיחה עם קוראים אחרים**, והיא הולכת ומתרחבת **בקישור עם טקסטים אחרים של התרבות**.

אם הקוראים **מזהים קשיים** בהבנה הם לומדים להיעזר בכלל רכיבי הטקסט, בספרי יען כמו מילונים, בקוראים מיומנים ועוד. **בעת תהליך הקריאה מזהים הקוראים את הקולות השונים שבטקסט**: הקוראים מבחינים בקולות של הדמויות השונות ובקולו של המספר בטקסטים הספרותיים ובטקסטים מהמקורות היהודיים; הם מבחינים בין דברי הכותב לבין דברים המצוטטים בטקסטים מעולם השיח העיוני ובעמדות הבאות לידי ביטוי בטקסטים מעולם השיח של תקשורת המונים.

הקוראים מבחינים בין נקודת המבט האישית לבין נקודת המבט של הכותב ומגבשים **עמדה ביקורתית** כלפי העמדה המיוחסת לכותב על פי העולה מן הכתוב. בשיחות ובדיונים בכיתה **נוצר מפגש בין פרשנויות שונות לטקסט**. מפגש זה תורם לעיצובם של קוראים, דוברים ומאזינים המכבדים את פרשנויותיהם של אחרים.

כותבים לנמענים שונים ולמטרות שונות

לכל כתיבה יש נמען אחד או מספר נמענים. בבית הספר כותבים התלמידים **למגוון של נמענים** מוכרים או בלתי-מוכרים, ישירים או עקיפים **ולמטרות שונות**: ליידוע, לטיעון ולשכנוע, להפעלה, לשיתוף בסיפור, במחשבות וברשמים.

תלמידים כותבים כתיבה אישית כשהם רוצים להבהיר לעצמם מחשבות ורשמים. תלמידים כותבים כדי לשכנע אחרים בטיעונים שונים בנושא או בסוגיה מסוימים. תלמידים כותבים גם כדי ליידע את המורה או את חבריהם לגבי נושא שנלמד או נחקר.

הכותבים משערים השערות לגבי מה שהקוראים יודעים או אמורים לדעת, חושבים או מאמינים. הם בוחרים את התכנים, את ארגונם, את האמצעים הלשוניים והרטוריים ואת אוצר המילים שישרתו את מטרת הכתיבה תוך התחשבות בנמענים. גם בכתיבה מתקיימת זיקה מתמדת בין טקסטים שהכותבים קראו וכתבו אותם לבין הטקסטים ההולכים ונכתבים על ידם.

בסיטואציות של למידה משמשת הכתיבה לעבד ולשמר מידע: תלמידים רושמים בקצרה ובהירות את המידע בלי לאבד את הקשב בהאזנה לטקסטים דבורים, כותבים את הרשמים האישיים על הנשמע, מארגנים טקסט דבור כטקסט כתוב, ממזגים בין טקסטים, מסכמים נושא לימודי, מארגנים נושא בכתב להצגתו בכתב או בעל פה ועוד. **אחד מתוצרי הכתיבה הנפוצים בבית הספר בסיטואציות של למידה הוא הסיכום**. הסיכום הוא פעולה מורכבת ויש לה חשיבות רבה להתפתחותם של לומדים עצמאיים. פעולת הסיכום כוללת בחירה, קביעת היררכיות וארגון רעיונות. על הכותבים לאתר בעת הסיכום את גרעיני הנושא בטקסט, לבחור ולדרג את המידע מבחינת נחיצותו או חשיבותו.

מלאכת הכתיבה

תכנון הכתיבה מחייב את הכותבים להתחשב בקוראים אפשריים ובמטרות הכתיבה ובהתאם לכך לשקול דרכים שונות כיצד לפתוח את הטקסט, כיצד להציג את הנושא וכיצד למשוך את תשומת הלב של הקוראים במהלך הכתיבה. בשלב התכנון בוחרים את המספר, מחליטים לגבי הצגת הדברים מנקודת מבט אחת או מכמה נקודות מבט וכן בוחרים את הדרך שבה תתבטא עמדתו האישית של הכותב. בכל סוגיות התכנון יכול הכותב לדון עם אחרים – עמיתים, מורים ומבוגרים אחרים.

כתיבת הטיוטה היא פעולה חיונית במלאכת הכתיבה. פעולה זו, הנעשית על ידי כותבים מיומנים, מאפשרת לבדוק ולבחון את הטקסט המתהווה ולבצע בו את השינויים הנדרשים. הכותבים בוחנים את הטקסט על פי מידת התאמתו למטרותיו ולנמענים ועל פי הביטוי שהוא נותן לדעות ולרעיונות שהכותבים תכננו להביע, למשל: האם כל פרטי המידע הכלולים בטקסט קשורים לנושא ומובאים בצורה מקושרת ולכידה כשמדובר בטקסט למטרות מידוע, האם הוצגו לפני הקוראים הטיעונים הדרושים לשם שכנוע, האם ההוראות שנוסחו בטקסט המיועד להפעיל אחרים מנוסחות בבהירות, האם אוצר המילים הולם את מטרות הטקסט ומתאים לנמעניו. בשלב זה שוקלים הכותבים מהו העיצוב המתאים ומקפידים על בהירות הכתב ועל הגשה ראויה של הכתוב. התייעצות ודיון על הטקסט המתהווה עם אחרים ועיון במילון ובמקורות אחרים על פי הצורך תורמים לשכלולו של הטקסט בשלב זה.

בעת תהליך הכתיבה משתמשים הכותבים בידע שלהם על מוסכמות הכתיב, הכתב והפיסוק ומשפרים ומשכללים אותו. הם נעזרים במילונים, בכלים אלקטרוניים, למשל תזאורוס או "בזק שגיאות" במחשב, הם פונים למורה או לכותב מיומן אחר ועושים רפלקציה על הידע הלשוני. **תפקיד המורה** הוא לאתר ספקות ובעיות חוזרות, לעזור לתלמיד לפתור אותן על ידי הצגת סיטואציות המזמינות התבוננות וחשיבה על הלשון לצד ההוראה השיטתית של הנושאים הלשוניים.

מדברים ומאזינים בבית הספר

במהלך הבנה ובעת הפקה של טקסטים דבורים ברמות שונות של פורמליות **משכללים התלמידים את כישורי ההאזנה והדיבור** על מנת שישמשו אותם בהמשך לימודיהם ובמערכת הקשרים החברתיים שיפתחו בעתיד. תלמידים משוחחים בבית הספר עם מגוון רחב של שותפים: עם ילדים בני גילם ובני גילים אחרים, וכן עם מורים ומבוגרים אחרים. תלמידים מאזינים ומדברים בסיטואציות של תקשורת בין-אישית ובהקשרים פורמליים של למידה המייחדים את בית הספר. הדיונים וההתייחסויות בעל פה קשורים לנושאי הלימוד, לחיי בית הספר, לניתוח אקטואליה או לרגשות שכל הנושאים הללו מעוררים בקרב התלמידים. כל אלה מתנהלים בזוגות, בקבוצות קטנות או במליאת הכיתה. תלמידים ומורים דנים בעל פה בדרכי הכתיבה והקריאה, מחליפים חוויות ומגבשים תובנות בעקבות קריאה, חושפים ונחשפים לפרשנויות שונות לטקסטים כתובים, דבורים ונצפים. **במכלול התהליכים הללו מקדמת השפה הדבורה את שפה הכתובה ונתמכת על ידה.** מידת התכנון של השפה הדבורה משתנה לפי ההקשר, לפי מטרת התקשורת ולפי יחסי הדובר עם קהלו. כאשר הנסיבות הן פורמליות, נחוץ תכנון מוקפד יותר: הדוברים צריכים לשקול מה ייאמר, כיצד יתאימו את הנאמר לרמת הידיעות של המאזינים וכיצד ישמרו על רציפות וסדר של הדברים הנאמרים.

כדי שתלמידים ילמדו להציג נושא או סוגיה לפני קהל, עליהם להתנסות בהקשבה לדוברים שונים המציגים נושאים שונים. ההקשבה, ניתוח הטקסט הנשמע ותגובותיו של השומע הם חלק בלתי נפרד מתהליך הצגת נושא על ידי התלמידים עצמם. דכדי להכין כהלכה את הצגת הנושא קוראים חומר רלוונטי לנושא הנבחר, מארגנים ומעבדים אותו בהתאם למטרות ולקהל היעד ועל פי הזמן העומד לרשות התלמידים-הדוברים.

הפקת טקסטים דבורים כדי לשתף אחרים בנלמד מחייבת ארגון היררכי של הידע שנרכש, החלטה על החלוקה הפנימית של הטקסט, שיקול דעת לגבי אוצר המילים המתאים לנושא ולידע הקודם המשוער של השומעים או הקוראים. הקריאה והכתיבה תומכות בפעולות הללו. במהלך ההצגה שומרים על קשר עם הקהל ומודעים לצרכיו, מאפשרים שאילת שאלות ומסיימים בסיכום הדברים.

על מנת לתאר בעל פה תהליך, מקום או חוויה שאינם מוכרים, בוחרים הדוברים את פריטי המידע ומארגנים אותם כך שהשומעים יוכלו לקבל תמונה בהירה ומדויקת של המתואר.

על מנת לשתף אחרים בטקסטים כתובים, דבורים או נצפים שאינם מוכרים להם, מקפידים הדוברים על נאמנות מרבית לטקסט המקורי ובעת הצורך כוללים את עמדתם או הערותיהם בצורה ברורה ומובחנת.

הדיון והוויכוח בהקשרים לימודיים תורמים ידע, נקודות מבט ומיומנות לפעול בסיטואציות מעין אלה, בתפקידים שונים ובאינטראקציות חברתיות שונות. הדיון והוויכוח מצריכים קריאה רבה והקשבה לטקסטים דבורים, ארגון הטיעונים בכתב או בעל פה, הצגתם כדי לשכנע ושמירה על כללי השתתפות שנקבעו מראש. ניהול דיונים וויכוחים כחלק בלתי נפרד מהעשייה הבית ספרית תורם לכיבוד דעותיו של הזולת.

לשון, חשיבה ביקורתית והעצמה

בעת קריאה ובעת כתיבה של טקסטים מסוגים שונים ובמהלך השתתפות בסיטואציות מגוונות של דיבור והאזנה בדרגות שונות של פורמליות, התלמידים מפתחים מודעות ליחסים שבין השימושים הלשוניים לבין המציאות. מה שנאמר ומה שנכתב בטקסטים ואופן האמירה או הכתיבה משקפים תפיסות עולם, מטרות גלויות וסמויות שהכותבים או הדוברים מבקשים להשיג באמצעות הטקסט ושהקוראים והשומעים מתבקשים לפענח. אגב השימוש בלשון בהתנסויות בשפה הכתובה והדבורה, תלמידים מפתחים חשיבה ביקורתית לגבי המסרים הכתובים והדבורים, חשיבה שמעצימה אותם כאזרחים וכבני אדם חופשיים.

ד. הישגים נדרשים בחינוך הלשוני

ההישגים הנדרשים בחינוך לשוני בעברית והמטרות והתכנים של התוכנית, אשר הם חלק בלתי נפרד ממנה. ההישגים המפורטים להלן קובעים מה שתלמיד יידע ויהיה מסוגל לעשות בתחום השפה בעקבות ההתנסות והלימוד, בשלבים השונים של בית הספר היסודי. כל תכנון לימודים בית ספרי יעשה בזיקה אליהם. **ציוני הדרך** המתוארים בכל הישג מתייחסים לרכיבי החינוך הלשוני המוצגים בתוכנית. הם מתארים את התפקוד האורייני המצופה מתלמידים בשפה הכתובה והדבורה – מיומנויות, אסטרטגיות וידע-על לשוני בשלוש תחנות: בסוף כיתה ב', בסוף כיתה ד' ובסוף כיתה ו'. ההישגים וציוני הדרך שלהם מהווים את התשתית האוריינית ללמידה בכל תחומי הדעת בבית הספר היסודי. תשתית זו מבטיחה כי בוגרי בית הספר היסודי ישתלבו בהצלחה בהמשך הלימודים במערכת החינוך. אולם בשום מקרה אין ההישגים הנדרשים ממצים את כל התכנים והעשייה הבית ספרית בתחום החינוך הלשוני. כדי להגיע להישגים הנדרשים יש צורך ביישום תוכנית הלימודים על כל מרכיביה.

הישג נדרש 1	האזנה ודיבור למטרות שונות
הישג נדרש 2	כתיבת טקסטים למטרות שונות ולנמענים שונים
הישג נדרש 3	הפקת טקסטים כתובים, תקינים מבחינה לשונית והולמים מבחינה תקשורתית
הישג נדרש 4	קריאת טקסטים מסוגים שונים ולמטרות שונות
הישג נדרש 5	הפקת מידע ולמידה מטקסטים כתובים מסוגים שונים בתחומי דעת שונים
הישג נדרש 6	קריאה של יצירות ספרות מתקופות שונות ומסוגות שונות; התייחסות פרשנית להיבטיהן הרגשיים, הערכיים, האסתטיים והחברתיים תרבותיים
הישג נדרש 7	קריאת טקסטים מן המקורות היהודיים כחלק בלתי נפרד מהמורשת התרבותית היהודית ותוך עמידה על ייחודם הלשוני
הישג נדרש 8	הכרה והבנה של המערכת הלשונית - מבנים, תופעות ותהליכים בלשון

הישג נדרש [1]: האזנה ודיבור למטרות שונות

ציוני דרך

עד סוף כיתה ב'	עד סוף כיתה ד'	עד סוף כיתה ו'
האזנה הממוקדת בדברי אחרים תוך: - מעקב אחר רצף הדברים - גילוי רעיונות בנאמר - פרשנות, הערכה ונקיטת עמדה לגבי תוכן הדברים	האזנה הממוקדת בדברי אחרים תוך: - מעקב אחר רצף הדברים - גילוי רעיונות בנאמר - פרשנות, הערכה ונקיטת עמדה לגבי תוכן הדברים	האזנה הממוקדת בדברי אחרים תוך: - מעקב אחר רצף הדברים - גילוי רעיונות בטקסט שנאמר - פרשנות, הערכה ונקיטת עמדה לגבי תוכן הדברים - פרשנות והערכה של התנהגותו הבלתי מילולית של הדובר - התייחסות לאופן ולצורת ההצגה של הדברים
השתתפות בשיחה ובדיון תוך: - קשבה ותגובה הולמת לדברי אחרים - השתלבות בדיבור על פי המוסכם	השתתפות בשיחה ובדיון תוך: - הקשבה ותגובה הולמת לדברי אחרים - השתלבות בדיבור על פי המוסכם	השתתפות בשיחה ובדיון תוך: - הקשבה ותגובה הולמת לדברי אחרים - השתלבות בדיבור על פי המוסכם
הצגת רעיונות - בשיחה, בדיון או בהרצאה - תוך התאמת תוכן הדברים וצורתם לנושא, לנמען ולנסיבות על ידי: - דיבור לעניין וברמת פירוט מתאימה תוך ביסוס הנאמר - הצגת רעיונות ברצף הגיוני, בחירת משלב מתאים ושימוש בלשון קבילה - התאמת נימת הדיבור ועוצמת הקול	הצגת רעיונות - בשיחה, בדיון או בהרצאה - תוך התאמת תוכן הדברים וצורתם לנושא, לנמען ולנסיבות על ידי: - דיבור לעניין וברמת פירוט מתאימה תוך ביסוס הנאמר - הצגת רעיונות ברצף הגיוני - בחירת משלב מתאים ושימוש בלשון קבילה - התאמת נימת הדיבור ועוצמת הקול	הצגת רעיונות - בשיחה, בדיון או בהרצאה - תוך התאמת תוכן הדברים וצורתם לנושא, לנמען ולנסיבות על ידי: - דיבור לעניין וברמת פירוט מתאימה תוך ביסוס הנאמר - הצגת רעיונות ברצף הגיוני, בחירת משלב מתאים ושימוש בלשון קבילה - התאמת נימת הדיבור ועוצמת הקול
מתן תשובות ענייניות לשאלות על חומר נלמד תוך שימוש בהסבר, בתיאור, בהדגמה ובהנמקה, על פי דרישות המטלה.	מתן תשובות ענייניות לשאלות על חומר נלמד תוך שימוש בהסבר, בתיאור, בהדגמה ובהנמקה על פי דרישות המטלה.	מתן תשובות ענייניות לשאלות על חומר נלמד תוך שימוש בהסבר, בתיאור ובהדגמה על פי דרישות המטלה.

עד סוף כיתה ב'	עד סוף כיתה ד'	עד סוף כיתה ו'
דיווח ענייני על ידי שחזור של אירועים לשם מסירת מידע לנמענים שלא נכחו באירוע.	דיווח ענייני תוך הבחנה בין פרטים חשובים ושאינם חשובים למטרות: - שחזור מדויק של אירועים לשם מסירת מידע לנמענים שלא נכחו באירוע - שחזור תהליך לימודי שהדובר היה שותף בו	דיווח ענייני תוך הבחנה בין פרטים חשובים לשאינם חשובים למטרות: שחזור מדויק של אירועים לשם מסירת מידע לנמענים שלא נכחו באירוע שחזור תהליך לימודי שהדובר היה שותף בו
סיפור בעקבות חוויה, קריאה או צפייה כדי לשאת ולעקוב אחר השתלשלות העניינים.	סיפור בעקבות חוויה, קריאה או צפייה כדי לשאת ולעניין אחרים, באופן שניתן לעקוב אחר השתלשלות העניינים ותוך הדגשת נקודת המבט האישית.	סיפור בעקבות חוויה, קריאה או צפייה כדי לשאת ולעניין אחרים, באופן שניתן לעקוב אחר השתלשלות העניינים.
הבעת עמדה אישית על נושא או על טקסט והנמקתה.	הצגת טיעון על נושא, טקסט או סוגיה תוך: - העלאת נימוקים רלוונטיים לביסוס הטיעון - שימוש במבנים לוגיים בולטים: סיבה - תוצאה, השוואה, הסבר והדגמה	שימוש בסיפור כדי להבהיר או להדגים את הנאמר.
	הצגת טיעון על נושא, טקסט או סוגיה תוך: - העלאת נימוקים רלוונטיים לביסוס הטיעון - שימוש במבנים לוגיים בולטים: סיבה - תוצאה, השוואה, הסבר והדגמה - פירוט והדגמה - התייחסות לטיעונים שכנגד	

הישג נדרש [2]: כתיבת טקסטים למטרות שונות ולנמענים שונים

ציוני דרך

עד סוף כיתה ב'	עד סוף כיתה ד'	עד סוף כיתה ו'
כתיבת סיפור שיש בו אירוע מרכזי	כתיבת סיפור ובו השתלשלות אירועים ומספר דמויות	כתיבה בתבנית סיפורית על נושא, אירוע או דמות, אמיתיים או בדויים, תוך הצגת נקודות מבט שונות
כתיבת רשמים בעקבות אירוע, קריאה או צפייה	כתיבת רשמים בעקבות אירוע, קריאה או צפייה	כתיבת רשמים בעקבות אירוע, קריאה או צפייה
דיווח על אירוע מהסביבה הקרובה שהתלמידים חוו, קראו או שמעו עליו	דיווח על התנסויות לימודיות	דיווח על תהליכי למידה וחקירה
תיאור והסבר של תופעות והתנהגויות בעקבות התבוננות או קריאה	תיאור והסבר של תופעות, תהליכים והתנהגויות כחלק מתהליך למידה	תיאור והסבר של תופעות, תהליכים והתנהגויות כחלק מתהליך למידה
כתיבת הוראות להפעלת אחרים	כתיבת הוראות להפעלת אחרים	כתיבת הוראות להפעלת אחרים
הבעת עמדה מנומקת על טקסט - כתוב, דבור או חזותי - על נושא או על סוגייה.	הבעת עמדה מנומקת על טקסט - כתוב, דבור או חזותי - על נושא או על סוגייה.	הבעת עמדה מנומקת על טקסט - כתוב, דבור או חזותי - על נושא או על סוגייה
	הבעת עמדה בנושא שנוי במחלוקת וביסוסה תוך התייחסות לטיעונים שכנגד	הבעת עמדה בנושא שנוי במחלוקת וביסוסה תוך התייחסות לטיעונים שכנגד
	סיכום של מידע ממקור אחד לפחות, כחלק מתהליך למידה	סיכום של מידע ממקור אחד לפחות, כחלק מתהליך למידה
	הפקת עבודה כתובה בעקבות התנסות בתהליך של חקר	הפקת עבודה כתובה בעקבות התנסות בתהליך של חקר
כתיבה למטרות רפלקציה	כתיבה למטרות רפלקציה	כתיבה למטרות רפלקציה

חזרה לתוכן

הישג נדרש [3] הפקת טקסטים כתובים, תקינים מבחינה לשונית והולמים מבחינה תקשורתית

ציוני דרך

עד סוף כיתה ב'	עד סוף כיתה ד'	עד סוף כיתה ו'
כתיבה של מילים שכיחות ומילים הקשורות לנושא הנלמד, בכתיב נכון ובכתב קריא, בכתיבה של טקסטים למטרות שונות ולנמענים שונים	כתיבה בכתיב נכון ובכתב קריא	כתיבה בכתיב נכון ובכתב קריא
כתיבת משפטים פשוטים ומורכבים, תקינים מבחינה תחבירית, בכתיבה של טקסטים למטרות שונות ולנמענים שונים	כתיבת משפטים פשוטים ומורכבים, תקינים מבחינה תחבירית, בכתיבה של טקסטים למטרות שונות ולנמענים שונים	כתיבת משפטים פשוטים ומורכבים, תקינים מבחינה תחבירית, בכתיבה של טקסטים למטרות שונות ולנמענים שונים
שימוש נכון בסימני הפיסוק הבאים: נקודה, סימן שאלה, סימן קריאה, נקודתיים, מרכאות, סוגריים	שימוש נכון בסימני הפיסוק הבאים: נקודה, סימן שאלה, סימן קריאה, נקודתיים, מרכאות, סוגריים	שימוש נכון בכל סימני הפיסוק בהתאם לכללים
שימוש באוצר מילים שהולם את הנושא, הנמענים והמטרה	שימוש באוצר מילים שהולם את הנושא, את הנמענים ואת המטרה	שימוש באוצר מילים שהולם את הנושא, את הנמענים ואת המטרה
מתן כותרת בהתאם לסוג הטקסט שכותבים	מתן כותרת, כותרות משנה ו/או ספרור וחלוקה לפסקאות, בהתאם לסוג הטקסט שכותבים	מתן כותרת, כותרות משנה ו/או ספרור וחלוקה לפסקאות, בהתאם לסוג הטקסט שכותבים
כתיבה הממוקדת בנושא או ברעיון	כתיבה הממוקדת בנושא או ברעיון ופיתוחם תוך שמירה על נקודת ראות מסוימת	כתיבה הממוקדת בנושא או ברעיון ופיתוחם תוך שמירה על נקודת ראות מסוימת
	ארגון רעיונות במבנים מתאימים: תיאור והדגמה, סיבה ותוצאה, טיעון והנמקה, שאלות ותשובות, בעיות ופתרון, השוואה	ארגון רעיונות במבנים מתאימים: תיאור והדגמה, סיבה ותוצאה, טיעון והנמקה, שאלות ותשובות, בעיות ופתרון, השוואה
שמירה על רצף בין משפטים ושימוש בקשרים: קשרי זמן, קשרי סיבה ותוצאה	שמירה על רצף בין משפטים ובין פסקאות ושימוש בקשרים: קשרי זמן, קשרי סיבה ותוצאה	שמירה על רצף בין משפטים ובין פסקאות ושימוש בקשרים: קשרי זמן, קשרי סיבה ותוצאה
שילוב חומר חזותי לשם המחשת הרעיון שבטקסט	שילוב חומר חזותי ואמצעים גרפיים לשם המחשת הרעיון שבטקסט הכתוב ולשם הרחבתו	שילוב חומר חזותי ואמצעים גרפיים לשם המחשת הרעיון שבטקסט הכתוב ולשם הרחבתו

חזרה לתוכן

הישג נדרש [4] קריאת טקסטים מסוגים שונים ולמטרות שונות

ציוני דרך*

עד סוף כיתה ב'	עד סוף כיתה ד'	עד סוף כיתה ו'
קריאה קולית שוטפת, רהוטה ומדויקת של טקסטים שנלמדים בכיתה תוך: - שליטה בצופן האלפביתי - הבנת הכתוב	קריאה קולית שוטפת, רהוטה ומדויקת של טקסטים שנלמדים בכיתה תוך: - שליטה בצופן האלפביתי - הבנת הכתוב	קריאה קולית שוטפת, רהוטה ומדויקת של טקסטים שנלמדים בכיתה תוך: - שליטה בצופן האלפביתי - הבנת הכתוב
הבנת המשמעות הגלויה של הטקסט: - הבנת מילים בהקשר - הבנת יחידות מידע מפורש - הבנת רצפים כרונולוגיים - הבנת הנושא או הנושאים המפורשים - קישור לידע העולם	הבנת המשמעות הגלויה של הטקסט: - הבנת מילים בהקשר - הבנת רצפים כרונולוגיים - זיהוי קשרים לוגיים מפורשים בין חלקי הטקסט - תוך הסתייעות בסמני קישוריות - זיהוי הרכיבים הלשוניים ודרכי אירגון ועיצוב - הבנת הנושא או הנושאים המפורשים - קישור לידע העולם	הבנת המשמעות הגלויה של הטקסט: - הבנת מילים בהקשר - הבנת רצפים כרונולוגיים - זיהוי קשרים לוגיים מפורשים בין חלקי הטקסט - תוך הסתייעות בסמני קישוריות - זיהוי הרכיבים הלשוניים ודרכי אירגון ועיצוב - הבנת הנושא או הנושאים המפורשים - קישור לידע העולם
הבנת המשמעות הסמויה של בטקסט: - זיהוי קשרים סיבתיים נרמזים בטקסט - הבנת מטרת הטקסט - קישור לידע עולם כללי	הבנת המשמעות הסמויה בטקסט: - זיהוי היחסים הלוגיים שאינם מפורשים בטקסט - זיהוי הזיקה בין מבנה הטקסט ועיצובו לבין תוכנו - הסקת מסקנות - יצירת הכללות - הבנת מטרת הטקסט - קישור לטקסטים אחרים - קישור לידע עולם כללי ולידע תחומי	הבנת המשמעות הסמויה בטקסט: - זיהוי היחסים הלוגיים שאינם מפורשים בטקסט - זיהוי הזיקה בין מבנה הטקסט ועיצובו לבין תוכנו - הסקת מסקנות - יצירת הכללות - הבנת מטרת הטקסט - הבנת כוונות ועמדות - קישור לטקסטים אחרים - קישור לידע עולם כללי ולידע תחומי
שימוש במקורות כתובים להבהרת טקסט נתון: מילונים וספרי-יען	שימוש במקורות כתובים להבהרת טקסט נתון: מילונים וספרי-יען	שימוש במילון להבהרת משמעות של מילים בטקסט
התאמת דרכי הקריאה למטרות הקריאה	התאמת דרכי הקריאה למטרות הקריאה	התאמת דרכי הקריאה למטרות הקריאה
פרשנות, הערכה ונקיטת עמדה לגבי הכתוב תוך התייחסות לרעיונות, לנושאים ולמסרים	פרשנות, הערכה ונקיטת עמדה לגבי הכתוב תוך התייחסות לרעיונות, לנושאים ולמסרים	הבעת עמדה אישית על הכתוב

* לעתים קרובות, ציוני הדרך חוזרים כלשונם בכמה וכמה רמות גיל. במקרים אלה יש, כמוכן, להביא בחשבון כי אותו ציון דרך עצמו מתייחס לטקסטים ברמות שונות של מורכבות בהתאם לרמת הכיתה.

הישג נדרש [5] הפקת מידע ולמידה מטקסטים כתובים מסוגים שונים בתחומי דעת שונים

ציוני דרך*

עד סוף כיתה ב'	עד סוף כיתה ד'	עד סוף כיתה ו'
הפקת מידע מספרי לימוד, מספרי מידע מאוירים וממילון	הפקת מידע ולמידה מספרי לימוד, מספרי מידע וממקורות מידע דיגיטליים, ממילונים ומאנציקלופדיות לילדים, מכתבי עת לילדים	הפקת מידע ולמידה מספרי לימוד, מספרי מידע וממקורות מידע דיגיטליים, ממילונים ומאנציקלופדיות לילדים, מספרי יען נוספים, מכתבי עת ומעיתונים יומיים
הפקת מידע מן הטקסט בהסתמך על מרכיביו השונים: הכתוב, איורים, צילומים וצלמיות	הפקת מידע מן הטקסט בהסתמך על המרכיבים הבאים: הכתוב, איורים, צילומים וצלמיות, מפות וגרפים	הפקת מידע מן הטקסט בהסתמך על המרכיבים הבאים: הכתוב, איורים, צילומים וצלמיות, מפות וגרפים
שימוש במקדמי הארגון שבטקסט לשם מציאת המידע הדרוש: כותרת, כותרת משנה, ספרור, תוכן העניינים	שימוש במקדמי הארגון שבטקסט למציאת המידע הדרוש: כותרת, כותרת משנה, ספרור, תוכן העניינים, פסקות, הדגשים, הערות שוליים	שימוש במקדמי הארגון שבטקסט למציאת המידע הדרוש: כותרת, כותרת משנה, ספרור, תוכן העניינים, פסקות, הדגשים, הערות שוליים, מפתוח ומיון נושאי
	זיהוי רכיבי מבנה בולטים בטקסט והבנת תפקידם: שאלה ותשובה, הסבר, טענה, נימוק, הגדרה, דוגמה, הוראות הפעלה	זיהוי רכיבי מבנה בולטים בטקסט והבנת תפקידם: שאלה ותשובה, הסבר, טענה, נימוק, הגדרה, דוגמה, הוראות הפעלה
	זיהוי היחסים הלוגיים בתוך הטקסט: בעיה ופתרון, סיבה ותוצאה, הנגדה, רצף כרונולוגי	זיהוי היחסים הלוגיים בתוך הטקסט: בעיה ופתרון, סיבה ותוצאה, הנגדה, רצף כרונולוגי

חזרה לתוכן

* לעתים קרובות, ציוני הדרך חוזרים כלשונם בכמה וכמה רמות גיל. במקרים אלה יש, כמובן, להביא בחשבון כי אותו ציון דרך עצמו מתייחס לטקסטים ברמות שונות של מורכבות בהתאם לרמת הכיתה.

עד סוף כיתה ב'	עד סוף כיתה ד'	עד סוף כיתה ו'
זיהוי הנושא הכללי של הטקסט	זיהוי הרעיונות העיקריים בטקסט והנושא הנדון בו	זיהוי הרעיונות העיקריים בטקסט והבחנה בין הפרטים החשובים לאלה שאינם חשובים
ביצוע פעולות על פי הוראות כתובות	ביצוע פעולות על פי הוראות כתובות	ביצוע פעולות על פי הוראות כתובות
	הבחנה בין דעות ועובדות בטקסט	הבחנה בין דעות ועובדות וזיהוי עמדת הכותב
	גיבוש עמדה אישית מנומקת על הטקסט	גיבוש עמדה אישית מנומקת על הטקסט
איתור טקסטים בספרייה למטרות למידה	איתור טקסטים למטרות למידה בעזרת ההיכרות עם שיטות ארגון הספרייה	איתור טקסטים למטרות למידה בעזרת ההיכרות עם שיטות ארגון הספרייה איתור טקסטים בספריות באינטרנט
דליית מידע רלוונטי לנושא הנלמד ממקור מידע אחד לפחות	דליית מידע רלוונטי לנושא הנלמד משני מקורות מידע לפחות	דליית מידע ממספר מקורות בהתאם למטרות הלימודיות
	הערכת אמינותו של המידע לפי סוג המקור, לפי זהות הכותב ולפי תאריך הפרסום	הערכת אמינותו של המידע לפי סוג המקור, לפי זהות הכותב ולפי תאריך הפרסום

הישג נדרש [6] קריאה של יצירות ספרות מתקופות שונות ומסוגות שונות התייחסות פרשנית להיבטיון הרגשיים הערכיים, האסתטיים והחברתיים-תרבותיים

ציוני דרך*

עד סוף כיתה ב'	עד סוף כיתה ד'	עד סוף כיתה ו'
קריאה עצמאית של 30 ספרים לפחות**	קריאה עצמאית של 20 ספרים נוספים לפחות**	קריאה עצמאית של 15 ספרים נוספים לפחות**
היכרות עם יצירות של 5 יוצרים לפחות (שירה וסיפורת)	היכרות עם יצירותיהם של 10 יוצרים לפחות, מתקופות שונות, מהספרות העברית והמתורגמת (שירה וסיפורת)	היכרות עם יצירותיהם של 15 יוצרים לפחות, מתקופות שונות, מהספרות העברית והמתורגמת (שירה וסיפורת)
קריאה קולית שוטפת, מדויקת ומוטעמת של יצירות הנקראות בכיתה	קריאה קולית שוטפת, מדויקת ומוטעמת של יצירות המתאימות לרמת הגיל	קריאה קולית שוטפת, מדויקת ומוטעמת של טקסט ספרותי מנוקד ובלתי מנוקד
זיהוי דמויות וקורותיהן ביצירה וביטוי עמדה אישית כלפיהן	זיהוי דמויות וקורותיהן ביצירה וביטוי עמדה אישית כלפיהן	אפיון הדמות ביצירה על פי מעשיה, דבריה, מחשבותיה וקשריה עם דמויות אחרות וביטוי עמדה אישית כלפיהן
הבנת הסדר הכרונולוגי של האירועים בסיפור	הבנת הקשרים בין אירועים שונים בעלילה - רצף זמנים וסיבתיות	הבנת הקשרים בין אירועים שונים בעלילה - רצף זמנים וסיבתיות - וזיהוי נקודות מפנה בעלילה
הבחנה בביטויים שונים של הומור ביצירות	הבחנה בביטויים שונים של הומור ביצירות	הבחנה בסוגים שונים של הומור ביצירות
	זיהוי היסודות העל־טבעיים ביצירות מסוגים שונים - אגדה, מעשייה, משל, סיפורים דמיוניים	הבחנה בין יסודות בדויים לעובדות היסטוריות בסיפורים היסטוריים ובסיפורים על רקע היסטורי
	הבחנה בין מה שנמסר על ידי המספר לבין מה שנאמר על ידי הדמויות	זיהוי נקודת התצפית שממנה הסיפור מסופר - הבחנה בין מספר בגוף ראשון למספר "הכליודע"

* לעתים קרובות ציוני הדרך חוזרים כלשונם בכמה וכמה רמות גיל. במקרים אלה יש, כמובן, להביא בחשבון כי אותו ציון דרך עצמו מתייחס לטקסטים ברמות שונות של מורכבות בהתאם לרמת הכיתה.

** הירידה במספר הספרים הנוספים מרמת גיל אחת לבאה אחריה נובעת מההנחה כי על פי רוב הספרים ארוכים יותר עם העלייה בגיל הקוראים הצעירים.

חזרה לתוכן

עד סוף כיתה ב'	עד סוף כיתה ד'	עד סוף כיתה ו'
זיהוי המאפיינים הבולטים בשירים: חריזה, חזרות, מקצב, בתים	זיהוי המאפיינים הבולטים בשירים: חריזה, מקצב, צלילות, חלוקה לטורים, חזרות, וקישור בין המאפיינים לבין משמעות השיר	זיהוי המאפיינים הבולטים בשירים: חריזה, מקצב, צלילות, חלוקה לטורים, חזרות, וקישור בין המאפיינים לבין משמעות השיר
	הבחנה בשימוש ייחודי במילים ובצירופי מילים בשירה	הבחנה בשימוש ייחודי במילים ובצירופי מילים בשירה
		הבחנה בלשון ציורית ובתרומתה למשמעות היצירה
	גילוי משמעויות מפורשות וסמויות ביצירה	גילוי משמעויות מפורשות וסמויות ביצירה
זיהוי נושאים ביצירה	זיהוי נושאים, רעיונות ומסרים מרכזיים ביצירה	זיהוי נושאים, רעיונות ומסרים מרכזיים ביצירה
הרחבת משמעותה של היצירה על ידי: - קישור לעולמם של הקוראים - קישור חופשי בין יצירות שונות - קישור בין האירורים לכתוב	הרחבת משמעותה של היצירה על ידי: - קישור לעולמם של הקוראים - קישור בין יצירות שונות על פי יוצרים, נושאים וסוגות - קישור בין האירורים לכתוב	הרחבת משמעותה של היצירה על ידי: - קישור לעולמם של הקוראים - קישור בין יצירות שונות על פי יוצרים, נושאים וסוגות, גרסאות שונות לאותו סיפור, מסרים וזיקות למקורות היהודיים
הבעת רשמים אישיים מהיצירה בעל פה ובכתב	הבעת רשמים אישיים מהיצירה בעל פה ובכתב	הבעת עמדות אישיות מנומקות על היצירה או על רכיבים בתוכה, בעל פה ובכתב
הבעת עמדה אישית על היצירה	הבעת עמדות אישיות מנומקות על היצירה	הבעת עמדה ביקורתית על תפיסות חברתיות וערכיות העולות מהיצירה
התמצאות בספרייה לבחירת ספרי קריאה	התמצאות בספרייה לבחירת ספרי קריאה על ידי שימוש בתבחינים שונים: יוצרים, סוגות, נושאים ועניין, רמת גיל, שימוש בקטלוגים לבחירת ספרי קריאה	התמצאות בספרייה לבחירת ספרי קריאה שימוש בתבחינים שונים: יוצרים, סוגות, נושאים ועניין, רמת גיל, שימוש בקטלוגים לבחירת ספרי קריאה

הישג נדרש [7] קריאת טקסטים מן המקורות היהודיים כחלק בלתי נפרד מהמורשת התרבותית היהודית ותוך עמידה על ייחודם הלשוני

טקסטים מן המקורות היהודיים הם חלק בלתי נפרד מהמורשת התרבותית היהודית. תוכנית הלימודים **חינוך לשוני: עברית - שפה, ספרות ותרבות** מתייחסת לעיסוק בטקסטים מהמקורות היהודיים כחלק מהחינוך הלשוני בעברית תוך הדגשת ייחודם הלשוני של הטקסטים ותרומתם להכרת הרבדים ההיסטוריים והתרבותיים של השפה.

רכיבי ההישג הנדרש בקריאת טקסטים מהמקורות היהודיים מתייחסים לעיסוק בהם הן בבית הספר הממלכתי והן בבית הספר הממלכתי-דתי. העבודה על פי ההישג היא כאמור בתחום אחריותו של המורה כחלק מיישום התוכנית. רמת הביצוע של רכיבי ההישג בשכבות הגיל השונות, במקצועות העוסקים בטקסטים מהמקורות היהודיים, תוגדר בהלימה לתוכניות הלימודים הרשמיות לבית הספר הממלכתי ולבית הספר הממלכתי-דתי במקצועות אלה (מקרא ממ'; תנ"ך ממ"ד; תושב"ע ממ' וממ"ד; הלכה ממ"ד ועוד). רמת הביצוע תביא בחשבון גם את ההישגים הנדרשים בקריאה ובכתיבה, בהאזנה ובדיבור.

ציוני דרך

עד סוף כיתה ב'	עד סוף כיתה ד'	עד סוף כיתה ו'
קריאה קולית שוטפת, מדויקת ומוטעמת של טקסטים מהמקורות היהודיים הנלמדים בכיתה	קריאה קולית שוטפת, מדויקת ומוטעמת של טקסטים מהמקורות היהודיים הנלמדים בכיתה	קריאה קולית שוטפת, מדויקת ומוטעמת של טקסטים מהמקורות היהודיים הנלמדים בכיתה
הבנת הנושאים, הרעיונות והמסרים העולים מהקריאה בטקסטים, שהם חלק מהמורשת התרבותית היהודית	הבנת הנושאים, הרעיונות והמסרים העולים מהקריאה בטקסטים, שהם חלק מהמורשת התרבותית היהודית	הבנת הנושאים, הרעיונות והמסרים העולים מהקריאה בטקסטים, שהם חלק מהמורשת התרבותית היהודית
שליטה במטבעות לשון, ניבים וביטויים מהמקורות מתוך הטקסטים הנלמדים בכיתה	שליטה במטבעות לשון, ניבים וביטויים מהמקורות מתוך הטקסטים הנלמדים בכיתה	שליטה במטבעות לשון, ניבים וביטויים מהמקורות מתוך הטקסטים הנלמדים בכיתה
זיהוי תופעות ייחודיות של הלשון בטקסטים מהמקורות היהודיים הנלמדים בכיתה	זיהוי תופעות ייחודיות של הלשון בטקסטים מהמקורות היהודיים הנלמדים בכיתה	זיהוי תופעות ייחודיות של הלשון בטקסטים מהמקורות היהודיים הנלמדים בכיתה
זיהוי ייחודן ותפקידן של הסוגות השונות של הטקסטים מהמקורות היהודיים הנלמדים בכיתה	זיהוי ייחודן ותפקידן של הסוגות השונות של הטקסטים מהמקורות היהודיים הנלמדים בכיתה	זיהוי ייחודן ותפקידן של הסוגות השונות של הטקסטים מהמקורות היהודיים הנלמדים בכיתה
זיהוי הדרכים הייחודיות בהן הטקסטים השונים מתייחסים לדמויות, לאירועים ולנושאים במקורות השונים	זיהוי הדרכים הייחודיות בהן הטקסטים השונים מתייחסים לדמויות, לאירועים ולנושאים במקורות השונים	זיהוי הדרכים הייחודיות בהן הטקסטים השונים מתייחסים לדמויות, לאירועים ולנושאים במקורות השונים

עד סוף כיתה ב'	עד סוף כיתה ד'	עד סוף כיתה ו'
		זיהוי והבנה של הזיקה בין טקסטים שונים מהמקורות היהודיים
		הבחנה בגרסאות ובנוסחים שונים של טקסטים מהמקורות היהודיים
	התמצאות ב"ארון הספרים היהודי" לשם עיון ולשם פירוש של הטקסטים הנלמדים והעמקה בהם	התמצאות ב"ארון הספרים היהודי" לשם עיון ולשם פירוש של הטקסטים הנלמדים והעמקה בהם

הישג נדרש [8] הכרה והבנה של המערכת הלשונית - מבנים, תופעות ותהליכים בלשון

ציוני דרך*

עד סוף כיתה ב'	עד סוף כיתה די	עד סוף כיתה ו'
הכרת האותיות - צליליהן, שמותיהן וסדרן	הכרת האותיות - צליליהן, שמותיהן וסדרן	הכרת האותיות - צליליהן, שמותיהן וסדרן
הכרת סימני הניקוד הבסיסיים - צליליהם ושמותיהם	הכרת סימני הניקוד הבסיסיים - צליליהם ושמותיהם	הכרת סימני הניקוד הבסיסיים - צליליהם ושמותיהם
זיהוי הצלילים המיוצגים על ידי צירופים של עיצורים ותנועות	זיהוי הצלילים המיוצגים על ידי צירופים של עיצורים ותנועות	זיהוי הצלילים המיוצגים על ידי צירופים של עיצורים ותנועות
	הכרת הערך המספרי של האותיות	הכרת הערך המספרי של האותיות
חיפוש במילון על פי סדר האלף בית	חיפוש במילון על פי סדר האלף בית	חיפוש במילון על פי סדר האלף בית
הכרת תפקידם של סימני הפיסוק: נקודה, סימן שאלה הכרת דרכי השימוש בהם בטקסט הכתוב	הכרת תפקידם של סימני פיסוק נוספים: פסיק, מרכאות הכרת דרכי השימוש בהם בטקסט הכתוב	הכרת תפקידם של סימני פיסוק נוספים: סוגריים, מקף וקו מפריד, שלוש נקודות, נקודה ופסיק הכרת דרכי השימוש בהם בטקסט הכתוב
זיהוי של מילים המסתעפות מאותו שורש כשייכות לאותה "משפחת מילים"	הבנת המושג "שורש" ותפקידו מבחינת משמעות המילים הנגזרות ממנו	הכרת עקרון תצורת מילים בעברית, המתבססת על אותיות השורש, למטרות הבנת הנקרא, חיפוש במילון וכתיב נכון
הכרת הסיומות האופייניות למילים בלשון זכר ובלשון נקבה, ביחיד וברבים	הכרת הסיומות האופייניות למילים בלשון זכר ובלשון נקבה. ביחיד וברבים ויוצאי הדופן התאמה במין ובמספר בין שמות לפעלים ולתארים	הכרה ושימוש בצורות הסמיכות בלשון זכר ובלשון נקבה, בידוע ובריבוי הכרת מטבעות לשון שכיחות הבנויות בצורת סמיכות
הכרת דרכי השימוש בשמות המספר למטרות שונות	הכרת דרכי השימוש בשמות המספר למטרות שונות; הבחנה בין זכר לנקבה בשמות מספר	הכרת דרכי השימוש בשמות המספר למטרות שונות: הבחנה בין זכר לנקבה בשמות מספר ושימוש תקין בהם
	הכרת תפקידיהן של ה"א הידוע וו"ו החיבור ושימוש תקין בהן	הכרת תפקידיהן של ה"א הידוע וו"ו החיבור ושימוש תקין בהן

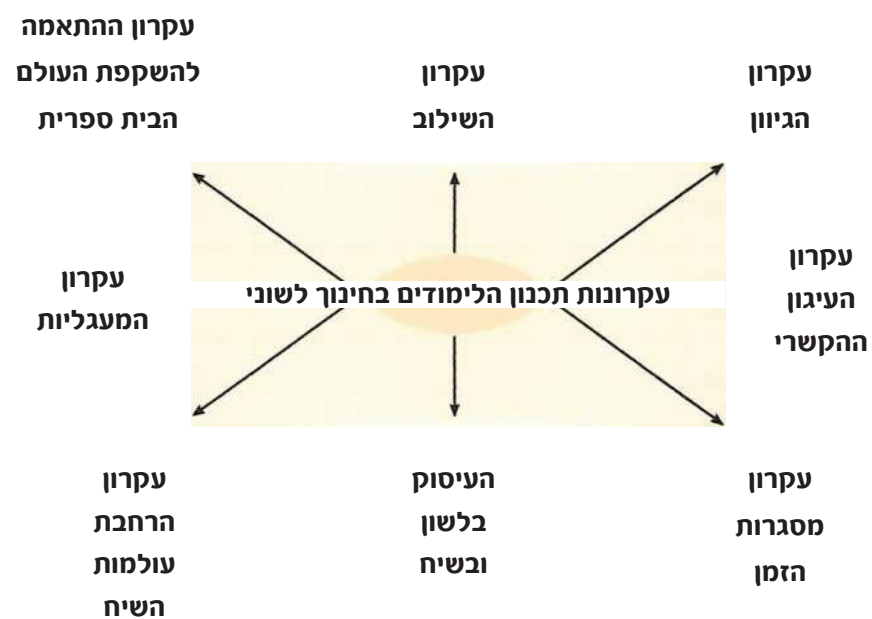
* המונחים המודגשים בקו הם אלה שתלמידים אמורים לדעת לקרוא בשמם.

עד סוף כיתה ב'	עד סוף כיתה ד'	עד סוף כיתה ו'
	שימוש במונחים המתמטיים לכינויי גוף - גוף ראשון, גוף שני, גוף שלישי, יחיד ורבים, זכר ונקבה	שימוש במונחים המתמטיים לכינויי גוף - גוף ראשון, גוף שני, גוף שלישי, יחיד ורבים, זכר ונקבה
	זיהוי ושימוש תקין בתצורת פעלים בזמנים שונים, בגופים ובצורות שונות	זיהוי ושימוש נכון בשבעת הבניינים הקלאסיים הבחנה בין משמעות צורת הפעיל לצורת הסביל
		שימוש נכון בסוגים המרכזיים של תוארי הפועל הכרת דרכי השימוש בשם הפועל ובשם הפעולה לשם הבנה והפקה של טקסטים מסוגים שונים
		הכרת דרכי השימוש בצורות חבורות ופרודות של כינויי קניין לשם הבנה והפקה של טקסטים מסוגים שונים
	הטיה נכונה ושימוש תקין במילות היחס	הטיה נכונה ושימוש תקין במילות היחס
	הכרת תפקידיהן של מילות הקישור ודרכי השימוש בהן למטרות הבנה והפקה של טקסטים	הכרת תפקידיהן של מילות הקישור ודרכי השימוש בהן למטרות הבנה והפקה של טקסטים
		הבחנה בין הפעולה לבין עושה הפעולה במשפט הפועלי לשם הבנת היחסים בתוך המשפט ולשם הפקה של משפטים תקינים
הבחנה בקשרי משמעות בין מילים - נרדפות והפיכות	הבחנה בקשרי משמעות בין מילים - נרדפות והפיכות	הבחנה בקשרי משמעות בין מילים - נרדפות והפיכות, תוך הבחנה משלבת
הכרה ושימוש בביטויים, בניבים ובפתגמים שכיחים	הכרה ושימוש בביטויים, בניבים ובפתגמים שכיחים	הכרה ושימוש בביטויים, בניבים ובפתגמים

ה. תוכנית הלימודים ותכנון הלימודים הבית ספרי

התבססות על תוכנית הלימודים בעת תכנון הלימודים בחינוך לשוני בבית הספר היסודי נועדה להביא את התלמידים להישגים הנדרשים המוצגים בתוכנית והמתחייבים ממנה.

תכנון הלימודים יתבסס על התוכנית תוך התייחסות לעקרונות הבאים:

עקרון התאמת התוכנית להשקפת העולם הבית ספרית

בכל בית ספר תותאם התוכנית ליעדים החינוכיים ולהשקפת העולם של קהילת בית הספר. התכנון הבית ספרי ישתמש בתוכנית כמצע רעיוני כללי וידגיש, יעמיק או ירחיב את רכיביה בהתאם להשקפת עולמו ול"אני מאמין" שלו.

עקרון השילוב

בדרכי ההפעלה של התוכנית תהיה הקפדה על:

א. **עיסוק משולב בטקסטים דבורים, כתובים וחזותיים.**

לדוגמה: בעת העיסוק בחדשות, אפשר לעבור מסיפור החדשות בעל פה לקריאת ידיעות בעיתון ולצפייה במהדורת החדשות בטלוויזיה.

ב. **עיסוק משולב בטקסטים ברמות שונות של פורמליות בכל סוגה וסוגה.** לדוגמה: בעת העיסוק בדיווח, ניתן לעבור מסיפורו של עד ראייה בתאונה (טקסט לא פורמלי דבור) לדיווח משטרתי על התאונה (טקסט פורמלי כתוב).

עקרון המעגליות

העיסוק בסוגה מסוימת בבית הספר **אינו חד-פעמי**, אלא הוא חוזר בשלבים שונים של הלימוד בכיתות שונות, בצורה מתמשכת, מתרחבת ומעמיקה. המורים יתנו את הדעת בכל שלב למוסכמות הסוגה ולאמצעים הלשוניים שנרכשו כדי לכתוב ולקרוא את הסוגה.

לדוגמה: החינוך הלשוני בבית הספר יעסוק בטקסטים למטרות טיעון ושכנוע כבר בכיתות א"ב, ויחזור ויעסוק בהם גם בכיתות ג'-ד; ה'-ו' ברמות גוברות של הרחבה והעמקה.

עקרון הגיוון

התכנון הבית ספרי יאפשר היכרות עם **מגוון טקסטים** בשתי דרכים:

א. בכל שנה משנות הלימוד תעסוק התוכנית במגוון הסוגות (טקסטים למטרות מידע, טיעון, הפעלה וסיפור) וממגוון עולמות השיח (עולמות השיח של הספרות והמקורות היהודיים, עולמות השיח של התקשורת הבין-אישית ותקשורת ההמונים ועולם השיח העיוני).

ב. בכל שנה משנות הלימוד יהיה גיוון בתת-הסוגות שבהן יעסקו מורים ותלמידים. בתכנון הבית ספרי ניתן לקבוע את מגוון תת-הסוגות שיילמדו בכיתות השונות ברמות שונות של מיקוד והרחבה.

עקרון מסגרות הזמן

יש מטלות לטווחים קצרים ומטלות לטווחים ארוכים.

מטלות ארוכות טווח מיועדות להפיק תוצרים כתובים או דבורים או חזותיים בתהליך שכולל הכרת מאפייני הטקסטים הנדרשים למילוי המטלה והתנסות בשלבי ההפקה וההפצה של טקסטים אלה.

למשל: הוצאה לאור של מדריך להכרת היישוב כרוכה בהבנה ובהפקה של ידיעות, כתבות, מאמרים, תעודות, מפות ועוד.

מטלות אלו הן מסגרת מתאימה ליישום מטרות דידקטיות, המעניקות לקריאה, לכתיבה ולדיבור משמעות אקטואלית מנקודת מבטם של התלמידים. **מטלות קצרות טווח** יכולות לחזור במשך שנות הלימוד כשהנסיבות מזמנות זאת, כגון כתיבת עצומה להשגת מטרה מידית מסוימת.

עקרון העיגון ההקשרי

יש להקפיד על עיגון הוראת הסוגות בתוך העשייה הבית ספרית בדרכים שונות:

- שימוש בתת-הסוגות בהוראת המקצועות. לדוגמה: במסגרת הוראת המדעים, ניתן לעסוק בהבדלים בין כתבה עיתונאית לבין טקסט מידעי-לימודי בנושא איכות סביבה.
- ביצוע מטלות ארוכות טווח שלא במסגרת הוראת המקצועות, כגון הפקת "ספר מחזור".
- עיסוק במטרות חברתיות פונקציונליות (ארוכות טווח או קצרות טווח). למשל: השתתפות במבצע "חידוש פני השכונה" על ידי כתיבה והפצה של סוגי טקסטים שונים הרלוונטיים למבצע, כגון עלוני מידע, הזמנות ופניות להשתתפות, דבקיות ועוד.

בפרק **סביבה לימודית מיטבית לטיפול החינוך הלשוני** יש התייחסות לתחומי הפעילות בסביבה זו בבית הספר. התחומים המצוינים שם מזמנים אפשרויות רבות ומגוונות של עיגון הקשרי לעיסוק בסוגות ובתת-הסוגות. (עמ' 12)

עקרון הרחבת עולמות השיח

החינוך הלשוני יטפח את הרחבת עולמות השיח של התלמידים ואת הרחבת מקורות המידע.

חשוב לשים לב כי עולם השיח הוא שילוב של ידע, סוג של שפה וסגנון של יחסי גומלין עם הסביבה על כל רכיביה.

על פי עקרון הרחבת עולמות השיח, ינצלו המורים את המשאבים התרבותיים המגוונים שמביאים התלמידים מהבית, וכן את עולמות השיח של הטקסטים הנלמדים. בדרך זו יורחב הידע של כל תלמיד ותלמידה ותתפתח יכולתם האוטונומית להבין ולהפיק טקסטים בכל אחד מעולמות השיח.

העיסוק בלשון ובשיח: שימוש בלשון, מודעות לשונית וידע-על לשוני

כל תכנון לימודים בית ספרי בחינוך הלשוני יפתח מרחב להוראת הלשון והשיח משלושה היבטים:

- שימוש בלשון** - שימוש בלשון לדיבור, לקריאה ולכתיבה של טקסט, לשם הפקה והבנה לפי ההקשר, הנמענים והמטרות.
 - מודעות לשונית** - דיון באמצעים הלשוניים ובאמצעים הטקסטואליים והבאה למודעות של השימוש בהם לשם הבנה והפקה של טקסטים דבורים וכתובים.
 - ידע-על לשוני** - הכללות, ניסוח כללים, שימוש בשמם של המונחים המתאימים וארגון שיטתי של הידע הלשוני.
- הנושאים והמונחים מתחום הלשון ומתחום השיח בהם יעסקו התלמידים במשך כל שנות הלימוד בבית הספר היסודי, מוצגים בסעיף **ידע לשוני: לשון ושיח**, עמ' 66-72, ובציוני הדרך של **הישג נדרש 8**, עמ' 90-91.

פרק ו: דוגמאות ליישום התוכנית

דוגמה לתכנון לימודים בית ספרי על פי העקרונות שהוצעו בתוכנית הלימודים בנושא: אגדות, מעשיות, אגדות חז"ל ומשלים

עיסוק בלשון ובשיח	עקרון השילוב קריאה, כתיבה, האזנה ודיבור בסיטואציות פורמליות ובלתי פורמליות עקרון הרחבת עולמות השיח	עקרון העיגון ההקשרי מסגרות הוראה ולמידה	עקרון הגיוון סוגי טקסטים	עקרון המעגליות פריסה גילאית
מודעות למבנה הסיפורי מודעות לשימוש בזמני הפועל הקפדה על כתיב נכון, סימני פיסוק ואוצר מילים מתאים	- קריאת אגדות על ידי המורה - קריאה קולית וקריאה עצמאית של תלמידים - קריאה וסיפור של אגדות מתרבויות שונות שהביאו התלמידים - שיחה על אגדות שנקראו - הבעה בכתיבה ובציור בעקבות הקריאה: רשמים, סיפורים חדשים, התייחסות לדמויות ועוד - שחזור אגדות בעל־פה ובכתב - שיחה על איורים שונים לאגדות - המחזה של אגדות	יהדות מקרא ספרות	אגדות אגדות חז"ל	א-ב

עקרון המעגליות פריסה גילאית	עקרון הגיוון סוגי טקסטים	עקרון העיגון ההקשרי מסגרות הוראה ולמידה	עקרון השילוב קריאה, כתיבה, האזנה ודיבור בסיטואציות פורמליות ובלתי פורמליות עקרון הרחבת עולמות השיח	עיסוק בלשון ובשיח
ג-ד	מעשיות טקסטים מידעיים על בעלי חיים או נושא אחר הקשור לטקסטים הנקראים משל המשל המקראי	ספרות מקרא טבע ומדע תקשורת המונים	- קריאה עצמאית של תלמידים - קריאה קולית של מעשיות ומשלים - האזנה לקריאת המורה - שיחה בעקבות הקריאה - קריאה וסיפור אגדות מתרבויות שונות על ידי תלמידים - קריאה בעיתוני טבע לילדים על בעלי חיים המופיעים בטקסטים - שחזור בכתב ובעל-פה של מעשיות ומשלים - כתיבה של טקסט בעל קישורים במחשב - חיפוש מידע בספרי יען - המחזה - צפייה בסרטים בדיוניים ותיעודיים	שימוש מודע בידע על אפיוני התוכן והמבנה הבחנה בהבדלים שבין כתיבה מדעית לכתיבת אגדות, מעשיות ומשלים שימוש נכון בזמני הפועל הקפדה על כתיב נכון, סימני פיסוק ואוצר מילים מתאים

עקרון המעגליות פריסה גילאית	עקרון הגיוון סוגי טקסטים	עקרון העיגון ההקשרי מסגרות הוראה ולמידה	עקרון השילוב קריאה, כתיבה, האזנה ודיבור בסיטואציות פורמליות ובלתי פורמליות עקרון הרחבת עולמות השיח	עיסוק בלשון ובשיח
ה-1	סיפורי חוק ומשפט מעשיות סביב גיבורים עממיים טקסטים מידעיים על מאפייני המעשייה ודרך איסוף המעשיות וכתיבתן מדרש ואגדה	ספרות גיאוגרפיה חברה מורשת העדות תקשורת	- קריאה בספרי מעשיות - איסוף סיפורי עדות מפי קרובי משפחה ומכרים - שיחה על הגרסאות השונות לאותן אגדות, מעשיות וסיפורים שהובאו וסיפורים שהובאו לכיתה - עיבוד מעשיות למחזה כתוב - בניית מאגרי מידע לעיון באגדות, במעשיות, בסיפורי עם ומשלים - כתיבה של סוגי טקסטים שונים: מעשיות, ריאיון, מחזה, מצגת - סיפור סיפורים בפני קהל - הצגת הנושא בפני קהל - האזנה למעשיות מפי מספרי סיפורים - העברה מסיפור בעל פה לסיפור בכתב - קריאה בספרי מידע - צפייה בסרטים בדיונים ותיעודיים	הבחנה במאפייני האגדה, המעשייה והמשל הבחנה במאפיינים במשלים של שפת דיבור לעומת שפה כתובה הבחנה ברבדים ההיסטוריים של השפה דיבור ישיר ועקיף וסימני הפיסוק הקשורים לו הקפדה על כתיב נכון, סימני פיסוק ואוצר מילים מתאים ושימוש מושכל בקשרים

דוגמה לתכנון בית ספרי בתחום הידע הלשוני, בנושא: זמני הפועל, על פ' העקרונות שהוצעו בתוכנית הלימודים

הידע על הלשון ועל השיח	עקרון המעגליות פריסה גילאית	עקרון העיגון ההקשרי מסגרות הוראה ולמידה	עקרון השילוב קריאה, כתיבה, האזנה ודיבור בסיטואציות פורמליות ולא פורמליות עקרון הרחבת עולמות שיח	עקרון הגיוון סוגי טקסטים	עקרון מסגרות הזמן
הקפדה על שימוש נכון ועקבי בזמני הפועל הבחנה בשורש	א-ב	שיחת בוקר, דיווח אחרי משימה לימודית בהרכבים שונים, פעילות הבעה בכתב חיבור אסופה כיתתית של סיפורי הילדים	ילדים מספרים על דברים שקרו להם בכתב ובעל-פה	סיפורים אישיים דיווחים	מטלות קצרות טווח מטלות ארוכות טווח
שימוש והבחנה בצורות הפועל ובדרכי בנייתם בבנינים השונים ובזמנים השונים בגזרת השלמים שימוש תקני בזמני הפועל בשפה הדבורה והכתובה	ג-ד	ארגון שיטתי של הידע הלשוני בבית הספר בשיעורי לשון, מקרא, אקטואליה ועוד	קריאה והפקה של טקסטים כתובים, פורמליים ובלתי פורמליים האזנה והפקה של טקסטים דבורים בסיטואציות בעלות פורמליות שונה	סיפורים דיווחים ידיעה עיתונאית הוראות פרסומת עלילון טקסט מקראי	מטלות ארוכות טווח מטלות קצרות טווח
הבנת עקרון המבנה של הבניינים בעברית ושל הנטייה בזמנים ובגופים בגזרת השלמים שימוש תקני בזמני הפועל בשפה הדבורה והכתובה	ה-ו	ארגון שיטתי של הידע הלשוני בבית הספר בשיעורי לשון, מקרא, אקטואליה ועוד	קריאה והפקה של טקסטים כתובים, פורמליים ובלתי פורמליים האזנה והפקה של טקסטים דבורים בסיטואציות בעלות פורמליות שונה	סיפורים דיווחים ידיעה עיתונאית הוראות פרסומת עלילון טקסט מקראי	מטלות ארוכות טווח מטלות קצרות טווח

דוגמה לתכנון פעילות על פי תוכנית הלימודים: הפקת אסופה של סיפורים

משך הפעילות: מטלה ארוכת טווח	
עקרון מסגרת הזמן	
נחשפים לטקסטים: סיפורים מסוגות שונות / מסוגה נבחרת, אסופות של סיפורים למיניהן, אוטוביוגרפיות / קטעים אוטוביוגרפיים	מפיקים טקסטים: סיפורי בדיה, אגדות ומעשיות, סיפורי חיים, סיפורי בלשים, אוטוביוגרפיות, הזמנות, רשומות (תוכן העניינים), הקדמה / מבוא
עקרון הגיוון	
שלבים מתוכננים: • התלמידים והמורה קוראים סיפורים מסוגות מגוונות או סיפורים מסוגה אחת שנבחרה מראש. • התלמידים והמורה משוחחים על הטקסטים שקראו. • התלמידים והמורה מתייחסים למוסכמות הסוגה ודנים בהן. • התלמידים בוחרים את הסוגה לעריכת האסופה ומגדירים את קהל היעד והמטרה. • התלמידים אוספים חומרים לכתיבת הסיפורים שלהם ומארגנים אותם. • התלמידים משתפים עמיתים ומורה בשיקולי הארגון. • כל אחד מהתלמידים כותב סיפור או משתתף בכתיבת סיפור. • התלמידים משתפים עמיתים ומורה בתהליך ההערכה והביקורת. • התלמידים מעריכים ועורכים את הטקסט בעקבות הביקורת מבחינת המבנה, התוכן ודרכי ההיצג שלו. • התלמידים והמורה מקבצים את הסיפורים לאסופה. • התלמידים כותבים טקסט אוטוביוגרפי לשילובו באסופה. • התלמידים כותבים הקדשה, דברי תודה והקדמה תוך התוודעות לדרכים שבהן טקסטים כאלה מופיעים באסופות שונות. • התלמידים והמורה מחליטים לגבי חלוקה פנימית של האסופה (פרקים, עמודים, שערים ועוד) ולגבי איור וביצוע האיורים. • התלמידים כותבים את תוכן העניינים. • התלמידים מעצבים את העטיפה. • התלמידים והמורה מחליטים על דרכי ההפצה, כגון אירועים המיועדים להציג את הספר בפני הורים, חברים, כיתות אחרות, וכותבים הזמנות, דף מידע, המלצה ועוד.	
עקרון השילוב עקרון הרחבת עולמות השיח	

הקשרי פעילות בית-ספרית: אירוע כיתתי או בית-ספרי המצריך כתיבת אסופה והצגתה
הקשרים תוכניים במסגרת תחומי דעת שונים: ספרות, אמנות, היסטוריה
עקרון העיגון ההקשרי

נושאים בלשון ובשיח:

- בחינת אפיוני תוכן, מבנה וצורה של הסוגה שנבחרה לאסופה
- בחינת נושאים הקשורים ישירות לעריכת אסופה ולהוצאתה לאור, כגון חלוקה לפרקים, תפקיד הטקסטים הנלווים לסיפורים (כותרות, פתח דבר, סוף דבר, תוכן עניינים, איורים)
- בדיקת כתיב, תקינות לשונית, סימני פיסוק, אוצר מילים מתאים

עיסוק בלשון ובשיח

דוגמאות לקישור נושאי הלימוד בלשון אל סוגות ותת-סוגות בכיתות השונות

נושאים מתחום הלשון*	הכיתות**	סוגות ותת-סוגות***
הגופים		- סיפור בגוף שלישי, סיפור בגוף ראשון - גוף ראשון ושני כגופים שליטים בדיאלוג הספרותי - שינוי מגוף שלישי בסיפור לגוף ראשון ושני בדיאלוג הספרותי - ציטוט בגוף ראשון בידיעה העיתונאית - דיבור ישיר ועקיף בדיווח - השימוש בדיבור הישיר בעלילון
שמות ותארים		- ריבוי שמות ותארים בקטעי תיאור לעומת קטעי עלילה בסיפור - תארים בסיסמאות של פרסומת - מרכזיותם של שמות בכותרות ספרים, כותרות פרקים וכדומה - שמות (כלליים ופרטיים) בשלטי חנויות - שמות בפירוט החומרים בספרי בישול - שמות בפירוט חלקי מכשיר בהוראות הפעלה - שימוש בשמות ובתארים במפתח נושאים ובתוכן העניינים - אבחנה סגנונית / משלבית (לשון דיבור / לשון כתב - שמות בכינויי קניין חבורים ופרודים) בפרסומות, בעלילון, בתיאורים ביצירות ספרות ועוד - שמות ותארים במילון
משקלי השם		- משקלי שמות בעלי המקצוע בלוח "דרושים" בעיתון - שמות לועזיים לעומת שמות עבריים בעיתון וביצירות ספרות - חידושי מילים בעברית על ידי זיווג של שורש ומשקל למשל ב"דע לשונך".

* התייחסות לעיסוק בלשון ובשיח.

** התייחסות לעקרון המעגליות בתכנון הלימודים ובהתאם לציוני הדרך בהישג הנדרש בידיעת הלשון.

*** התייחסות לעקרונות הגיון, השילוב והעיון ההקשרי בתכנון הלימודים.

נושאים מתחום הלשון*	הכיתות**	סוגות ותת-סוגות***
הפועל		- השימוש בפועל בידיעה עיתונאית - שימוש בשמות פעולה במקום פעלים, הבחנה בין צורת הפעיל לצורת הסביל - הפועל כמאניש את התיאור בשירה ובסיפורת - הפועל בסיפור עלילה - שימוש בזמן עבר - הפועל בחוקים ובהוראות פעולה - ציווי ותחליפיו - אבחנה סגנונית / משלבית (לשון דיבור ולשון כתב - ציווי של לשון כתב וציווי של לשון דיבור) בעלילון, בפרסומת ובהוראות - זמן הווה כזמן מרכזי בערך אנציקלופדי (בתיאור תופעות בעולם) ובמאמרים מדעיים - מעברים מעבר להווה בסיפורת - שימוש בהווה בהודעות ובמודעות - פעלים בבניינים שונים ובזמנים שונים דרך הצגתם במילון

ביבליוגרפיה מומלצת

- אדר ל', בלום-קולקה ש', ר' ניר, ר' מייזלר, ת' ווייל (1987), **איתור קשיים בהבנת הנקרא**, ירושלים: המכון לחקר הטיפוח בחינוך, האוניברסיטה העברית.
- אולשטיין ע' (תשמ"ב), **קשרי גומלין בין כתיבה וקריאה ובשירותו של הקורא**, בתוך: ש' בלום-קולקה, י' טובין ור' ניר (עורכים), **עיונים בחקר-השיח: קובץ מאמרים**, ירושלים: אקדמון, עמ' 51-83.
- אולשטיין ע' וא' כהן (תש"ס/2000), **קישוריות בטקסט לימודי**, בתוך: א' שורצולד, ש' בלום-קולקה וע' אולשטיין (עורכות), **ספר רפאל ניר: מחקרים בתקשורת, בבלשנות ובהוראת הלשון**, ירושלים: הוצאת כרמל, עמ' 35-43.
- **אופק א' (1985), לקסיקון אופק לספרות ילדים, תל אביב: זמורה ביתן.**
- **אוריינות בכיתה א',** מדריך למורה בביה"ס היסודי הממלכתי (התשנ"ה), ירושלים ותל אביב: משרד החינוך התרבות והספורט, המינהל הפדגוגי, האגף לתוכניות לימודים, הצוות לחינוך לשוני, הוצאת מעלות.
- אפשטיין-ינאי מ' (1996), **מפגש קורא - טקסט אצל ילדים: ניסיון אפשרי להתבנות, חלקת לשון, 24**, עמ' 81-92.
- בלום-קולקה ש' (1985), **לשון ההוראות בספרי לימוד, תנאים מכינים ותנאי ביצוע**, בתוך: צ' לם (עורך), **בית הספר וחינוך**, עמ' 57-65.
- בלום-קולקה ש' (תשס"ב), **סוגות של שיח אורייני דבור: היבטים התפתחותיים ובין-תרבותיים, סקריפט, 3-4**, עמ' 9-25.
- בלום-קולקה ש' וד' הוק-טגליכט (תשס"ב), **תרומת שיח עמיתים בגן בהתפתחות השיח האורייני: סוגות וכיולים, סקריפט, 3-4**, עמ' 75-111.
- ברוך מ' (1985), **סוגיות וסוגים בספרות ילדים, תל אביב: משרד הביטחון.**
- ברוך מ' ומ' פרוכטמן (אגמון) (1982), **לכל שיר יש שם, תל אביב: פפירוס.**
- ברוש ש' (עורכת) (1993), **אוריינות חדשה, תל אביב: מט"ח.**
- גוברין ש' (תשנ"ט), **נעשה ונקרא**, ירושלים: משרד החינוך התרבות והספורט, האגף לחינוך יסודי, המחלקה למיומנויות יסוד.
- גולדברג ל' (ללא ציון שנה), **בין סופר ילדים לקוראיו: מאמרים בספרות ילדים**, כינסה והקדימה דברים: לאה חובב, מרחביה: ספריית פועלים.
- הורוביץ מ' (תשנ"ז), **חקר השיח - הלכה ומעשה**, פרקי שיח למתכשרים להוראה ולמוריהם, תל אביב: משרד החינוך התרבות והספורט ומכון מופ"ת.
- **המשוב הארצי למערכת החינוך: מבחן הישגים בשפת אם (עברית) לתלמידי כיתות ד' (1996), משרד החינוך והמרכז הארצי לבחינות והערכה.**
- וולף ד' וד' הלוי-דרזנר (עורכות) (תשס"א-2001), **טקסטים עיוניים בבית הספר היסודי**, ירושלים: משרד החינוך, המינהל הפדגוגי, האגף לחינוך יסודי, המחלקה למיומנויות יסוד.
- **לפתוח שער לשיר ולסיפור: חוויה אוריינית בכיתה א',** מדריך למורה בביה"ס הממ"ד (התשס"א), ירושלים ותל אביב: משרד החינוך התרבות והספורט, המינהל הפדגוגי, האגף לתוכניות לימודים, הוצאת מעלות.
- **לקרוא, להבין, ליהנות, חלקים א' וב' (התשנ"א, התשנ"ג),** ירושלים: משרד החינוך התרבות והספורט, המינהל הפדגוגי, האגף לתוכניות לימודים.

- **לשון וספרות עברית בבית הספר היסודי הממלכתי והממלכתי דתי, תוכנית לימודים בכיתות ב'-ו' (תשל"ט),** ירושלים: משרד החינוך והתרבות, המרכז לתוכניות לימודים.
- **מחרוזת, פרקי ספרות לבית הספר היסודי הממלכתי, חלקים א, ב, ג ו-ד, מדריכים למורה (תשל"ה, תשל"ז, תשל"ח, תשמ"ו),** ירושלים: משרד החינוך והתרבות, המרכז לתוכניות לימודים.
- **מפגשים עם טקסטים: קוראים טקסט ספרותי,** מדריך למורה בביה"ס היסודי הממלכתי, (התשנ"ח), ירושלים ותל אביב: משרד החינוך והתרבות והספורט, המינהל הפדגוגי, האגף לתוכניות לימודים, הוצאת מעלות.
- **נבו ד', י' וולף, א' גולדבלט, א' לוי, נ' מרק, ש' קניאל (1989), הבעה בכתב בבית הספר היסודי: תהליכים, הישגים ועמדות, דו"ח מחקר,** ירושלים: משרד החינוך והתרבות, המינהל הפדגוגי, האגף לתוכניות לימודים, ואוניברסיטת תל אביב, בית הספר לחינוך.
- **ניר ר' (1992), מבוא לתורת הלשון,** יחידות 1-3, 10-11-12, תל אביב: האוניברסיטה הפתוחה.
- **סנדבנק א', צ' ולדן וא' זילר (התשנ"ה), ככתבם וכלשונם..., על כתיבתם של ילדים צעירים,** ירושלים וכפר סבא: משרד החינוך והתרבות והספורט, המינהל הפדגוגי, האגף לחינוך יסודי, המחלקה למיומנויות יסוד ומכללת בית ברל - מל"ל.
- **עזר ח' (תשנ"ג), חינוך אורייני וטיפוח מיומנויות כתיבה באמצעות תהליך הכתיבה, חלקת לשון,** 9, עמ' 40-50.
- **עזר ח' (2001), אוריינות רב-תרבותית: אמצעי לטיפוח ערכי בחברה פלורליסטית.**
- **י' עירם, ש' שקולניקוב, י' כהן וא' שכטר (עורכים), ערכים וחינוך בחברה הישראלית,** ירושלים: משרד החינוך, לשכת המדענית הראשית.
- **פירוט תוכנית הלימודים בספרות, בהבנת הנקרא, בהבעה בכתב, בידיעת הלשון ובהאזנה, לשון וספרות לבית הספר היסודי הממלכתי-דתי (התשמ"ו), ירושלים: משרד החינוך והתרבות, האגף לתוכניות לימודים.**
- **פירוט תוכנית הלימודים, לשון וספרות עברית בבית הספר היסודי הממלכתי, ספרות והבנת הנקרא, הבעה בכתב, יסודות בידיעת הלשון, האזנה (התשמ"ו), ירושלים: משרד החינוך והתרבות, האגף לתוכניות לימודים.**
- **פלד נ' (עורכת) (1996), מדיבור לכתיבה, דרכים לאוריינות, כך א, ירושלים: המכללה לחינוך ע"ש דוד ילין והוצאת כרמל.**
- **פלד נ' (עורכת) (2000), מדיבור לסיפור, דרכים לאוריינות, כך ב, ירושלים: המכללה לחינוך ע"ש דוד ילין והוצאת כרמל.**
- **פלד נ' (תשל"ח), סוגות בדיבור ובכתיבה, תל אביב: מכון מופ"ת.**
- **פלד נ' וש' בלום-קולקה (1992), בין דיבור לכתיבה: כתיבתם של ילדים בכיתות א-ג, מעגלי קריאה, 21, עמ' 111-127.**
- **פלד נ' וש' בלום-קולקה (התשנ"ז), דיאלוגיות בשיח הכיתה, חלקת לשון, 24, עמ' 28-60.**
- **פלד נ' (1995), מאפייני השיח בכיתה, מחשבות כתובות, 12/13, מכללת בית ברל-מל"ל ומשרד החינוך, המינהל הפדגוגי, האגף לחינוך יסודי, המחלקה למיומנויות יסוד, עמ' 3-18.**
- **צלרמאיר מ' (תשנ"ז), ההגיונות הסותרים באוריינות, עיונים בחינוך, כך 2.**
- **צלרמאיר מ' (תשנ"א), התבנית הסיפורית בהוראת טקסטים מספרי לימוד, בתוך: מלילות, ירושלים וכפר סבא: מכללת בית ברל-מל"ל ומשרד החינוך והתרבות, המינהל הפדגוגי, אגף החינוך היסודי, המחלקה למיומנויות יסוד, עמ' 65-78.**

- רביד ד' (תשנ"א), **שונות ושינוי בעברית החדשה: רכישת לשון ואוריינות, בתוך: מלילות, ירושלים וכפר סבא: מכללת בית ברל-מל"ל ומשרד החינוך והתרבות, המינהל הפדגוגי, אגף החינוך היסודי, המחלקה למיומנויות יסוד, עמ' 35-44.**
- רביד ד' (תש"ס-2000), **התגבשות תפיסתה של מערכת הכתב העברית אצל תלמידי ביה"ס היסודי: מודל תאורטי ובדיקות אמפיריות, בתוך: א' שורצולד, ש' בלום-קולקה וע' אולשטיין (עורכות), בספרו של רפאל ניר: מחקרים בתקשורת, בבלשנות ובהוראת הלשון, ירושלים: הוצאת כרמל, עמ' 408-425.**
- **רגב מ' (תשס"ב-2002), תחושתו של אדם המתגנב אל ילדותו, אסופת מאמרים על ספרות ילדים ונוער, ירושלים: כרמל.**
- **שביט ז' (1996), מעשה ילדות: מבוא לפואטיקה של ספרות ילדים, תל אביב: האוניברסיטה הפתוחה.**
- שימרון י' (עורך) (1997), **מחקרים בפסיכולוגיה של הלשון בישראל: רכישת הלשון, קריאה וכתביה, ירושלים: האוניברסיטה העברית והוצאת מגנס.**
- שריג ג' (1994), **חכמת הלמידה: שיעורים ברכישת דעת מטקסטים, גבעתיים: מסדה.**
- שריג ג' (1996), **לדעת דבר: כישורי עיון וחקירה, גבעתיים: מסדה.**
- שריג ג' (1997), **לכתוב דבר: כתיבה לשם חשיבה, גבעתיים ואור יהודה: מסדה והד ארצי.**
- שריג ג' (2000), **רוח הדברים: ניצני תרבות, חקר ועיון, חולון: יסוד הוצאה לאור.**

ספרות ילדים - קטלוגים ואתרים

- ברגסון ג' (1996), **מצא את הנושא, נושאים ייחודיים בספרות הילדים והנוער, ירושלים: קרן הספרות לילדי ישראל.**
- **ברגסון ג' (עורך), ספרי קריאה לילדים - קטלוגים מנומקים ומפתחות, ירושלים: משרד החינוך והתרבות, קרן הספרות לילדי ישראל.**
- **דף דף - מרכז ההדרכה לספרות ישראל, משרד המדע התרבות והספורט, זברה הפקות בע"מ.**
- **המעבדה לספרות ילדים באוניברסיטת חיפה**
- **כיף הקריאה הטובה - רשימות ספרים לקריאה עצמית ומודרכת בכיתות ב'-ו', ז'-ט' בבית הספר הממלכתי (התשמ"ט), ירושלים: משרד החינוך והתרבות, המינהל הפדגוגי, האגף לתוכניות לימודים / הפיקוח על הוראת העברית / צוות נט"ע - אוניברסיטת תל אביב.**
- **כנפיים: ספרים טובים לילדים ולנוער, מט"ח**
- **מקורא לקורא: רשימת ספרים מומלצים לבית הספר היסודי הממ"ד (התשנ"ח), ירושלים ותל אביב: משרד החינוך התרבות והספורט, המינהל הפדגוגי, האגף לתוכניות לימודים ומינהל החינוך הדתי, הוצאת מעלות.**
- פרדקין נ' (עורכת ותחקירנית), **שירים וסיפורים בספרות ילדים (1997), ירושלים: מאגר ממוחשב, האגף לתוכניות לימודים ומפ"ט עמל.**

קוראים - כותבים: קטלוג ספרים

- תולעת ספרים